Геннадий Кичеев

ХАКАС ЧИРІ – ІЗЫХ ЧИР

ХАКАССКОЕ
КНИЖНОЕ
ИЗДАТЕЛЬСТВО
имени В.М. ТОРОСОВА

Геннадий Владимирович Кичеев – поэт паза журналист. Ол 7 сентябрьда 1959 чылда Асхыс аймааңда Төө чиріндегі Халын (Маңнығас) аалда төреен. Ағбандағы ӱгретчілер тимнеҷең институттың филология пӧлиинде ӱгренген. «Хакас чирі» газетаның редакциязында хабарҷы полып тоғынған, Россияның Журналисттер пірігізінің кізізі. Хакас поэзиязынаңар паза хакас кибелізінің пӱдізінеҷер тоғыстар көп пас салған. Чарыхха сығарылған чыындылары: «Иирдегі хоостар» (1993 ч.), «Сарна, көгҷі хус» (1997 ч.), «Рубаилер» (2000 ч.), «Сағаа мин ӧрініс сыйлим» (2004 ч.), «Хакастарның паза харындас чоннарның нымахтары» (2007 ч.) – олғаннарға тілбестег, «Хоосчы кӱскӱ» (2011 ч.), «Чаным сӧстері» (2019 ч.).

Геннадий Кичеев хакас поэзиязына пастағызын на сонет, эпиграмма сарыхтарны (жанр) кирген, а рубаи, төртлік, ікілік, хормачы төртлік кибелістерні пӧзік синге кӧдір саларға кӱстенген. Аның хакас поэзиязының тилізіне хозымы уғаа салымның.

Саблығ поэттің кибелістеріне отысха чағын сарын пазыл парған. Көглер пас салған композиторлар – Г. И. Челбораков, А. И. Токмашов. Паза амғы композиторлар – О. А. Токояков, Г. Г. Танбаев, А. Н. Бурнакова паза ан. п. Чонда иң саблан парған сарыннары – «Ағын хустар», «Хазыңнар».

ХАКАС РЕСПУБЛИКАНЫҢ НАЦИОНАЛЬНАЙ
ПАЗА ТЕРРИТОРИАЛЬНАЙ ПОЛИТИКА МИНИСТЕРСТВОЗЫ

Геннадий Кичеев

ХАКАС ЧИРІ – ЫЗЫХ ЧИР

Кибелістер, тахпахтар, сонеттер, төртліктер,
эпиграммалар, рубаилер, ікіліктер, тілбестеглер

АҒБАН
В. М. ТОРОСОВТЫҢ АДЫНАҢ ХАКАС КНИГА ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
2024

УДК 821.512.153.0
ББК 84(2Рос-Хак)-5
К46

Издание подготовлено при финансовой поддержке Правительства Республики Хакасия в рамках реализации мероприятий государственной программы Республики Хакасия «Укрепление единства российской нации и гармонизация межнациональных отношений» государственной программы Республики Хакасия «Региональная политика Республики Хакасия», утвержденной постановлением Правительства Республики Хакасия от 01.11.2016 №528 (с последующими изменениями)

Автор *Г.В. Кичеев*

Кичеев Г.В.

К46 Хакас чирі – ызых чир = Хакасия – священная земля : Стихи, тахпахи, сонеты, четверостишия, эпиграммы, рубаи, двустишия, переводы. На хакасском языке. – Абакан : Хакасское книжное издательство им. В. М. Торосова, 2024. – 240 с.

ISBN 978-5-7091-1076-2

Данный сборник является полным собранием лирики автора, охватывающий весь пройденный им к настоящему времени творческий путь.

По составу он очень богат и разнообразен как в формах и жанрах, так и в тематическом воплощении. Это стихотворения, тахпахи, сонеты, четверостишия, эпиграммы, рубаи, двустишия, а также переводы. Основные мотивы лирики Геннадия Кичеева – любовь к Хакасии, своему народу, родному языку, единство человека и природы.

Книга будет интересна всем любителям поэзии, особенно тем, кто хочет узнать больше о его творчестве.

УДК 821.512.153.0
ББК 84(2Рос-Хак)-5

© Кичеев Г.В., 2024
© Министерство национальной и территориальной политики РХ
© Оформление. ГБУ РХ «Хакасское книжное издательство имени В. М. Торосова», 2024

ISBN 978-5-7091-1076-2

Кибелістер

Сөрөн

Пүрлер ағырин сарғалды,
Ағастарым чалаас халды.
Чалғыс ла сыбы тайғада
Көк пүрлерін хайраллап халды.

Чылыҕ чирзер хустар учухчалар,
Анымҷохтас пиріп тигірдең.
Күскү күннер сөрөннең тынчалар,
Чиріҷек амыр уйғаа кірді.

Часхы чазыда

Чылыҕ тан ағырин саапча,
Часхы киинең чирім тынча.
Хырых көл чазы чазанча,
Аал малы амыр оттапча.

Чиит чүреемні өріндіріп,
Өөрлепче тигірзер торғай.
Чазыны тиксі ибіріп,
Син хайхастыҕ ырыңны чай!

Синнеңер сағынып

Ағбан городча пастырчам,
Хынғаным, синнеңер сағынып.
Алнынзар мин харахсынчам,
Сині көр табарға харазып.

Пөзік тиректер турчалар,
Часхы чикпек танға сыйбадып.
Пулуттар хайдар-да парчалар,
Чапчаң чил атха алтанып.

Ағырин-көөлче пастырчам,
Хынғаным, синнеңер сағынып.
Соонзар мин харахсынчам,
Сині көр табарға харазып.

Киреем халбас

Чилге ағастар чайхалчалар,
Чайхалчатсыннар саңай даа.
Аалда синнеңер чоохтасчалар,
Чоохтасчатсыннар хаҷан даа.

Ағастар мөңіс сууласчалар,
Чиит чӱреем ағаа ылғабас.
Аалда синнеңер чоохтасчалар,
Киреем минің ағаа халбас.

Сығырайлар

Сығырайлар, сығырайлар –
Аллап килді абахайлар.
Одырчалар огородта
Чалаас, хар даа чох ағаста.

Көрчем көзенек өтіре,
Аалҷыларыма өріне.
Тамахтарны хахлапчалар,
Тумзухтарын чысхлапчалар.

Хайдағ ачыныстығ олар!
Хызыл киптіг туңмаҷахтар,
Киліңер минзер күннің дее,
Азым тоозылбас пір дее!

Иртен

Көгізек көзенеемні
Пазох ла тохлатча.
Іҷем не чіли мині
Иртен иртөк усхурча.

Сыхчам, иртеезін турып,
Сөрөн киинең тынарға.
Чазызар маллар сүріп,
Тубан арали парарға.

Күскү күн тағ төзінде
Уйғулығ хараан асча.
Төреен чирім үстүнде
Сустар ойнап пастапча.

Ағырин көйген хынызым

Ағырин көйген хынызым
Пазох көйіп тамылча.
Сіліг харахтығ хызым
Хыныс көглерін ағылча.

О минің чондағы хызым,
Син чох хайди мин чөрим.
Күрең харахтарыңны
Өрініс чох хайди көрим.

Пілчем, минің хынызым
Чарытхы чіли ӱс парбас.
Өкерек чондағы хызым
Нөөс маға ырыс полбас?

* * *

Пӱӱн парчам мин чирімзер, Төө істінзер,
Хайда чазы-тайғалар сағыпча.
Парчам өскен-төреен истіг ибімзер,
Хайда іҷем миннеҷер сағынча.

Көрчем көк торғы кискен арығларны –
Иир амырында өкерек турча.
Тағдаң аалның тоозылбас кӱр маллары,
Аар паза, иблерінзер парғлапча.

Пулутха сіри турған пӧзік тағлар
Холтыхтанарға кӱнні харасча.
Көөк холында тоғынған тоғысчылар,
Хуруғ сӱӱмек тудына, айланча.

Тапсазып ала хоныхха парчалар
Кӱнӧрте сарнасхан хусхаҷахтар.
Чӱгӱрікнең ибзер маңзырасчалар
Орайға кире ойнаан туңмаҷахтар.

Мин дее парчам көгліг, чарых ибімзер,
Адайым, танып, чалғап атыхча.
Тураа кіріп, ағырин иртчем төрзер:
«Палам килтір», – іҷем удурлапча.

Мин, хайда даа чӧріп, ибімзер килзем,
Ибдӧк чахсы, истіг пілдірче.
Хайдағ даа чирлернең Тööні тиңнезем,
Ол мағаа иң не сіліг көрінче.

Иирдегі хоос

Тағда пулут чіли харалып,
Хойлар чадыға чыылысча.
Күн, халғанҷы сустарын ызып,
Ах тағ кистінзер чазынча.

Сүрместіг хазыҥнар турчалар,
Иирдегі амырны тыҥнап.
Харғалар хоныхха парчалар,
Пүлес көк тигірде ойнап.

Күскү

Пулуттың соох күнде
Оох наҷмырлар урылча.
Хаалха ығырада
Хазыр чил тартхлапча.

Ағынға тимненіп,
Хустар өөрге чыылысча.
Ағастар, сарғалып,
Кирі кізее төөй полча.

Усхундах, туңмаҷаам

Усхундах, туңмаҷаам,
Хысхы иртенгіні көрерге.
Кизіп алдах тоныҷааң
Иртенгі соохта чөрерге.

Көрзең, көрзең – Соох апсах
Көзенектерде хоостаптыр.
Пу хараазын хозанах
Пістің хыринда чөр салтыр.

Чалаас аймах ағастар
Хысхы хыронаң чабынтыр.
Хулах ачыпча – соох тасхар.
Түгдүр чахсы хонтыр.

Төө суғ тооп парды полар,
Киҷее көп ле халбаан полған.
Тинте конькиң тимде полар –
Пабам пылтыр ла алған.

Пазох пір чыл пазынаң
Хысхы піснең изеннесті.
Хапхан күскүні сазынаң –
Хайдағ чирзер сүрібісті?

Хысхы киліп, пуста
Олған табызы тымылбинча.
Хызыл иир, орай даа туста
Ойыннары тоозылбинча.

Амыр тигірнің алтында
Арығ киинең тынчалар.
Тағларның хойнында
Сана чолларын артысчалар.

Наа чыл иирде

Өкерек сыбы, чызы сабылып,
Аймах-пасха өңнернең чарыпча.
Көгҷі чӱреем, көглернең хабылып,
Сағыс-хузым ырах учухча.

Ах тасхылдаң килген Соох апсахтар
Улуғ-кічігні чылығ алғапча.
Чидіг, наа өрініс, наа сағыстар
Пісті полар кӱннерде сағыпча.

Че, тоозылып, ирткен-парған чыллар
Көңніме чарых мөңіс тартчалар.
Олар, пістің чуртастағы иркіннер,
Соонзар ла халып одырчалар.

Наа чыл – чалахай, сіліг ӱлӱкӱн,
Сірернең хада чірче көдірчем.
Прай чоным ырыстығ полар ӱчӱн,
Толдыра чірчені тооза ісчем.

Чоллар

О чоллар, тоозылбас чоллар
Хайдағ көптір чирнің ўстўнде!
Хойрых, чіке, сидік чоллар –
Оларның даа піреезі минде.

Хайзы, иртіп ол чолларын,
Тігі чирде амыр узупча.
Чарых матыр омалары
Чолда піске көзідім полча.

Пілчем, чолым оой ла полбас,
Оймах-соғыллар көп учурир.
Хара пазым мөңіс тўспес,
Чиит чаным хылы кööлче ойнир.

Мин парчам сірернең хада,
Ідök ле öрініп, хомзынчам.
Ниме сағыпча алнында?
Чарых ізеніснең харапчам.

Че кем дее син пол, арғызым,
Чолыңны олох ла алғапчам.
Мин дее, син чіли, арғызым,
Астыхпасха чолда харасчам.

Аалдағы иирде

Пазох ла иир читті,
Чирге сөрөн тартылды.
Чылтыстар тамылды,
Прай тигір чарыбысты.

Адай табыстары
Аал істінде тарапча.
Чар ханат сабыстары
Амыр киині пулғапча.

Киліп көзенееңзер,
Сағаа пазох тохлатчам.
«Сыхтах, хызым, минзер», –
Хынғанымны хығырчам.

М. Е. Кильчичаковха

Көгеріп турған көк тасхыл
Күн сузында көгер турғай.
Көп аймах көгліг Мыкайла
Көп чонның чүреенде халғай.

Ағарып турған ах тасхыл
Ай сузында ағар турғай.
Артых чайалған Кильчичаков
Аймах чон чүреенде халғай.

Ағастарның абахайы

Ағастарның абахайы – хазың,
Хайда чайғыдағы кип-азааң?
Арығда чалаас пазох турчазың,
Тӳрче ползa, ойнир хар-пораан.

Ағын хустар апарыбысханнар
Чайғы хоос көглерні, чылығны.
Харға, саасхан на, парасханнар,
Ибде удурлапчалар хысхыны.

Хонҷых апсахтың пазы чіли
Озархы тағ пастары хазарча.
Төреен-öскен чирімнің сілии
Ит-ханымны пес чіли чылытча.

А син, хынған ағазым – ах хазың,
Хысхы тооза узуп аларзың.
Чылығ хар-чорғаннаң чабынчазың,
Хының тӳстер сағаа тӳзелзін.

Син киртін

Хыныс – ол пала кӳлінізі,
Че пірееде кӳскӳ мӧңізі.
Хынызың на сағаа килбеенде,
Кӳн чіли сағаа кӳлінмеенде,
Чуртасты тиктең пыролаба,
Син талаан чохпын сағынма.
Киртін, пар хыныс пу чуртаста –
Тігі дее ыраххы чылтыста
Саңай даа сырланған харахтар
Сағам ағылзын хомзыныстар.
Пӳӳн алай таңда хыныс килзе,
Кӳн не чіли сағаа кӳлінзе,
Сырайға тартылар ӧрініс,
Чӳрееңе толдыра кӧӧленіс.
Син киртін, пар хыныс чуртаста –
Тігі дее ыраххы чылтыста.

Алызығлар

Сіліг, чиит полған ағастар
Иней ле чіли көрінчелер.
Тигір талайынңа хастар
Чылығ чирлерінзер чүсчелер.

Күскү чил хазыр сығырча,
Чирнің сырайын алыстырып.
Сайбағңы чіли хайынча,
Анда-мында хуйун кödіріп.

Іди ээленче сөрön күскү
Чил нымысчызынаң хада.
Соонаң пазох алызар үлгү,
Хысхы тимненче тасхылда.

Чир-чайаанда алызығлар
Пістің чуртастағы осхастар.
Көрімі чох ээн арығлар
Пүүн хуруғ магазин осхастар.

Харасхы полыбысса

Харасхы полыбысса, Ағбанда
Өң-пазы оттар чарып көйібісче.
Күнөрткі күүлек сууластар анда,
Орама аразында, чідібісче.

Пазох, ай чарых харааға хынып,
Мин, тасхар сығып, ағырин пастырчам.
Иртчем хакас хыстарны, харахсынып,
О, хайдағ абахайлар – хайхапчам.

Пастырчам. Сағыс чөрче хайда-хайда.
Кізілер ыры маға истілче.
А үстүмде түбі тискер талайда,
Киме айда палыхчы чүс чөрче.

Нимедеңер түзепчелер ни амды
Харнаң чабынып узаан тиректер?
Көк кибің кизерге көп халбады,
Килерлер синзер хынысхан чүректер.

Пазох ла көглезерлер синде хустар
Часхы күннің чалахай сузында.
Тартар чиит чүреемні абахай хыстар,
Килербін мин дее синзер андада.

Харасхы полыбысса, Ағбанда
Чылтых-чалтых оттар тамылыбысча.
Амыр орамалар мині андада
Позының хуҷаанзар хығырча.

Часхы көө

Чалахай көк часхы чирім-ибімде,
Улуғ өрініс көгчі чиит көңнімде.
Төө істінзер ағын хустар айланча,
Арығда ағастар сіліг хубулча.

Ўрдең испеен ырлар чапсых истілче,
Наа чарых көглернең чўреем көглепче.
Өрінчем мин чалғызан на, харанға,
Пазох ла охсандыртчам часхы танға.

Пазох көрчем тіріг чахайахтарны,
Пазох ла тыңнапчам ағын хустарны,
Пазох көрчем тоғысчы маң чох чонны,
Күн чахайах чирім, чарых омаңны.

Көк часхы хыс ээленіп чөрче синде,
Өрініс, күлініс минің істімде.
Мин сарнирбын өскен чирімнің сілиин,
Часхыдағы хустар чіли тымылбин.

Чоохтап пир

Исчезің ме, минің хынғаным?
Чоохтап пир, хайди маға хынчазың.
Порчо чахайах осхас хызым,
Ниме син миннеңер сағынчазың.

Чоохтап пир! Ачығ соох хысхыда
Чүреемде часхы күн полар үчүн.
Ағырин полчатхан чил сағыста,
Саңай амырап, түзер үчүн.

Чоохтап пир, хызым. Ибімзер чіли,
Маң чохха түспин, синзер ойлим.
Хыр састығ кирі іңемні чіли,
Сині, ипти сыйбап, хуңахтим.

Исчезің ме, минің хынғаным?
Алай чөрчезің ме пірее хайда.
Порчо чахайах осхас хызым,
Син чох истии чоғыл маға мында.

Студентпіс

Школа тузындағы чіли парчабыс,
Книгалығ сумкаларны тудына.
Кічіг палалар чіли хатхырчабыс,
Ирткен олған тустарны сағына.

Хайди пастағы классха хынып парып,
Чарых наа школа иркенін алтаабыс,
Хайди пастағы паалағны алып,
Чахсызын даа пілбин, ағаа ылғаабыс.

Че ам ол тус чарых тўстегі осхас,
Айлар алызып, чыллар чылысча.
Сынап, кізі кічіг дее полбаан осхас,
Сағын таа чөрерге чахсы полча.

Амды арғызымнаң парчабыс пазох
Институтсар пастағы «классха».
Пір стол кистінде одырчабыс хадох,
Чахсы ўгренчебіс, кірбеске тылаасха.

Хысхыҷах

Килді, килді хысхыҷах,
Күннер полча хысхаҷах.
Көзенектер хоосталча,
Чир хар кибіс чабынча.

Мин, өрініп, ойнапчам,
Наа соорҷахнаң чылчам.
Хус ла чіли учухчам,
Холларымнаң сабынчам.

О, хайдағ өріністіг,
Төреен чир уғаа сіліг!
Килді, килді хысхыҷах –
Абахай хар хызыҷах.

Адамның чирінде

Төріткен чирімнің хайхас сілии,
Харағым чапсамох, алнымда чатча.
Турғлапча тағларым хан тигірге сіри,
Сууҷах ла хайдар-да най маңзырапча.

Чалаас азах чөрҷең тозынның чолларым
Пүүн олған тузымны сағызыма кирче.
Ууҷамнаң хаҷан-да нымырттаан холларым
Ах чахайахтарнаң палыңнап иртче.

Ағыннаң айланған хустарым часхыда,
Иптіг сарнас киліп, аалны ибірче.
Ол сіліг пулуңас адамның чирінде
Минің харағыма хатабох көрінче.

* * *

Хайда кўрең харахтарың
Чылығ суснаң сусталчаң?
Хайда чапчаң ханаттарың
Күннің минзер учухчаң?

Хайдар кірді чоохтарың
Чүреемні хайылдыр турчаң?
Хайдар парды холларың
Сибірек сазым сыйбачаң?

Хус-сағызым учухча,
Омаңны сағынып, синзер.
Ізіг чиит чүреем ырлапча
Ааллап чөріп күннерзер.

Хайди аат хустар чіли
Чөрчеңміс ирткен часхыда!
Хайди чахайах сілиин
Үгчем сағаа көк чазыда.

Ол тус хайдар парды ни?
Көрінче мағаа түзімде.
Арса, ағын хустар чіли
Парыбысты күскүде.

Чүреем мөңіс сарнапча,
Ээн, күскү күннер істімде.
Че сағызым часхарча –
Килер ол таңдағы күнде.

Сыбы

Чирні хуҷахтапча алтын кўскў,
Сіліг хоос öңнернең сулғапча.
Сöрöннең тартынча чирнің ўстў,
Тасхар кўскў чиллер ойнапча.

Ағын хустар пазох учухчалар,
Мöңіс табыстарын артызып.
Көгліг арығлар тымылчалар,
Чўрек-пўрлерні чирге тооладып.

Чалғыс ла сыбы ырах тайғада
Турча, кök пўрлерін чідірбин.
Ачығ соох пораанныҥ хысхыда
Ідök тее сіліг, нимее кілебин.

Кізі дее сыбы ос полған полза,
Чідірбесчік чииттегі сілиин.
Андада кирі-хурулар, хынза,
Чöреръіктер пір дее хомзынмин.

* * *

Аалҷы полған ағын хустар
Тигірҷе ах парыбыстылар.
Уйғаа тартылған ағастар
Тўгенҷі сарын ис халдылар.

Тоолапча хубаған-харлар,
Суғлар тығыннап пастапча.
Ырах хазарча тасхыллар,
Хысхы тус піссер чағдапча.

Тағларым

Эк, тағларым, пӧзік тағларым,
Чирімнің омазын сіліг чазаан.
Минің дее олған табыстарым,
Кӧӧк табызы чіли, синде тараан.

Пӱӱн мин Ағбан городтаң киліп,
Хыссар ла чіли синзер көріп турчам.
Анаң, адай хоғдырынып алып,
Аң-хус көрглеп, хойныңзар пастырчам.

Уғаа даа поғдархап турчалар
Пулуттарны сыйбапчатхан тыттар.
Часхыда пазох хығырчалар
Сӱт-суун сыйлирға інек-хазыңнар.

Чыл сай малҷы тахпахтары
Тағлар холларында көп халча.
Хорлаңа чарых сууҷахтары,
Кимге харындас полып, хозылча.

Хаҷан чӧрчем аймах чирлерде,
Сағыснаң синзер хатап айланчам.
Успас хынызымны чӱреемде
Пасха чирлердең олох ағылчам.

Хайда ирте часхызын кӱркӱлер
Хыныс ойынын пастапчалар,
Хайда хустар ағыны кӱскӱзер
Мӧңіс табыстар артысчалар.

Тағларым, пурунғы тағларым,
Тоозылбазын сілииңер хаҷан даа.
Сірерні көріп, чир-суғҷыларым
Сарнассыннар чирде хаҷан даа.

Чахсы мағаа

Чахсы мағаа чалахай иртен
Кӱн төреенін удурлирға.
Таныс кізее пиріп изен,
Кӱннің тоғысха маңзырирға.

Чахсы көппегес тигір айазы,
Пӱрлер танға чібірезе.
Чахсы палалар табызы,
Чазыда маллар оттап чӧрзе.

Хаҷан иирде тадар ибде
Чатхан ӱні истіг истілзе.
Таныс таа нимес омада
Чалахай чӱректі кӧр салзам.

Чахсы, хаҷан аллығ көңнім
Чобағ чох хус чіли көглезе.
Ханат сабынған көг сӧзім
Сірерге кӧмес тее полысса.

Хайдазың, чахайағым?

Хайдазың, минің чахайағым,
Ікі суғ аразында өсчеткен?
Парғам синзер, абахайағым,
Анда кирі хазың мағаа искірген:

«Аны мындаа ла, ўр ниместе,
Таныс нимес оол, киліп, апарған.
Аннаңар даа пістің арығда
Піди соғын, изі чох пол парған.

Син хомзынма, пістің арғыс,
Чахайахтар көп көрінчелер.
Нөөс көңніңе олар пір дее кірбес –
Аймах өңнернең чарых көйчелер».

Чалғыс хынғаным-чахайағым,
Ізіг чўреемнең сағаа ла хынғам.
Хайдазың син, абахайағым?
Ибзер дее апарарға сағынғам.

Изен

Тыс пілбес олған тус чылларым
Хайдар-хайдар учуғыбысханнар?
Чалахай ууҷамның чоохтары,
Сöспектер полып, мағаа халғаннар.

Ууҷам, пазым сыйбап, ағырин,
Ўгретчі кізі полып, ўгретчең.
Мині, көмес тее хырыспин,
Хара пазыма сиирте чоохтаҷаң:

«Син ам даа, иркеҷеем, кічігзің,
Кізідең кізі хор полбаҷаң.
Хаҷан полза, син дее пілерзің –
Улуғ кізілерні улуғлаҷаң».

Аның даа ӱчӱн кӱннің иртен,
Хаҷан кӱн сузына чир чунынча,
Мин сірерге хысхырчам: «Изен!
Чалахай иртеннең», – холым сунчам.

Кӱскӱ көө

Чайғыда сууласхан ағастар
Сарығ өртте пазох мӧңіс турча.
Чирімде чайлаан аймах хустар
Соох тигірде ағырин айланча.

Хаҷан кӱскӱ килче чирімзер,
Чарых мӧңіс көңніме тартылча.
Пӱрлер учухча чалаас чирзер,
Чӱреем ах хазыңнарны айапча.

Че мин хынчам кӱскӱ сомнарға,
Алтын хоостығ чирімні көрерге.
Хынчам мин прай ағын хустарға,
Сарығ чарылыс отнаң кӧйерге.

Пӱӱн хустарнаң анымҷохтасчам,
Хайдағ чирзер чол тутчалар ни?
Ноға-да мин дее мӧңіс турчам,
Пӱр чідірген ағастар чіли.

Олған тузым – сіліг хузым

Хустар чіли учуғыбысханнар
Тызы чох олған тус чылларым.
Хынған чирімде, Төөде, халғаннар
Минің чалаас азах чолларым.

Че пірее туста чыллар өтіре
Көрчем чалаас азах тузымны.
Хойларның соонча, майыхпин чөре,
Тағларда чайчам сарынымны.

Анаң, одырып, пөзік тағларда,
Чирім сілиин көріп, хайхапчам.
Өскен аалым саңай минің айамда,
Чабыс тураҷаамны харапчам.

Пілчем, уғаа хынҷаңмын тағларда,
Көк часхы айланза, чөрерге.
Хызар парған хойығ арығларда
Арығ ырҷыларын истерге.

Хаҷан, чыылызып, аал олғаннары
Төңде чилеңмес тееп ойназалар.
Хаҷан кирілер, чаада полғаннары,
Ирткен тустаңар чоохтассалар.

Анымҷох, хыныг тус – олған тузым,
Учух ағын хустарнаң хада.
Учух олған тузым – сіліг хузым,
Айланмас чыллар ағынында.

Чахайахтар

Хайдағ көптір чахайахтар
Алғым чирнің арғазында.
Көрдек, мына өкеректер
Өсчелер чир тынызында.

Часхы танға мөкейезіп,
Хустар чіли сарнасчалар.
Ізіг чүреемні көөредіп,
Хыстар чіли ырласчалар.

Сіліглернің піреелері
Ах чазыда өңненчелер.
Че иң иптіг, сіліглері
Тайға чирде икчелчелер.

Аймах муңның аразында
Пір ле порчо көңнім тартча.
Арға чонның аразында
Пір ле хысха чүреем чатча.

Хоостап саларбын

Көргем. Хоостап саларбын сині
Хайдағ халғазың сағызымда.
Хызым, хоостап саларбын сині,
Хоос сөстернең сырлап, чаңында.

Хайди ағастар сууласчалар,
Чил сазыңнаң сибер ойнапча.
Хайди ах пулуттар ахчалар,
Ах көгенеең сіліг чайылча.

Хайди хустар сарнасчалар,
Алңасча чахайахтар сілии.
Хайди хазыңнар чоохтасчалар,
Саңай піс іколең не чіли.

Хайди сарын сіліг сарнапчазың,
Часхы торғайах ла чіли.
Суғ хазында мині сағыпчазың –
Ол хайхастығ тус хайда ни?

Көргем. Хоостап саларбын сині,
Хоос сөстернең сырлап, чаңында,
Хызым, хоостап саларбын сині,
Хайдағ полғазың син хаңан-да.

* * *

Уйғаа пастырған чирнің ӱстӱнде
Ээленче хара пазым осхас хараа.
Истіг, амыр кічіг аалның істінде.
Одырчам мин не, тӱзіп сағысха.

Узупчалар хазыңнар Тирең холда,
Арығда хустар тымылыбысханнар.
Чылтыстар хара пулуттар кистінде,
Аарлар чіли, уйаа кірглебіскеннер.

Че уйғу пілбес хорлаңа сууҷахтар
Көгліг көглерін ағырин көглепче.
Паза чазыдаң чапчаң танычахтар,
Киліп, кӧк пӱрлерні чібіретче.

Ӧскен-тӧреен аалымның ӱстӱнде
Сибірек хара пазым осхас хараа.
Клубсар парчам, сағынып істімде –
Арса, пӱӱн хыс таа хыныбызар мағаа.

Пулуттар

Учухчалар, учухчалар
Пазох хайдар-да пулуттар.
Пісті тастап парчалар,
Артызып, мӧңіс сағыстар.

Пулуттар, кӳскӳ пулуттар,
Кӳр чил-аттарға алтанча.
«Ырах па іди чол туттар?» –
Хара пазымда сурығ турча.

Сірерге ле пасха нимес
Андар-мындар кӧс чӧрерге.
Че минің не чӳреем хынмас
Пос чирін тастап парарға.

* * *

Чарых кӳнніг төреен-өскен чирім,
Полған на пулииң таныс маға.
Кӧк арығлар, суғ-тағлар, чоллар даа.
Пабам-іҷемнең сині тиңнирбын,
Чарылыс соонаң, тоғазып, ылғирбын.

Ырах пасха чирде син чох маға
Чарых таа кӳннер изі чох уға.
Сағызымда сині ундутпинчам,
Аннаңар чуртазым, тайға чолым,
Кӧмес ниик пілдірче – хомзынминчам.

* * *

Кизекти турған арығда
Хыстың сарыны чайылча.
Көк көгенектіг хыс анда
Пазох кемні-де сағыпча.

Наа төреен часхы пӳрлерче
Чуртас тынызы ойлапча.
Саарсых азах хойрых чолча
Чылғылар хайдар-да парча.

Торғы кискен ах хазыңас
Сарнапчатхан хыс ла осхас.
Чібірепчеткен пӳріҷектер –
Иңніндегі пай сӳрместер.

Кизекти турған арығда
Хыстың сарыны истілче.
Көк көгенектіг хыс анда
Сіліг хараанаң минзер көрче.

Чиліҷек

(хормачыланып)

Чиліҷек, ханаттығ чиліҷек,
Хайдаң чапчаң син пеер читтің?
Синің дее састарың сиберек,
Хайдағ тылаастар ағылдың?

Хайдар іди маңзырапчазың?
Пір-ікі сöс алызып алааң.
Тохта, тохта, пазох парчазың,
Ылғапча ба синің палаң?

Сіліг Төө чирімнің ўстўнҷе,
Öкерсініп, ирткен поларзың,
Хойығ арығлар істінҷе,
Пўрлер сыйбап, чöрген поларзың.

Арса, ікі суғ аразында
Кök көгенектіг хыс көргезің?
Арса, хара суғ хазында
Мöңіс сарынын искезің?

Нандыра пірее кўн учухсаң,
Охсан, мин чіли хызымны.
Сынап, төреен чирімде ползаң,
Толдыр пир сурынызымны.

Изен читір хазыңнарға,
Мині чохсынча осхастар.
Изен читір тағ-суғларға,
Соолып, соғын полча осхастар.

Чиліҷек, чиліҷек, парчазың,
Пір-ікі сöс алызып алааң.
Хайдар іди маңзырапчазың?
Ылғабинча синің палаң.

Полча кўннер

Полча кўннер
Ап-айас, чарых.
Кўн, пала чіли,
Кўлінче мағаа.
Полча кўннер
Чут, соох пораанныҕ,
Аң-хустарға даа
Изі чох уғаа.

Минің дее кўннерім
Андағох.
Пай мöңіс, öрініс,
Хомзынысха.
Прай чўреемнең
Ізенчем олох
Чуртазымда
Ырызым парына.

Ылғаба

Кічігде, хаҷан ууҷам изенде,
Аның хырында ойнап чӧрҷеңмін.
Ағас-тасха сӱрнӱк парып анда,
Ылғап, кирі ууҷамзар кӧрҷеңмін.

Мині амырадып, ол чоохтанҷаң:
«Ылғаба, хат алғанҷа ирт парар».
Андада мин ағаа киртінҷеңмін,
Сынап таа амырап парҷаңмын.

Амды чыллар ирт парғанда,
Ол киҷее полған чіли пілдірче.
Ууҷам на чабызах турада
Сомнаң тірігдегі чіли кӧрче.

Иңніндегі иптіг тулуңнары
Ала хараама ам даа кӧрінче.
Мағаа чоохтанған хыйға сӧстері
Чыллар ӧтіре пазох истілче.

Амды чуртас чолында сӱрнӱк парып,
Кічігдегі чіли ылғапчам.
Хомзыныснаң алнынзар кӧр салып,
Ууҷамның ол сӧстерін сағынчам.

Чуртас чолы туп-тӱс асфальт нимес.
Оймах-соңылар көп учурапча.
Ат-маллар ікі азахтығ нимес,
Че олар даа ойлап, сӱрнӱк парча.

Чӳреемде мӧңіс полза даа, пілчем:
Харасхылар иртер, айас полар.
Аннаңар позым позыма тіпчем:
«Ылғаба, хат алғанҷа ирт парар».

* * *

Ташкент городтың орамнарында
Машиналар, кӳӳлеп, ойласча.
Тигірде, чалбах часхы чазыда
Кизек пулут-хойлар оттапча.

А минің сағызым Хакасияда,
Хайда хынған хызым чуртапча.
Чӳрекке аарлығ тура хыринда
Сад ах көгенекнең чазалча.

Хайда халғаннар олған тустарым,
Аал хойын хадарып чайғыда.
Хызылғат осхас иирнің сустарын
Іскем, хазың суун чіли, тағда.

Пастырчам, сағынып чирімнеңер,
Хайда сағыпча чазы-тағлар.
Кӳскӳ хыро пастығ іҷемнеңер,
Хазых-амырох ла чуртаңар.

Хайда даа полим чуртас салғааңда,
Хакасия синде сағыстарым.
Хаҷан даа көксіңде – көк тағларда
Көйзін чахайах аймахтары.

Хазыңнар

Хазыңнар, хынған ағастарым,
Нимее пазох мині хығырчазар?
Хазыңнар, тағларның хыстары,
Нимедеңер сірер чоохтасчазар?

Чӱреемнің хынған ағастары,
Өсчезер чарых күннің сузында.
Хакасия чазы-тағлары
Сіліг дее сірернің көк өңінде.

Нымзах чӱрееме тың өріністіг,
Хаҷан часхыда син чазанчазың.
Алтын күскӱде хомзыныстығ,
Хаҷан сӱрместерің тоолатчазың.

Чил айының соох харларында
Өкерек хар хыстар ла осхассар.
Ачығ чил-пораанның тағларда
Тӱзепчезер, көріп, чылығ тустар.

Хазыңнар, хынған ағастарым,
Чох полған ползар өскен чирімде,
Минің дее чарых сарыннарым
Төрібесчіктер, неке, көңнімде.

* * *

Нинче дее ойлассыннар пу тустар,
Мӳнмеен сас аттар чіли тохтабин.
Парған кізілер чіли, турналар
Килчедерлер, чирлерін ундутпин.

Олар, пӧзік тигірде тапсазып,
Минің чӳреемні тибіретчелер.
Арығлар, аалчыларны удурлап,
Часхы хоос өңнернең өңненчелер.

А мин төңде мӧңіссіреп турчам,
Истіп хустарның көгліг тапсазын.
Олар чіли айланмаспын – хомзынчам,
Төреен чирімзер пу часхызын.

Іҷеме пічік

Öскен-төреен чирімде, Төö істінде,
Тўзімде удаа мин пастыр чöрчем.
Аппағас көгенек осхас чаҷында,
Іҷең, изенім сағаа читірчем.

Сағыссырас чох алығ олған туста,
Арса, хыйға чоохтарыңны испеем.
Аннаҷар даа, неке, амыр чуртаста
Чахсынаҷ даа нанҷылазып пілбеем.

Неке, тас чўректіг дее мин поларбын
Хай пірее кізілер чоохтарында.
Нööс андағ талаан-ўлўс чох поларбын,
Пу хазыр чуртас суғ салғағында?

Син, іҷең, тайма чоохтарға киртінме,
Мин аҷ сағыстығ полбаам хаҷан даа.
Че алҷаастар көбök полған – хырыспа,
Уғаа тың пыросынчам позым даа.

Пўўнгі кўнде мин дее олған нимеспін,
Чуртас часхызын, хысхызын көргем.
Паза чағбан чўрееҷні ағыртпаспын,
Хыйға чооғың истіп, амыр чöрем.

Пілчем, чарых кök көзенеең алтында,
Пораан, хайнап, тағ-көртіктер салча.
Кўҷўгес ідök кічіг уйазында
Айас хараада мин чох хыҷзыпча.

Иирге читіре хайынча поларзың,
Кізінең чіли, малнаң чоохтазып,
Удаа чолзар харапча поларзың,
Хомай даа ползам, мині сағынып.

* * *

Тасхар күскў чиллер сығырчалар,
Чазы-тағларны алтыннаң сырлап.
Пазох турналар пырлахтанчалар,
Öскен-төреен чирнең анымҷохтазып.

Тың айастығ ўннең тапсапчалар,
Анзын сизінчем күскўде хаҷан даа.
Чох, олар даа, неке, ылғапчалар
Пістің чирге хыныбызып саңайға.

* * *

Кök часхы чирге сыйлаан
Иң сіліг хоос кип-азаан.
Аймах хустар сарнасхан,
Саңай той осхас полған.

Амды күскў чит килді,
Чахайахтар хуруп парды.
Көгліг той пўўн тоозылча,
Хус-сарынҷылар наңча.

Мин дее ол тойда полғам,
Сарнап, өрініп алғам.
Чўреемде ам даа часхы,
Килзін саңай даа хысхы.

* * *

Аймах чирлер, чоннар аразында
Иртібөк парир көгліг постаң тузым.
Соомда ирткен-халған чылларымда
Пазох ааллап чөрче чітіг сағызым.

Оңнанчам позым даа, арғыстарым,
Чиит, часхы тузым чылық, көгліг полбаан.
Хыстың пыс парған нымырт харахтары
Ырахта чиит чүреемні чылытпаан.

А ибіре чуртас чарых, сіліг,
Күн сузы чіли, палалар ойнапча.
Кізілер чуртапчалар часқалық,
Чүрекке дее чахсы, истіг пол парча.

Чуртас чолы көк чирнің үстүнде,
Тимір чоллар осхас көні ниместер.
Чалбах чон чазының істінде
Астығып чөрер чоллар ас ниместер.

Че тустар айланмас таа ползалар,
Харахтарым күскүде тың хайхапча.
Хаңан, чылығлар турып, арығлар
Хатабох чахайахтарнаң чарыпча.

Парған чылларым – айланмас тустар.
Ирткен часхы тузым – толбаан сағыстар.
Хайдағ даа полза, күскү чахайахтар
Часхы тустағы осхас полбастар.

Хызыҷах

Хызыҷах, син хазыңас осхассың
Көгліг часхыда пӱрленчеткен.
Төреен сілииңні чазыр полбассың,
Көп оол харахтарын тартчатхан.

Хызыҷах, син дее хазың поларзың
Чайғы туста парбах турчатхан.
Чыллар ирткенін пілбин халарзың,
Суғлар ла чіли ойласчатхан.

Килер кӱскӱ, көглерінең көгли –
Хомзыныстығ даа сағызымда.
Нӧӧс, сіліг хыс, син дее, хазың чіли,
Сарғал паразың кӱскӱ тузында?

Ах чаҷын

Ах чаҷын кӱрең ат-столымда
Кизек хысхы чазы чіли чатча.
Чӱреемнең сыххан сӧстер анда,
Аңнар істері чіли ойласча.

Сын аңҷылар, көріп ле істі,
Таапчалар аңны ырах чӧрчеткен.
А мин хайдаң таап алим сӧсті,
Чӱректер чылыдып, арытчатхан.

* * *

Кибіс чазылған арығ-тағларда
Ötіг чарыпчалар аймах чахайахтар.
Хыстар даа Ағбан орамнарында
Часхы наа чахайахтардаң халбастар.

Чуртас чолынҷа амыр пастырчам
Порчо осхас хыстарның аразында.
Ам даа көйбеен хынызым, оңнанчам,
Часхы чахайахтар чіли арығда.

Көйіңер, чирім чахайахтары,
Чуртаста күннің часхы полар ӳчӳн.
Хара пас оолларның харахтары
Мөңіс күскӳ көріснең көрбес ӳчӳн.

Алтын айның алтында, хоныхта,
Хаҷан даа ползын ап-арығ, сын хыныс.
Күмӳс күннің алтында, чуртаста,
Чылытсын кізіні хаҷан даа ырыс.

Ипчінің перінізі

Айна ла чіли ноға син
Ачығ суғны син іди ісчезің?
Паза чарых күнні көрбин,
Арағаа мойныңҷа кірчезің.

Арса, ізерге ахчаны
Хазна ізебінең алчазың?
Көмес тее көрзең палаңны,
Хайдағ син көзідім полчазың?

Арса, ачыдып айранны,
Пу чир ас парып, хысхырчазың.
Тілебин чарых, сын чолны,
Хараада чіли астыхчазың.

Хайда тögілче араға,
Анда сайбағлар, тудыс, хырыс.
Пісті аң осхас поларға
Төріткен ме іңе-пабабыс?

Алаахчаң суғлар хаңан даа
Кізілерге нанңылар нимес.
Чобал-хомзыныс ползa даа,
Сағаа араға полыс полбас.

Адай, маллар іспес суғны
Кізілер дее чир іспезіннер.
Кör, сизініп, пүүнгі күнні –
Хыйғазын салча тібезіннер.

Киңеегі чіли чуртирға
Пу күнде чарабинча піске.
Чуртас читпестері хыринңа
Иртерге чарабас сын кізее.

Айландым

Пўўн, хайди ползa, ибімзер айландым,
Чуртастың чолында астых чöріп.
Чарых харахтарым пазох часталды,
Чўрекке таныс чирлерні кöріп.

Чуртастың оймах-соғыллығ чолында
Парлар пўўр, хозан, тўлгў осхастар.
Че кöптер олох чирнің арғазында
Чарых кöңніліг, ах сағыстығлар.

Часхы, кўскў алызып, иртче чыллар.
Минің дее сағыстарым алысча.
Ам даа сағыпча полар мині чоллар,
Чўреем, час чіли, ötіг сабылча.

Кöрчем, пазох чарых, айас тигірзер,
Паза чирімнің хайхастығ сілиин.
Айландым мин сірерзер, арғыстарым,
Аң нимеспін, хол тудыңар хорыхпин.

* * *

Чахсы кӱннер
Турыбысты тасхар.
Чайғы чалахай
Көглерін сарнапча.
Мин ағырин пастырчам
Көк тағзар,
Тан, пала чіли,
Сазымнаң ойнапча.

Көгілбей тигірде
Ах пулуттар
Көлдегі хастар ла
Чіли чӱсчелер.
Хара пазымда
Чарых сағыстар
Мағаа чахайах
Осхас пілдірчелер.

Аллығ чӱреемде дее
Көгліг чайғы.
Хусхаҷахтар чіли,
Көңнім көглепче.
Хакас чиріме,
Чоныма хынызым
Пӱӱн порчо чахайахнаң
Чӱреемде көйче.

Иртенгі город

Харлығ тубан хысхы Ағбанда
Арығдағы ла чіли турча.
Хадыл тураларның істінде
Кізілер ам даа истіг узупча.

Анаң, күүлезіп, машиналар
Сууласнаң городты усхурарлар.
Күмүс хырода прай ағастар,
Заводтар ла түдүннең тынчалар.

Наа күн пістің чирде төріді,
Мин иртенгі городты харапчам.
Төреен пу даа хысхы амыр күн
Сағаа ырыс пирзін тіп сағынчам.

Харлығ тубан хысхы Ағбанда
Арығдағы ла чіли тарапча.
Чалахай хысхы күн тағ төзінде
Чап-чарых сустарын піссер салча.

Хумартхы тас хырында

Турчам мин хумартхы тас хырында,
Чахайахтар салчам – чазылар сілиин.
Мағаа пілдірче аның алтында
Күннің көйче күн чахайағы, успин.

Минің сибірек хара пазымда
Хатабох турча ирткен-парған тустар.
Хайда-да кидеркіде, чазыда,
Чаа парча, учухчалар тимір хустар…

Халғазар часка чуртазыбыс ўчўн,
Піліңер, чўреебіс хаҷан даа ундубас.
Чир-суубысты арачылаан ўчўн,
Омаларың чон сағызында чітпес.

Аалдағы хоостар

Иртеҷіл питук сарыннары
Аалның амырында тарапча.
Күннің уйғулығ харахтары
Улуғ тағ төзінде азылча.

Анда-мында улам ос туралар
Тамкы тартып пастапчалар.
Маҷаа көрінмин, Соох апсахтар
Аал аразында чазынчалар.

Анаң, хазыр адайлар ўріп,
Соорлығ-чазағлар хайынысча.
Трактор-машиналар күүлезіп,
Аалдағы тоғыстар пасталча.

Хазаалардаң сығып, хой-маллар,
Саас тайнап, суғатсар парғлапча.
Кизек чазылар, пөзік тағлар,
Хар-чорған чабынып, узупча.

А күн, парып тағ пастарынҷа
Чоғар, Тигір пурнында, хонча.
Соох апсах, чөріп тураларҷа,
Көзенектерде хоос хоостапча.

* * *

Төө суғ арығлары
Пазох ла чазанды.
Тыс пілбес чүреем
Улам на чиит пілдірді.
Айланған хустарның
Көгліг, сіліг үні
Сүрібісті тасхылларзар
Соох хысхыны.

Часхы киині көксіме
Толдыра тынчам.
Пораанның күннерім
Ырахта – ундутчам.
Чазы-тағларда
Чахайахтар тамылча.
Көңні чох чүреемні
Олар пүүн чылытча.

Иң тадылығ нимедір?

Пірсінде кічіг оолахтаң сурғам:
«Иң тадылығ нимедір чуртаста?»
«Мөөт, шоколад», – тіп мағаа нандырған.
(Ниме тир зе кізі олған туста.)

Хонҷых хыстаң, чоохха киліскенде,
Олох ла нимедеңер мин сураам.
«Хыныс», – теен, өрініп істінде,
Анаң, час көріп, хайдар-да маңзыраан.

«Иң тадылығ нимедір чуртаста?» –
Сурғам мин ортын частығ ипчідең.
«Тадылығ – пала полар чуртаста,
Киртінмезең, сур пасха кізідең».

Анаң парып, көпті көрген апсахсар
Олох ла сурығнаң айланғам.
Хыйға көріснең хараан ырахсар:
«Паланың палазы», – тіп нандырған.

Чуртастың полған на тузының
Позының хайхастығ наа танығлары.
Пу даа аймах-пасха нандырығларның
Орта полбастар ба прайзылары.

Көөк

Көөк хус чалаас тыт ағаста
Мөңіс сарынын сарнапча.
Көгліг, истіг чайғы туста
Нимее іди ол хомзынча?

Арса, аның чуртазында
Сағынған сағыстары толбаан?
Күлет салып, ыр-сарында
Ам даа уйа-чурт чазабаан.

Арса, читіре сағынмин,
Хустар чөбін нимее салбаан.
Арса, ам даа хыныс пілбин,
Учух чөрче ол чалғызан.

Хус тілін пілерге сидік,
Постин даа пілбинчеткенде.
Аң-хус таа чуртазы пирік,
Пісти осхас, сизінгенде.

Че ноға пазох көөк ағаста
Мөңіс сарын сарнапча?
Көгліг, истіг чайғы туста
Нимее іди ол хомзынча?

Пыромны таста

Іҷем, минің пыромны таста
Полған сағыссырастарның ӱчӱн.
Чарых кӱнніг ырыс чуртаста
Харасхы пулуттар полған ӱчӱн.

Ағбанның суулазынзар парып,
Сірерзер килбин, саңай чіт парчам.
Тоғыс сӧзірбезіне кір парып,
Пічіктер дее пазарға ундутчам.

Іҷем, минің пыромны таста,
Олған тузымда алығох полғам.
Аннаңар часхы чиит тузымда
Ачығ хызылғаттар кӧбӧк полған.

Пыромны сизініп, чобалчам,
Пазыңдағы ирте хыро ӱчӱн.
Прай чӱреемнең, айап, улуғлапчам,
Син не хазых чӧрзең – ӱлӱкӱн.

Іҷем, минің пыромны таста,
Часхы чир чіли иріпче істім.
Соох хысхының соонда, пу туста,
Нымахтағы ос Төө чирнің ӱстӱ.

Чыл пазынаң, чазым өскіріп,
Саар азах чолымҷа пастырчам.
Чуртастың тадиин, ачиин ізіп,
Арса, ырыс андағ тіп сағынчам.

Чил

Тискеркі чил, киліп, чазыларда.
Кічіг туңмаҷаам на чіли, сығырча.
Чөріп чиит хыстарның аразында,
Көгенектерін көдіріп, айғасча.

Сыбырғы тудынған чіли, чил дее
Чирнің поғыр-похсахтарын сыбырча.
Арса, көмес тее полызарға кізее
Пөзік ах тасхыллардаң кил парча.

Пірееде азахтарыбыс тузахтап,
Алтирға даа пирбин, пісті тутча.
А пірееде көксібісті сасхлап,
Сибірек хара сазыбысты чулча.

Тискеркі чил, киліп, чазыларда
Кічіг туңмаҷаам на чіли сығырча.
Похсахха пастыр парған орамнарда,
Сыбырып, арығлап, тоғынча…

Сын хыныс

Түгенҷі көглерін
Сарнабысханнар
Прай ағын хустар:
Парчых, турналар…
Харға, саасхан на,
Парасханнар,
Хысхы удурлирға
Піснең халдылар.

Ах кибіс тӧзелче
Чазы-арығларға,
Хараазын харлығ
Пораан хайынча.
Чолға сыхпаан
Ибдегі хустарға
Минің чӱреем
Чораа нимес айапча.

Сіліг, чарых ӱнніг
Полбазалар даа,
Ол – хости чуртапчатхан
Хонҷыхтар.
Тузах кизірткен ат чіли,
Хаҷан даа
Аал чирлерінең
Ырах парбастар.

Че хайдағ даа полза,
Хонҷыхтарым
Тӧреен чирлерін
Тастап парбинча.
Сын хыныс ӱчӱн –
Алғыс, хустарым!
Кізілер дее
Сірер ос полбинча.

Тоғазыг

Тоозыл парды чайғы ӱлӱкӱннер,
Чазы-тағлар сӧрӧннең тыныбысты.
Наныбысты хайхастыг ӱнніглер.
Кӱскӱ, піссер киліп, ээленібісті.

Хыйға Тӱгдӱр нанчымнаң чоохтазып,
Арыг аразынзар амыр пастырчам.
Кӱскӱнің хоостарын харахсынып,
Нимее-де мин пазох ла хомзынчам.

Ноға-да пӱӱл айланған кӱскӱде
Көңнім-чӱрееме изі чох пілдірче.
Ах хазыңас таа тигейнің ӱстӱнде
Пӱгір инейек чіли көрінче.

Арса, ол халғанчы тааннарнаң хада
Сіліг, чиит, кӧк чайғым парыбысты.
Арса, чӱреем пу мӧңіс, ээн арыгда
Килген кӱскӱ тузымнаң тоғасты.

Сыбы хыстар

Тоолапча нымзах хар ваталар,
Сымзырых, истіг тайға істі.
Турча сылағай сыбы хыстар,
Тӱрчедең чидізер пеер кізі.

Иргідегі чіли, тудып хысты,
Оғырлап, ырах апарыбызар.
Ойнаҷахтарнаң ӱріп састы,
Алғым тӧрде турғыс салар.

Наа чыл иртіп, улуғ хынығда
Сыбы хысты ундут саларлар.
Ырахта, хысхы тайғада,
Аны пиҷелері чохсынарлар.

Хығырча пісті тайға сілии…
Че азахтары полған ползa,
Ағастар аң-хустар чіли
Тизерҷіктер, чабаллар килзе.

Чуртастың мөңіс сарыннары

Чуртастың мөңіс сарыннары
Хаҷан даа полчалар піснең хада.
Улуғ арығның хойығ ағастары
Чалаастанчалар күскү амырда.

Көрчем чоохчыл Төөнің чабыс чарларын,
Халғанҷы тааннар үнін истіпчем.
Хынғаным, пүүн синнеңер сағыстарым,
Парыбысхазың ирге – мин пілчем.

Че пілбеем мөөт осхас хыныстың ачиин,
Нымах чіли пілдірген чуртаста.
Көк харағай харааңның көріп сілиин,
Хынғам, киртінгем сағаа ол туста.

Чиит чүреемні тартхан иптіг омаңның
Чил сағыстығ поларын сизінмеем.
Чүрекке тадылығ хоос сөстеріңнің,
Арса, чойланыс-сынын мин пілбеем.

Сағынғам, хыныс көйген көгліг туста:
Өрініс, часкам синзің саңайға.
Че киртінмеем хыныс чох пу чуртаста
Истии чох, харасхы поларына.

Хысхы арыгда

Кирі пӧзік тыт хадарчылар турча,
Хысхының мӧңіс амырын тыңни.
Нап-наа чаған кӳмӳс харлар чатча,
Аппағас нымзах тӧзек ле чіли.

Алас имчі тумзиинаң торлатча,
Кізі ағас узурған на чіли.
Мин арыға толдыра сарнапчам,
Чӳреемні хайхатча хысхы сілии.

Мына хортых хозан, мині истіп,
Чатхан чылыг чирдең тура хонды.
Хара хулахтарын чіке тудып,
Соған атхан чіли чіде халды.

Хар өңніг, чылыг тонныг нанҷы,
Синің арыг тының ӳзерге килбеем.
Мин хаҷан даа полбаспын аңҷы,
Тиспе миннең, хада сарнап чӧреең.

Чалахай часхы

Сіліг сарнапча чалахай часхы,
Кök көгенектер ағастар кисче.
Парыбысхан пораанныҕ соох хысхы –
Хаҷан даа полбаанҕа төөй пілдірче.

Чуртазыбыста полған харасхы
Пүүн сүрдірзін часхының сузына.
Көрчем сіліг хазың ос хысты,
Сөлеп, апарыбызарбын саҥайға.

Мин чалахай часхаа хынчам,
Ол хустарнаҥ хада піссер килче.
Хайдаҕ чахсы чуртирға – хайхапчам,
Сағыста наа көглер төріпче.

Іди аллыҕ, сарынҷы чүреемде
Чазы-тайғалар үні істілче.
Часхы ағастар чіли көҥнімде
Чазан саларым уғаа тың килче.

Чир үстүн көрчем – прай даа көгерче,
Чүреемде чалахай часхы арғыс.
Кізі чахайах чіли көрінче,
Күлінзін күннің дее піске ырыс.

Чуртазымнаңар

I

Хазыр Кимнің
Салғахтары ойнапча.
Андар-мындар
Ағас киме тасталча.
Пістің чуртазыбыс
Хазыр суғ осхас,
Кізі дее анда
Кимее төөй осхас.
Ирткен чуртазым
Пазымнаң сыйбабаан,
Кічіг паланы чіли
Чазырхатпаан.
Күскү туста
Наңмырға сүүлеп чөргем.
Көйтік, істі чохтарны
Көбөк көргем.
Чил пораанның хысхыда
Соохха тоңам.
Че күлініс, өрініс
Парох полған.

II

Пүүнгі чуртазым,
Син мині тың чыртпа.
Ам даа чил сағыстығ,
Алығ сағынма,
Хара пазымдағы
Тубан тарапча.

Тыс пілбеңең чўреем
Ам амырапча.
Чарым чолыма
Мин чидібөк парим.
Че хаңан амзирбын
Хыныстың тадиин?
Чидер чўктенерге
Аар хомзынысты.
Ал саларға даа
Тимдебін пўўн хысты.
Чиит, наа кўнзер
Чарых көріснең көрчем.
Чуртастың сілиине,
Хайхап, өрінчем.
Чўреемде часхы
Айастары турча.
Сіліг чахайахтар
Өзіп пастапча.

Төө чирім

Часхы Төө суғ пазох хайлапча,
Хайчы Апанис ле чіли.
Харағат тадылығ чыстанча,
Таң, сўртін салған ол духи?

Чарых омалығ Төө чирім,
Хайдаң даа синзер мин айланчам.
Төө чирім, төреен-өскен чирім,
Мин сині іңеме санапчам.

Төреен чирім, сағаа тахпахтар
Тахпахчылар көбөк сыйлаан.
Нөөс маға ол көгчі арғыстар
Синнеңер көглер халғыспаан?

Хызылыстаңар

Хайдар, хайдар парыбыстар
Паарсах кізі ос чайғы күннер.
Хайдағ чирзер учуғыбыстар,
Киҷее полған өріністер.

Турча ачығ соох хысхы күн.
Маллар, хустар даа сооҳҳа тоопча.
Чуртаста чоғыл ӱлӱкӱн,
Тамырларымда ханым соопча.

Анда-мында харбазығлар
Ас-тамахтың ӱчӱн хойыпча.
Туйухта пӱӱн алызығлар,
Компартия кірде – пыролатча.

Хаҷан тоозылар хызылыс?
Хайдағ пісті сағыпча тустар?
Тӱбінде халды ізеніс,
Тілге ле пысчалар пастыхтар.

Пілчем, оой нимес алнынзар чол.
Хайзылары соонзар тартча.
Син кем дее пу чирде пол –
Прайзы пай, пос чуртирға сағынча.

Пӱӱн пӱлес хысхы күн салча,
Чирнің ӱстӱн пір дее чылытпин.
Минің дее чӱреем ағырча,
Часхы күннерні сағып полбин.

Сарина

Хара суғның хырында
Харағаттығ арығ пар.
Халых чон аразында
Хынып чөрер хызым пар.

Сарина, Сарина, Сарина,
Синде, синде сағызым.
Сарина, Сарина, Сарина,
Сибер, чарых хынызым.

Хорлаңа суғ хырында
Хызылғаттығ арығ пар.
Көгліг чон аразында
Көөлен чөрер хызым пар.

Сарина, Сарина, Сарина,
Синде, синде сағызым.
Сарина, Сарина, Сарина,
Сибер, чарых хынызым.

Чут күн

Тигір төзі
Пазох сайбалыбысты,
Істі тар кізее
Төөй пілдірібісті.
Минің пиртінген пилім
Тың сыстапча,
Арса, чут күн поларын
Сағбалапча.

Таң соох харлар,
Таң чил наңмыр ағылча.
Часхы хыс
Хысхы инейнең харбасча.
Чуртаста даа
Күрезіглер күннің дее
Худай-апсах оой чуртас
Пирбеен кізее.

Чон ӱлгее турғысхан
Улуғ пастыхтар
Ынағ чох хайдағ
Итчелер сыйыхтар?
Удур-тӧдір пылазып
Ӱлгӱ чӱгенін,
Таң испинчелер
Кізінің сыыт ӱнін.

Сайбағчылар,
Пуртах оттар чіли, öсче.
Чоннар аң чіли тутхлазып,
Хан тögілче.
Хайдағ даа чуртта
Хырыс-табыс полза,
Ырыстығ, чахсы чуртас
Полбас, хынза.

Пўдірерге аар –
Сайирға ўр нимес.
Чахсы, пай хоных таа
Позы ла килбес.
Пўўн чилліг чут кўн –
Кирі-чиит чобалча.
Иргі туснаң наа тус
Хатығ харбасча.

Чонның кирсее
Сағызына ізенчем.
Олох хысхыны
Часхы чиңер, пілчем.
Тигір чіли, чуртас
Айастап парар.
Öріністіг кўн сузы
Кўннің салар.

Хоосчы кўскў

Алтын кўскў, чазы, тағ, арығларда
Хоосчы полып, хоостапча хоостарын.
Тынаға тўзіп, чалбах чазыларда
Чазы хастары айнытча чолларын.

Озархы пора тағларның ўстўнче
Ах чилінніг пулуттар ойласча.
Пўрўңкў тартылып, орай полғанча,
Малчылар кўр малларын чыы тартча.

Хоосчы кўскў, öріндірче хоостарың,
Хайдағ сіліглер, хазыңнар турча…
Кізіни ле осхас иптіг холларың
Іче чирні хайхастығ хоостап салча.

Сынап син осхас хоосчы полған ползам,
Хоостирға ирке төреен чирімні –
Че андағ хоосчы нимеспін, оңназам,
Айа чіли азарға көңнімні.

Че ідök тее чылығ, истіг магаа,
Хара сууҷахтар чіли, көңнім көглезе.
Сöстер, кўр аттар чіли сығып чазаа,
Ах чаҷында чарызып ойлаза.

* * *

Күн пазох узирға парыбысты,
Хазаада інек-хойлар саас тайнапча.
Сууластар аалда тымылыбысты,
Чалғыс ла питуғас өтіг тапсапча.

Минің іҷем, аны истіп, ноға
Питукка тың тарынып чоохтан салча?
«Хызыл иирде тапсааны – хомайға,
Кізі ӱреені истілер», – хомзынча.

Іҷем ол танығларға киртінче.
Таласчам. Пабам іҷемеөк полысча.
Пазох питук табызы истілче,
Іҷем, ниме-де сағынып, одырча.

Иртен тіпче: «Пӱӱн иргі ӱлӱкӱн»,
Питукты соғыбызарға чаратча.
Сағынчам, хомай тылаас полбас ӱчӱн,
Іҷем аны чох идерге харасча.

* * *

Изірік кізілер чіли,
Чайхалчалар
Чайғы город
Ортызында тиректер.
Кізілерök чіли,
Хуҷахтасчалар,
Ўрдең тоғаспаан чіли,
Пöзік тиректер.

Алай чалғыс чўрееме
Іди пілдірче,
Пу наңмырлығ, чут кўн
Полчатханнаңар.
Алай ала хараама
Іди кöрінче,
Чуртазым изірік
Кізі осхастаңар.

Чир ўстў чазан салза

Чир ўстў, тонанып, чазан салзох,
Кöök ырҷылар сарыннарын пастапча.
Ырҷы көглерін истерге пазох
Улуғ-кічіглер хаҷаннаң хынча.

Че нимедеңер ол чылдаң чылға
Пір ле тоозылбас тахпағын сарнапча?
Ноға кізілер, ірікпин ағаа,
Олох ла прай чўректерінең хынча?

Хаҷанғыдох төреен ол сарыны
Хынған төреен Хакас чирінеңер.
Пасха чирде чöріп, ізіп суғны,
Пазох хатап айланчатханынаңар.

Сынап пасха тахпах полған полза,
Хаҷанох ирік парарҷых позы даа.
Аннаҷар чыл сай сарын-хынызы
Піске чахсы, сіліг пілдірче уғаа.

Сағынчам мин

Сағынчам мин ирткен чыллардаҷар,
Ойласхан мында алай пасха чирде.
Парған-полған талаан чох чуртастаҷар
Ах чарыхтың көк өңніг ўстўнде,
Сағынчам мин ирткен чыллардаҷар.

Пўўн пазох ла мин позыма тарынчам,
Киліспеен пір хынызымның ўчўн.
Тикке аххан тузыма ачырғанчам,
Чииттегі алҷаастарымның ўчўн.
Пўўн пазох ла мин позыма тарынчам.

Килер-полар ам даа хыныс-ырыстар
Чир-чалбахтың ах чарых ўстўнде.
Суғлар чіли ағар ам даа чыллар
Мында-тігде алай пасха чирде.
Килер-полар ам даа хыныс-ырыстар.

Аннаҷар, неке, аарлығ чир-суғҷыларым,
Ізеніс одын чідірбеен чўреем.
Пазымда чахайахтар ос сағыстарым
Чарых көглерімнең хада төреен.
Аннаҷар, неке, аарлығ чир-суғҷыларым.

Хада ползаң

Күннерім минің, күннерім,
Ойласчатхан күлўк аттар.
Чиит тузым – ўлўкўннерім
Хустар чіли айланмастар.

Көңнім пілбес мөңісті,
Хынғаным, син не хада ползаң.
Сөрөн полбас чуртас-күскў,
Хыныснаң чўреемні чылытсаң.

Чылларым минің, чылларым,
Табырах ағынның суғлар.
Чиит тузым – көгліг сарыннарым
Хайдағ чирде халдылар?

Соох полбас чуртас-хысхы,
Хынғаным, син не хада ползаң.
Көңнімде полар часхы,
Хыныснаң чўреемні чылытсаң.

М. И. Боргояковха

Алтын осхас айның чолы
Алғым чир ўстўнче ойлапча.
Ағыр Төөнің артых оолғы,
Аймахта чөріп, улуғлатча.

Күмўс осхас күннің чолы
Көп чир ўстўнче ойлапча.
Хакас чонның күлўк оолғы,
Халыхта чөріп, аарлатча.

«Хакас чирі» газетаа

Часхы күннің чалахай сузы
Чир үстӱн хубулдырча нимес пе?
Хынған газетамның хыйға сӧзі
Хара пастығ чоныма нимес пе?

Айланған хустарның тахпахтары
Арығ-чазыда чайылча нимес пе?
«Хакас чирінің» чапсых хабарлары
Хакастарға туза нимес пе?

Халастаңар сӧс

Хаҷан алчам мин ах халасты,
Пӱӱн алай ирткен күнде – хаҷан даа,
Сағынчам тоғынған айдасты,
Аарлығ алғызым читірчем ағаа.

Аймах чииснең салылған стол даа
Халас чохта пай, тосхымныг нимес.
Хаҷаннаң чонның иң аарлығ тамаа,
Сибер холым аны тастап полбас.

Халас чызы – ол чирнің чызы,
Чирдең аарлығ, артых ниме полар?
Халас – ол чирімнің омазы,
Хаҷан даа ол піснең хада полар.

Чир-чайаанны хайраллирдаңар

Тайға хыринда чурттыг саблыг аңчы
Аң-хуснаң даа чоохтазып пілчең.
Че ноға-да пүүн мағаа син дее, нанчы,
Тас чүректіг чіли пілдірчезің?

Чарға толдыра аххан Асхыс, Төө суг
Оот сууҷах чіли көрінче мағаа.
Чирібісті дее саблапчатхан хузух
От ла чіли хырыл парды ноға?

Аймах-пасха чистекке пай тағлар даа
Ноға көрінібістілер соғын?
Тың ачырғастыг сағынарға мағаа –
Тамырҷа ойлапча хысхы сооғы.

Чирнің сілиин хайраллап пілеең, арғыс,
Хозан-түлгүнің тонын пыласпааң.
Чирібіс ипти чазаан аймах ағас,
Көптеліп, өңнензін тіп сағынааң.

Чир-чайааннаң пирілген холларыбыс
Ікі ікіс ооллар ла осхастар.
Алғым сағынып, пүүн дее хабынзабыс,
Ікіс ооллар кинек пол парбастар.

Піс ікөлең испеен көп нимелерні
Чылтыстаң кізі, киліп, ит пирбес.
Сайбах, хысха сағыстыг кізілерні
Орта чолға киріп, оларны тыс.

Андада полар төлге, палаларға,
Чир, олох өңненіп, сіліг халар.
Кізінің кізі полғаны хаҷан даа
Чонда улуг аарласнаң адалар.

Часхарбаңар мині, нанҷылар

Часхарбаңар пӱӱн мині, нанҷыларым,
Тіс ағырии чіли, чӱреем сыстапча.
Пазох мӧңіс, ачырғас, хомзыныстар,
Учух киліп, чанымны ылғатча.

Хакас поэзияның чарых чылтызы
Парнас тағда, көйіп, ус парды.
Пістің чонның хынған көгҷізі
«Чуртас поездінең»* ирте тӱзібісті.

Хыл ӱзілік, оодылых чатхан чіли,
Пісті өріндіріп, паза көглебес.
Ӱні пӱт парған көөк хус чіли,
Чалахай көглерін паза сыйлабас.

Часхарбаңар пӱӱн мині, нанҷылар,
Улуғ поэттің чӱрее паза сабылбас.
Пар аны нимее салбаан хыртыстар,
Ам Майнашев оларға тоғыр турбас.

Че арығ чӱректе төреен сарыннар
Ах чарыхта, хакас парда, чітпес.
Чуға көңнігліглер сын хоосчылар,
Аннаңар олар узах частығ нимес.

Часхарбаңар мині, нанҷыларым,
Харындасха ачырғанмин, хайди полим.
Турыспас таа ползa сарыннарым,
Тӱгенҷі чолға көгнеңөк ӱдезим.

---

* В. Майнашевтің сӧстері.

Адайымнаң чоохтазыг

Ноға кўскў көріснең көрчезің,
Тўгдўр, тураның хадарчызы?
Нимее син іди тың хомзынчазың,
Көрзең, ötіг салча кўннің сузы.

Алай минің кирі іҷем пазох
Сині азырирға ундутхан ма?
Че андағ-да азырирбын амох,
Киріп парған улуғ кізее тарынма.

Анаң, чахсы азыранып алып,
Ікі суғның аразынзар парарбыс.
Ағастар аразында, чазынып,
Піс іколең дее ойнап аларбыс.

Минің тілі чох сын харындазым,
Пір саринаң мин сағаа тööйзімök.
Хайди даа иртсе минің чуртазым,
Хыңзыбинчам, хомзынминчам олох.

Аар чоллар иртіп, астабаан кізі
Халастың татхынын даа пілбес.
Пу чуртаста хыйал көрбеен кізі
Пасхаларынин оңнап таа полбас.

Төреен тілімнеңер

Чиит оол-хыстарны исчетсем, ноға
Айас күн пілдірче пулуттығ.
Тіпчелер, пістің тіл чазығ уғаа –
Чоохтанарға даа уйадыстығ.

Чох, ол чирібіс осхас сіліг,
Пурунғыдаң алча тамырларын.
Чарых күн сузы осхас ötіг,
Кööлче көглепче сарыннарын.

Пабам чуртында Түгдүр адай даа
Хакас тілімні чахсы пілче.
Пістің чирде төреен хазыңас таа
Піске тахпах көгнең көглепче.

Сынап, мин ундут салзам тілімні,
Төö істінзер паза парбаспын.
Ах тасхыл пастығ паба-іңемнің
Хара хараан хайди көрербін?

Сынап, ундут салзам пос тілімні,
Позымны хакасха санабаспын.
Кök порчо осхас Хакас чирімні
Паза төреен чирім тібеспін.

Ипчімнең чоохтазыг

Ирткен күннердегі чіли пазох
Мині ачыг сöснең чыртчазың.
Пыром, арса, кömес парох,
Хайдағ нимее тарынчазың?

Неке, пістің не арабыста
Мöңіс күскү турыбысча.
Арғыстарым мині тоғыста,
Кізее санап, улуғлапча.

Пілчем, астых чöріп, чуртаста
Ис-пай, ахча чыып полбаам.
Тоғынчам олаңай тоғыста,
Кічіг дее пастыхха сых полбаам.

Неке, кізі нимее салбас,
Чазыг köглер пазып сіренчем.
Аарлыг кип-азах ал полбас,
Хысха ахча ағыл пирчем.

Андағ даа ползa, хонғаным,
Ачыг сöстернең мині чыртпа.
Кömес парох чарых сағызым,
Алҷаас-читпестерге тарынма.

Син мағаа киртін, чуртаста
Пар ахчадаң аарлыг нимелер.
Сын, паарсах кізі пу туста…
Хайда ачых-чарых кізілер?

Ам даа чуртас иирі нимес,
Алныбыста сағыпча күннер.
Нööс хонығыбыс иптел парбас,
Че пүүн анзын Худай ла пілер.

* * *

Ирткен туснаң
Чуртабинча, тіпчелер.
Олар сағыс,
Тўстерде ле килчелер.

Пўўнгі сөрөн чуртас –
Харасхы хараа.
Астыхчабыс, кір полбин
Орта чолға.

Хайзы иргі,
Палғастығ чолны махтапча.
Хайзы наа,
Асфальт чолзар хығырча.

Хайдағ сыыт, харбазығлар
Көрчебіс піс!
Чуртас өөр парбинча,
Андағ ба ўлўс?

Пўўн чўреемні часхарчам
Мин аннаңар.
Таңдағы кўнге ле
Ізеніс пардаңар.

Амғы чуртастаңар

Пастыхтар осхас пай нимеспін мин,
Тоғыс ахчазынаң чуртапчам.
Аар чуртастың ӱстӱне сых полбин,
Сірерӧк чіли порастанчам.

Холым даа игір, хапхыс нимес,
Піреезі чіли оғыр идерге.
Алғым чурт чох, чойлан таа пілбес –
Пӱӱн андағ кізее хайди чуртирға?

Паа чӱгені пос салыл парған,
Сас ат чіли ырах ойлабысты.
Магазиннер музей пол парған,
Көрген харах полчабыс хайахты.

Сайбағчылар улуғ ӧрініcте,
Аңнар чіли пос хайынчалар.
Ниик, тик ахча тоғынып, чырғалда,
Мин осхастарға хатхырчалар.

Сағынып, хайдағ даа полза, көмес
Чӱреемде ачырғас пулғалча.
Ноға пастыхтар испес-көрбес
Кинек кізі чіли полыбысча?

Хырыс-табыстар анда-мында
Хуруғ харыннар ӱчӱн тӧріпче.
Чир ӱстӱндегі иң пай хазнада
Чон, хызылып, піди ирееленче.

Хаҷан ползa, киртінчем олох,
Өменең паа атты тудып аларбыс.
Ӱзілбес чӱген суғып пазох,
Сайбағҷы даа полбин, пай поларбыс.

Пӱӱн саңай даа піреезі кӱлзін,
Че мин сын кізі полып чуртим.
Чуртастың поғыр-похсах кӱлін
Чох идерге сӧснең дее полызим.

Чалғыс хазың

Тура кистіндегі чалғыс хазың,
Син минің хыс туңмаҷаам осхассың.
Че пӱӱн пазох нимее хомзынчазың?
Көгліг сарын маға сарнабассың.

Алай чӱрегі чох сӧрӧн кӱскӱ
Көгенееңні пылазып алған ма?
Худай-пабабыс пирген ӱлӱсті,
Ачығ даа ползa, көрчебіс – хомзынма.

Пілчем, соохтар чағдапча пазох,
Пӱрлер чіли, харлар пулғалысча.
Чайғының ибірии ирткен хаҷанох,
Хараазын суғлар тығыннапча.

Чоох таа чох ікӧлең тураң хости,
Ирткен чарых тустаңар сағынааң.
Чуртаста өрініс, хыйал хости.
Хайдағ даа ползa, кілебин чуртааң.

Сарна, көгҷі хус

Хайхастығ чайғы тустың көріп сілиин,
Ікі суғ аразынзар мин пастырчам.
Ізепке пір ахча даа суғынмин,
Көөк аалҷының тахпағын тыңнапчам.

Сарна-сарна, поэт чүректіг хус!
Пүүн нинҷе чыл тапсааның санабаспын.
Суғ чіли, ах парыбысхан олған тус,
Ирткен чолымзар хатап айланмаспын.

Нинҷе чыл чөрербін ах чарыхта,
Хырых чазым асханда, кирек нимес.
Ползын Чир-суум на амыр-хазыхта,
Нөөс чонға ырыстығ чуртас килбес?

Ырыңда көмес ползa даа мөңіс,
Айастатча пулуттығ көңнімні.
Худай мағаа сыйлаан аарлығ үлүс –
Син чіли чайирға тахпах-көглерні:

Синөк чіли, хомайны сөлебин,
Хынған хакас чоныма сарнапчам.
Астығып таа, астап таа чөрчем мин,
Че оғыр, көйтіктерге хатхырчам.

Сарна-сарна, көгҷі чүректіг хус!
Сарын чох толдыра нимес чуртас.
Че айастығ – чөрібізер чайғы тус,
Паза истілбес тахпағың, харындас.

Тузында мині дее истіп алыңар,
Хынмазар – чархастығ полбаспын.
Кирек ползa, соонаң таппассар,
Мин, көөк чіли, часхыда айланмаспын.

* * *

Чалбах пүрліг кирі пай хазың,
Чиитсің син хатабох часхыда.
Чобалба, іҷең, хара сазың
Чайылча ам чиит хыс туңмамда.

Халбах пүрліг кирі пай хазың,
Хайхастығ сілігзің көк часхыда.
Хомзынма, іҷең, хара сазың
Хаҷан даа халар туңмаларда.

Оолның ыры

Часхы хазыңнар чайхалчалар
Чылығ, чикпек танға.
Хызыҷахтар хынминчалар
Кирі-кирі тіп мағаа.

Чайғы хазыңнар сууласчалар,
Сылағайлар уғаа.
Чиит хыстар хынминчалар
Соғын-соғын тіп мағаа.

Күскү хазыңнар чайхалчалар,
Иптіглер харахха.
Ипчілер хынминчалар
Изі-пайы чох позыма.

Арыгда

Хаҷан парчазың кӱлге пастырып,
Чолда майыхтырза, чайғы кӱн ізии –
Кір, туртухпин, кӧк арығ хойнынзар,
Майығысты суурыбызар холнаң чіли.

Хаҷан чӱрееңе ізі чох полчатса,
Хомзыныстар пілдірзе, аар чӱк чіли,
Тынанып ал арыгда, ачыхта –
Пичелні суурыбызар холнаң чіли.

Чайғыдағы ойын

Хайдағ улуғ ӧрініс, арғыстар,
Аллап килді аарлығ аалҷылар!
Кӧӧк, торғай, пӱдӱрчӱн, парчыхтар –
Прайзы даа сабланған ырҷылар.

Піске, пір ахча даа тӧлег сурбин,
Чайғы тооза ойын саларлар.
Саблап Хакасияның сілиин,
Саблығ ырҷылар чіли сарнирлар.

Іди иртеезін чазы-арыгда,
Залда чіли, кӧглер чайылча.
Ползам хайдағ даа сыыт-чобағда,
Минің чӱреемні сарын чылытча.

Пӱӱн пазох арығзар пастырчам мин,
Хынған ырҷымны істіп аларға.
Піліп кӧгнің чахсызын, сілиин,
Кӧңнім, чӱреем арыдып аларға.

Хаҷан полза, сизінчем анзын,
Пу даа көгліг ойын тоозыл парар.
Че чӱреебісте сарын халзын,
Хомайны чиңерге полыс турар.

Хакас чирі

Кічігдӧк, хара сууҷах чіли, көглеем,
Көріп төреен чирімнің хоостарын.
Синнең дее артых сіліг, пай чир көрбеем,
Иртіп аймах чирлернің чолларын.

Айаң пастығ тағларыңда чӧрзем,
Ирткен-парған хыр тустарны сағынчам.
Ах чазыда кӱргеннерні көрзем,
Тигірибдегі ле чіли пазырчам.

Хаҷан-да пурунда, пістің чирде,
Илбек, кӱстіг Хакас пай хазна полтыр.
Поғдархас, хайхас чӱреем-көңнімде,
Ол туста аны Низами* көглептір.

Көрчем мин пӱӱнгі Хакас чирімні,
Наа чидіглернең алнынзар пастырча.
Ӧрініп, көглепчем ирке чирімні,
Аттар чіли сӧстерім ойласча.

Хайди хынмаспын ада чиріне,
Хайда иң чарых, чалахай кӱн хараа.
Хайди хынмаспын ине чиріне,
Хайда суғ, іпек иң тадылығ маған.

---

* Низами Гянджеви – азербайджан чонның илбек поэді.

Хакас хазыңнар

Чир-чайанның
Хыстарын – хазыңнарны –
Өкерсініп көрчем мин
Күннің дее.
Чүреем сыйлаан
Чарых сарыннарны,
Кööленіп ағаа,
Чарытхам мин дее.

Пар орыстарның
Кеен хазыңнары.
Сарын, кибелісте
Хоостал парған.
Пар пасха даа
Чоннарның ағастары,
Постың омазына
Төөйлеп салған.

Че пар, арғыстар,
Хакас хазыңнар,
Чир-суубысты
Ипти чазапчатхан.
Иліг-алтон сүрместіг
Хыс осхастар,
Торғы тадар
Көгенек кис салған.

Арығ-тағларның
Хойнынзар парзам,
Хыл платтарын
Саап, удурлапчалар.

Хыриларында
Тынанып одырзам,
Тахпахтарын
Маҕаа сарнапчалар.

Чуртазымда салбинчатса
Күн хараа,
Мөңіс, көө чох,
Көлек чіли чөрчем.
Көріп сілиин,
Тыңнап сарынын, удаа
Мин суғлаан чахайах
Чіли тірілчем.

Че пол парзам
Ил пасха чирлерде,
Ах хазыңның өң
Чирімні сағынчам.
Успас сын
Хынызымны чүреемде
Пасха чирлердең
Синзер ағылчам.

Хакас көгенектіг
Ах хазыңнар,
Чирімде суулас
Турыңар хаҷан даа!
Сірерге кööленіп,
Хара пастар
Сіліг көглер
Көглессіннер таңда даа!

Төө чирім, синде сағыстарым

Пазох öскен ирке чирімнеңер,
Төө істінеңер, мин сағынчам.
Ах хар састығ паба-іҷемнеңер
Сағынып ала, амыр парчам.

Көкнең чазанған орамнарда
Кізілер хайдар-да маңзырасча.
Ырахххы айаң пастығ тағларда
Пулут-аттар хоныхха турча.

Хус сағызым төреен чирімде,
Хайда хазың сүрместерін чайча.
Чүрееме аарлығ тура істінде
Іҷем удаа мині чохсынча.

Хайда халған чобағ чох тустарым,
Иртенгі соох күмүс арчыда.
Хадар чöріп аалның хойларын,
Ырлаам, сууҷах чіли, тағ-холларда.

Тоозылбас-парбас сағыстарым,
Аарлар чіли, пулғалча пазымда.
Пүүнгі күннің хызылыстары
Хамҷынаң чыртча мині ачыда.

Аттар чіли, күннер ойласча,
Ідök сууласча чайғы тиректер.
Мöңісте дее чуртазым ахча –
Пасха кізее анзы ноо киректір.

Пастырчам, сағынып чирімнеңер,
Хайда сағыпча хазыңнар.
Чалахай ирке іҷемнеңер –
Син не соохта чүреем чылытчазың.

Хайди даа ахсам чуртас салғаанда,
Төө чирім, синде сағыстарым.
Хаҷан даа ползын іҷем харааңда
Өрініс, ырыс, арғыстарым!

Хакасия

Чалахай көк часхы Илбек чазыда.
Чол парчам. Тан сазымнаң ойнапча.
Ах чахайах ос сағыстар пазымда.
Чирімні көріп, чүреем сарнапча.

Хакасия, синде ле истіг мағаа,
Пай, сіліг дее чирлердең айланзам,
Синде ле ӧтіг салча ай-күн хараа,
Күс пирчезің, хомзынып чӧрчетсем.

Тадар көгенектіг сіліг омаңны
Хайди тың ӧкерсініп көрчем мин!
Чатхан ӱнніг чазы, тағ-суғларыңны
Прай чүреемнең хынып көглепчем мин.

Аймах хазна-пиҷелер аразында
Тиң турчазың – хакас чон ӧрінче.
Ам күстіг суғларның сарыннарында
Ағбаң, Кимнің хайлааны истілче.

Минің чүреем синнең хада сабылча,
Синде ле ӧрініс, ырыс мағаа.
Көгҷі хустар даа күн тооза сарнапча,
Чирім, сағаа хыныбызып саңайға.

Күскү тузым

Ырах парыбыстылар
Чайғы күннер.
Арығда истілбинче
Көгліг хоос үннер.
Күскү, көмес тее
Орайлатпин, килді.
Сарығ сырларнаң
Сырлап пастады.

Тағның пазында
Пүлес күн пахлапча.
Өтіг, чылығ сузына
Пүүн харанча.
Киҷее ле сарғал парған
Ах хазыңас,
Чайғыда сіліг дее
Көк полбаан осхас.

Чүреем чылытпинча
Сарығ сырлар,
Соох тигірде
Түгенҷі сарыннар.
Мин дее, ағас чіли,
Сарғалыбыстым.
Күзімні, сілиимні
Чідірібістім.

Көгліг көк чайғы
Тузым парыбысты,
Чиит хыстар даа
Минзер көрбинібісті.

Сағыстарым учухча
Пӱрлер чіли.
Прай даа тіріг ниме
Андағ полар чи.

Пӱӱн мин кӱскӱ
Тузыма хол тутчам.
А таңда…
Че аннаңар ирте сағынчам.

* * *

Тағлар кистінең, хызарып,
Наа кӱн төріпче.
Ол мағаа иртен
Час пала чіли пілдірче.
Тигірдегі көк чазыда
Пазох көрінче:
Хара хойлар ӧӧрі осхас
Пулуттар чӧрче.

Анаң, учух киліп,
Хамҷылығ чил-малҷылар
Пулут-хойларны хайдар-да
Ырах сӱр парилар.
Чалғызан на оларны
Көріп, мин одырчам.
А сағыснаң позым даа
Оларнаң хада парчам.

Часхы күн сузы

Чалахай часхы сыйлапча
Хайхастың көк хоостарын.
Айланған хустар сарнапча
Кööленіс тахпахтарын.

Арыға нымырт-хазыңнар
Кеен көгенектер кисче.
Хости турған пöзік тағлар
Порчоларнаң öңненче.

Öрініcтіг часхы сомнар
Көңнім-чүреем чылытча.
Күгүрттіг кизек наңмырлар,
Істім чууп, парыбысча.

Кізі, ағас, от таа ползын,
Тиң алчалар күн сузын.
Чайааннар пісті таллабин,
Пирчелер чуртас күзін.

Хаҷан даа часхы күн сузы
Чирде чуртас чазазын.
Кізі дее – чайаан палазы –
Öкіс, хыйых халбазын.

Пай хазың

Изен пол, парбах пай хазың –
Тирең холның абахай хызы!
Хайди син чуртап парчазың,
Төө чирімнің чарых омазы.

Нөөс син дее мөңіс турчазың,
Аппағас киптіг соох хысхыда.
Чыл сай пісті сағыпчазың,
Пу ізіг чайғы от тузында.

Көбөк час-чыл чазап салдың,
Пүүл хазых-тынызың хайдағдыр?
Наа тадар көгенек кис салдың,
Хайдағ иптіг, кеен, сілігдір.

Чабыс сынныг, парбах хазың,
Сині іңеме төөй санапчам.
Тахпах таа чахсы сарнапчазың,
Мин көөңе уғаа тың хынчам.

Синің пайың – алтон салаа,
Чилегелерің тігі чирде.
Іңем дее пай алты палаа,
Чилегелен парған пу чирде.

Изен пол, парбах пай хазың –
Тирең холның абахай хызы!
Узах ползын синің чазың,
Чиит чүреемнің сообас хынызы.

* * *

Чалахай часхы
Өңнендірче чазы-тағларны.
Ағастар, чазанып,
Чайғы тойға тимненче.
Саблығ ырҷылар,
Айланған ағын хустары,
Хара сууҷахтар чіли,
Хараа тооза көглесче.

Истіг, чарых чўрекке
Чазы-арығ хойнында.
Аймах чахайах, оттар
Тадылығ чыстанча.
Көңнім, кўн чіли,
Кödіріліп часхы тузында,
Сарынҷы хустарға
Кööккен чіли сарнапча.

Хаҷан даа кök часхы
Айлан турар тузында.
Хаҷаннаң ööркілер,
Неке, чайаан полар іди.
Маҷаа ла хомзыныстығ,
Кізінің чуртазында
Ирткен кўннері
Айланминча, часхы чіли.

Пілчем, хаҷан полза,
Иркінім алтир андаҷ тус,
Паза чўреемні чылытпас
Часхы-чалахай.

Піліңер, андада сірерге
Көглеен көгҷі хус…
Чарых ӱні, пӱт парып,
Парыбысхан хай-хай…

* * *

Пазох ээленібісті кӱскӱ,
Ээн, соғын көрінче чир ӱстӱ.

Ӱстӱнзарых, чылығ чирлерзер,
Ағын хустар чӧрібістілер.

Анда, неке, чалахай чайғы,
Хайлабинча пораанның хысхы.

Чахайахтар сілии алҷасча,
Ағастар, чазан салып, турча.

Сағынчам, атархап, істімде,
Анда мӧңіс чох көглир кем-де.

* * *

Пазох чӳреемде
Порааннығ хысхы.
Көңнімде хара
Пулуттар ойласча.
Көкнең чазанған
Чалахай часхы
Маға пілдірче –
Наңмырнаң ылғапча.

Че кинетін хара
Пулуттар иртіп,
Часхы чап-чарых
Кӳн піссер көрді.
Анда-мында
Хусхаҷахтар ырлазып,
Чирім-сіліг,
Көңнім чарых пілдірді.

Аннаңар ба,
Туған-чағыннарым.
Кӳскӳ мөңізі
Көңнімде ползa даа,
Көгҷі чӳреемнің
Чарых сарыннарын
Көглирбін сірерге
Хаҷан даа.

Пазох ла чуртазым –
Пирік чолым.
Маға хайхастығ,
Ырыстығ пілдірче.

Күн чахайаанаң
Көйче хынызым,
Часхы күн чіли,
Хызыҷаам күлінче.

* * *

Чазы-арығлар
Пазох ла ээн халды,
Күскү чил-хайҷы
Хайлап пастады.

Піске анымҷох пиріп,
Ағын хустар
Көгліг чайғыны
Апарыбыстылар.

Күскү хоостар көріп,
Чазызар парчам.
Төреен чирімнің
Сілиине аптатчам.

* * *

Суғ хазында
Хазыңнаң хости турчам.
Талалых көгенеен
Көріп, хомзынчам.

Пүүнгі узы-пазы чох
Сидік туста,
Арса, ол даа,
Піс чіли, хызылыста.

* * *

Чир ўстӳ кӧкнең
Тонанған туста,
Пазох кӧрчем мин
Улуғ хыныста:
Арығларда сіліг
Нымырт ағазын,
Чир-чайаанның
Абахай хызын.

Ирге парчатхан
Хысха тӧӧй кӧрінче,
Ах кӧгенеен
Кис салып, кӧглепче.
Городтағы чиркеен
Хыстар ла чіли,
Сӳртін салтыр
Тадылығ духи.

Пу туста ағаа
Тың хыныбысчам,
Анзын позым даа
Оңнап полбинчам.
Пілчем, улуғ той
Полар пу чайғызын,
Кӧгҷі хустар
Кӧглир сарынын.

Анда аарлығ аалҷы
Полардын мин,
Чӳреем сыдаспас,
Сарын сарнабин.
Кӧглирбін, саблап,
Чирдегі чуртасты паза
Аның ӧзенін – хынысты.

Пӱӱн суулабинча Төө арығлары

Пӱӱн суулабинча Төө арығлары,
Көгліг чайғы той иртіп парған.
Пӱӱн сарнабинча ағын хустары,
Көгҷі ниместері ле халған.

Ағастар сӱрместері сайалча,
Уламнарда хаҷанох оттар.
Чайғы тоғыс соонда тынанча
Кизек чазыда чӧрчеткен аттар.

Чир ӱстӱ сӧрӧннең тынча,
Ээленче кӱскӱнің мӧңіс амыры.
Озархы тағ пастары хазарча,
Пілдірче хысхының тынызы.

Че көңнімде ам даа истілче
Арығдағы хайхастығ хоос көглер.
Кӱн чахайахтар ӧрті көрінче,
Амыр кӧлде хастар чӱс чӧрлер.

Хайди чар ӱстӱнде турып алып,
Төө суғның тахпағын тыңнапчам.
Сылағай хазыңа хыныбызып,
Сіліг сӱрместерін сыйбапчам.

Пӱӱн суулабинча Төө арығлары,
Көгліг чайғы той иртіп парған.
Пӱӱн сарнабинча ағын хустары,
Көгҷі ниместері ле халған.

Көглебе, күскү

Көглебе, күскү,
Мөңіс көглерні,
Чуға көгчі
Көңнімні пузухтырба.
Чайғыда көк
Полған пүрлерні,
Айабин, азаам
Алтынзар тастаба.

Ам күскүлен парған
Минің чүреем,
Часхы чіли
Айланмас чиит тузым.
Мин дее часхыда
Хус чіли көглеем.
Күн чахайаанаң
Көйген хынызым.

Көглебе, күскү,
Мөңіс көглерні,
Оох наңмырнаң
Көзенеем тохлатпа.
Хомзындырып
Чүреем-көңнімні,
Көгліг чайғы
Тузымны сағындырба.

Күскү, пүүн мин дее
Төөйбін сағаа:
Чүреемде мөңіс,
Сөрөн не сарыннар.
Чылытпинча мині

Чабыс кўн хараа,
Тубаннапча
Арығ-чазылар.

Көглебе, кўскў,
Мөңіс көглерні,
Чуртаста олох
Син осхас кўскў.
Көрчебіс піс истии чох
Чут кўннерні,
Чолыбысха
Тўскен ўлўсті.

Көглебе, көглебе
Мөңіс көглерні,
Чўреем тох
Мөңіс, хомзынысха.
Хайдағ даа ползa,
Син сыйлаан көглерні
Көглепчем хара
Пастығ чоныма.

* * *

Піснең анымҷохтазып,
Көгліг чайғы парча.
Пладын пылаңнадып,
Хазың ағаа хол саапча.

Кўмўс чіли, иртенгі
Арчы пызыңнапча.
Көрчем, хайди хазыңның
Харахтары суғланча.

Иргі садта

Көрчем, күскӳ тигір көзенекке
Пулут көзеңелер тартылча.
Иргі садтың хоостары чӳрекке
Пазох мӧңіссірес ағылча.

Ӳс парған садта чахайахтар,
Хуруғ пӳрлер чилге абыдылча.
Хада чӧрген абахай хыстар
Пӳӳн хара пазыма сағынылча.

Ирткендегі чіли чӧрчем пазох
Иргі күскӳ садта чалғызан.
Чиит күннерні тіргісчем хатабох,
Мында хысха чахайах сыйлаам.

Хыри-пазы чох пілдірген хыныс
Чахайах чіли сарғал парған.
Азыр чолзар апарған чолыбыс
Чӳреемде, палығ полып, халған.

Иргі садтың хоостары чӳрекке
Пазох мӧңіссірес ағылча.
Көрчем, хайди тигір көзенекке
Пулут көзеңелер тартылча.

Парыбызарбын ағынға

Көгліг сууласхан
Арығларым тымылды.
Пазох көңніме чарых
Мөңіс тартылды.
Күн пулут-көзеңе
Кистінзер чазынча.
Чалахай, чылығ
Сустарына харанча.

Тағда харға, хаахтап,
Харны хығырча.
Уйғаа пастырчатхан
Ағастарны чочытча.
Паза истілбинче
Ағын хустар үні.
Тоозыл парды чайғы
Күннер үлүкүні.

Ээн тура осхас
Арығларны харапчам.
Көгчі аалчыларым
Наныбысты – хомзынчам.
Арса, мин дее пастырбин
Пастағы харға,
Парыбызарбын хустарнаң
Хада ағынға.

М. Р. Баиновха

Ам даа, Баин, сӧлеен сӧстерің
Чӱреемде минің чуртапча.
Кӱннің сузы осхас кӧглерің
Амғы хакасты чылытча.

Кӧглеен кӧглер – сад ағастарың,
Ӧңненіп, пай ӱртӱн пирче.
Амды за адың, сағыстарың
Илбек тасхылнаң тиңнелче.

Мин дее удаа, ағасты кӧріп,
Тадии чахсы ас амзапчам.
Ӧскен ағас аймаан кӧр чӧріп,
Хайхастығ садха морсынчам.

Ам даа ағар чыллар суғ чіли,
Пілчем, пай садың ӱребес.
Кӧглеен кӧглернің порчо сілии,
Хакас парда, сарғал парбас.

Баин, сағаа чоохтим, чазырбин,
Мин дее кӧг садын ӧскірчем.
Хыртыс, істі чохха тың хайбин,
Кӧгҷі хуснаң мин кӧглечем.

* * *

Хайда, Баин, ханаттығ адың?
Пу ээн сöллерҷе чортырим.
Хайда кўр халыхтығ тораадың?
Мин наа көглерге сал көрим.

Аллығ істі чіли Чайаанның
Хан тигір паары чарызын.
Хыныс көйче кўн чахайаанаң –
Маҕаа ырысты сыйлазын.

Ханаттығ адым табаннары
Хыро чолда чалтыразын.
Харлығ порааңда сарыннарым
Пўўн ööрем чанын чылытсын.

Пыром таста, Баин, хараамда
Ирке ипчі. Хайди полим?
Хакас чўреем пазох хайнааңда,
Көглерге салып, читірим.

* * *

Өкер ипчі, син тоғазыға
Пазох килбин салҷаң полба.
Хыролыҕ соох ос хомзынысха
Пастырып, тарыҕып чөрбе.

Чуртазыңа мин кіріспинчем,
Ағаа пір дее көңнім чатпас.
Кізілер соона тўс чөрбинчем,
Анзы, пілчем, чахсаа нимес.

Кемнің-де чолын тулғабинчам,
Ползын на азых чолыңар.
Киреем толбаанға ылғабинчам,
Ах сағыс полза – нанҷылар.

Тілим көглерімнің хоостарын
Абахай чарых омаңда,
Көйген сіліг харахтарыңның
Маҕаа сыйлаан көрізіңде.

«Синде поэзия көйбинче», –
Сөлеен нанҷым пірсі кўнде.
Чўреем иреге дее өлбинче,
Пу чирде кööленіс парда.

* * *

Хысхы тубан турған хараада
Түн тооза даа харах чаппаам.
Тол парған кööленіс айаамда
Сағаа, аарлиим, мин хайраллаам.

Чүреемде паарсас, сағыстарым
Синзер, хус полып, учуххан.
Хысхы ай, чарып сустарынаң,
Сағаа ла төөй көрін турған.

Пазох ирееленем, илим ам,
Арса, хуҷааңда чазырхим?
Көглернің көölбегін көглим ам,
Сағаа мин өрініс сыйлим.

Полза, аарлиим, таста пыромны,
Амзадах кööленіс тамҷиин.
Көрзең син сазымның хырозын,
Тикке чайбаам сөстер сілиин…

Хысхы тубан турған хараада,
Түн тооза даа харах чаппаам.
Тол парған кööленіс айаамда
Сағаа, аарлиим, мин хайраллаам.

Хаҷан исчем…

Хаҷан исчем хайҷы хайлаанын,
Парчан ит-ханым тынанча.
Исчем көгҷі хустар сарнаанын,
Ах чаным, өөрлеп, учухча.

Хаҷан исчем хайҷы хайлаанын,
Көгмен* тағлары алнымда.
Көрчем парған чыллар пораанын,
Иренек алып хадағда.

Хаҷан исчем хайҷы хайлаанын,
Ким суғ салғаанаң ойнапча.
Көрчем, өкер ах чахайаанаң
Аллығ көк чазы чазанча.

Көрчем, исчем хайҷы хайлаанын,
Түн тайға, суулап, үндесче.
Іди чалғыс Тенгри чайаанның
Пісті алғааны истілче.

---

* К ө г м е н т а ғ л а р ы – Сойан тағлары.

Иртче-парча чылларым

Иртче-парча минің чылларым,
Хыронаң пазымны сырлап.
Хакас чӳреемнің сарыннары
Халзын тӧлге, ырыс алғап.

Көргем чуртас чобалыстарын,
Маған ла ӱӱлдіре полҷаң.
Іди ол мӧңіс сағыстарым
Тӧреен көглерге сиип парҷаң.

Иртенгі чарых кӳн сустарын
Чуртас олох ла ағылған.
Чалахай, паарсах абахайларым
Маған тайах, чӧлег полған.

Чабал иткенге тарынминчам,
Ол даа иреені пілбезін.
Полған нимее ам хомзынминчам,
Кізі кізее аң полбазын.

Удаа көрчем ам чылтыстарзар,
Хыро чолға өкерсініп.
Тӱсте чӧрчем тӱннің тустарзар,
Аннаң сӱрчелер, ирте тіп…

Таңма

Чөрчем чирні типсеп,
Пірееде чоо изеп.
Чирге пасха нимес
Кемнің азаа теңмес.

Чазағ ба, чалаң ма –
Чирде халзын таңма.
Өрініске, хомзынысха
Халзын килер тусха.

Тахпахтар

Пастағы сарын

Чӳгӳрік адым алтанып,
Чолҷа пазох пастырчам.
Чӳреем көглерін салып,
Чалахайларға сыйлапчам.
Чортыстығ адым алтанып,
Чазы-чалбахха сыхчам.
Көҥнім хылларын хағып,
Көптер иссін тіп сарнапчам.

* * *

Атты изерлеп пілбеске,
Адам ӳгретпеен ме?
«Айан-тидір» көглебеске,
Ах чайаан пирбеен ме?
Атты көліп пілбеске,
Аал чирде өспеем ме?
Тахпахтар көглебеске
Төөде төрібеем ме?

* * *

Арығдағы чахайахтар
Арығ істін кеен чазапча.
Ах чахайах осхас хыстар
Ала хараамны ойнатча.
Чазыдағы чахайахтар
Часхы чир ўстўн чазапча.
Чахайах осхас чиит хыстар
Чўреемні ам даа хайнатча.

* * *

Ай алтындағы чылтызах
Алтыннаң пўткен осхас.
Алнымда турған хызыҷах
Ах хазыңас ла осхас.
Кўн алтындағы чылтызах
Кўмўстең пўткен осхас.
Көріске иптіг хызыҷах
Көк хазыңас ла осхас.

* * *

Ах тасхыллар хаҷан даа
Ағарып турча нимес пе?
Ағалар чирі хаҷан даа
Артых, аарлығ нимес пе?
Көк тасхыллар хаҷан даа
Көгеріп турча нимес пе?
Іҷелер чирі хаҷан даа
Иптіг, сіліг нимес пе?

* * *

Көк чазаа толдыра
Күн чахайаа өсчетсін.
Көк тураа толдыра
Күлүктер ойназын.
Ах чазаа толдыра
Ах чахайах өсчетсін.
Ах тураа толдыра
Абахайлар ойназын.

* * *

Ах парыбысхан суға
Ачырғанма син хаҷан даа.
Учуғыбысхан тусха
Учурап полбас хаҷан даа.
Ин парыбысхан суға
Илебе паза хаҷан даа.
Табырах ойлаан тусха
Тоғас полбассың хаҷан даа.

Ікінчі сарын

Ах чазызар сығарда,
Адымны изерлеп алчам.
Ай осхастарға ырлирда,
Аймах сағынып алчам.
Көк чазызар сығарда,
Күлүк адым көліп алчам.
Күн осхастарға сарнирда,
Көбөк сағынып алчам.

* * *

Сарғал парған чахайахты
Суғлаза даа, өңненмес.
Сарғал парған хынысты
Сағын таа чөрзең, айланмас.
Хуруп парған чахайахты
Хайраллаза даа, өспес.
Хайраллап полбаан хынысты
Хығырзаң даа, айланмас.

* * *

Алтын чірчедегі азымны
Адам чирі ўчўн ізібізим.
Арығ сағыстығ көглерімні
Абахай чоныма көглебізим.
Күмўс чірчедегі азымны
Ине чирі ўчўн ізібізим.
Чўреем пирген тахпахтарны
Чалахай чоныма ырлабызим.

* * *

Ах тасхылдаң түскен суғлар,
Ағбанға хозылып, ахсыннар.
Ағалар чирінде оол-хыстар
Артых, пай чуртас салзыннар.
Көк тасхылдаң аххан суғлар,
Кимге хозылып, чайылзыннар.
Инелер чирінде оол-хыстар
Иптіг хоных чазазыннар.

* * *

Арға чон хызын алып,
Ай алтында хонарда,
Арға чонны хығырып,
Артых тойым салылбаан.
Ил чон хызын ал салып,
Күн алтында хонарда,
Көп чонны хығырып,
Көгліг тойым салылбаан.

* * *

Ала хараамны чарытчаң
Ай чарығы турча нооза.
Ах чахайах чіли өскірҷең
Абахай хызым пар нооза.
Көрген хараамны чылытчаң
Күн хараа ойнапча нооза.
Күн чахайаан чіли өскірҷең
Кічіг хызыҷаам пар нооза.

* * *

Көлек чіли көрініп,
Көө чох, сөрөн чөрчетсем,
Күстіг күн сузы чіли,
Кööленгенім чылытча.
Өкіс кізі ле чіли
Östеп, илеп чөрчетсем,
Өöркі чарых күн чіли,
Өöрем мині часхарча.

* * *

Ах тигірнің чылтызы
Айдаң чарых нимес, көрзе дее.
Хакас чонымның омазы
Хомай, кинек нимес пір дее.
Көк тигірнің чылтызы
Күннең чарых нимес, көрзе дее.
Тадар чонымның омазы
Кинек, соғын нимес пір дее.

* * *

Артыхтаң артых ат төрізе,
Алтан чөрер ирök полғай.
Хыстаң артых хыс төрізе,
Хынып апарар ирök полғай.
Күстігдең күстіг ат төрізе,
Көліп чөрер ирök полғай.
Сілігдең сіліг хыс төрізе,
Сөлеп алар ирök полғай.

* * *

Ағарып сыххан кӳн-чахсы
Ах Таға кірібӧк парар.
Алында полған ир-чахсы
Алтонға чидібӧк парар.
Көгеріп сыххан кӳн-чахсы
Кӧк Таға чидібӧк парар.
Кӳстіг полған ир-чахсы
Читонға чидібӧк парар.

* * *

Алтын пырғыны мин тартсам,
Азыр-азыр мӳӳстіг сыын килгей.
Ах чаңында сарнап салзам,
Алныма сығар хыс табылғай.
Кӳмӳс пырғыны мин тартсам,
Кӳстіг кӳлбӳс сыын минзер килгей.
Хара пастарға көглеп пирзем,
Хости көглир ир табылғай.

* * *

Пазытха сығарбаан адымны
Пазытха мин пӳӳн сығардым.
Паспаан пу кічіг көглерімні
Пас саларға пӳӳн чараттым.
Чорыхха сығарбаан адымны,
Чолға сығарып, чортырдым.
Чӳректе чӧрген көглерімні,
Чӳрексініп, сағаа читірдім.

Ўзінчі сарын

Кök чазының аймах одын
Кöп маллар, чöріп, оттазын.
Кöксімнің чарых кöглерін
Кöптер, сизініп, тыңназын.
Ах чазының аймах одын
Аал малы, чöріп, оттазын.
Ахсымнаң сыххан кöглерні
Аймахтар истіп халзын.

* * *

Ойымда тўскен сіліг хустар
Ойым ас парыбыстылар.
Ойнап хада чöрген хыстар
Отыс час алтабыстылар.
Хырда полған сіліг хустар
Хыра азыра учуғыбыстылар.
Хада чöрген абахайлар
Хырыхха чол азыбыстылар.

* * *

Чазыдағы чапчаң чилні,
Чалаң даа сўріп, читпеспін.
Чўгўрік ат осхас кўнні,
Чўген суғып, тут полбаспын.
Арығдағы хазыр чилні,
Аттығ даа сўріп, читпеспін.
Азыр ханаттығ чылларны,
Арғамчылап, тут полбаспын.

* * *

Изерлеп мӱнмеен чиит атты
Истіг чорыхтығ полар тееннер.
Иргідегі полған ӱлгӱні
Игір-пӱгір тіп сӧклееннер.
Алтанып мӱнмеен чиит атты
Артых халыхтығ полар тееннер.
Алызығлар соондағы чуртасты
Артых полар тіп сӧлееннер.

* * *

Пуртах оттар, пуртах оттар
Пуғдайға харығ полғаннар.
Пӱӱнгі пайлар, пӱӱнгі пайлар –
Пастых ла полған табаннар.
Артых оттар, артых оттар
Асха харығ полғаннар.
Ойда одырча, ойда чатча
Оғыр, чой, кӧйтік табаннар.

* * *

Іҷемнің сӧзін испеске,
Іҷем ас-тамаан чібеем ме?
Төреен тілім пілбеске,
Төө істінде төрібеем ме?
Абамның чооғын испеске,
Абам холында өспеем ме?
Хакас тілін пілбеске,
Хакас оолғы нимеспін ме?

* * *

Төө тайғаның хара суғлары,
Төө суға чидіп, хозылзыннар.
Төреен чирімнің оол-хыстары
Таңда даа ырыстығ ползыннар.
Ах тасхылның хара суғлары,
Ағбанға чидіп, хозылзыннар.
Абахай чирімнің оол-хыстары
Аар тусты тобырып алзыннар.

* * *

Ах чарыхтың алтында
Алтын түстер түзелзін.
Ах кибіс чирім хойнында
Артых чуртас чазалзын.
Күн чарыхтың алтында
Күмүс түстер түзелзін.
Көк кибіс чирім хойнында
Көгліг пай хоных ползын.

Төртінҷі сарын

Адымны изерлеп алып,
Арығзар мин парчам.
Ах чаҷынах столда салып,
Ат ручкамны чортырчам.
Чӳгӳрік ат көліп алып,
Чолға пазох мин сыхчам.
Көҷнім хылларын хағып,
Көгліг тахпах сарнапчам.

* * *

Алтанып мӳнген адым
Аймах чирлерге апарзын.
Ах сағыстығ ырларым
Ағын хус чіли учухсын.
Көліп алған ой адым
Көлербин, сӳрнӳкпин чӧрзін.
Көксімнең учуххан сарын
Күлініс, паарсас көрзін.

* * *

Хазыҷның сарығ пӳрлері
Халбах харлар чіли учухча.
Халғанҷы хустар ӳннері
Хатабох чӳреемні ачытча.
Кирі хазыҷның пӳрлері
Көл ӳстӳнде кибіс чіли чатча.
Күскүнің мӧҷіс көглері
Көҷнімні пазох пузухтырча.

* * *

Толғалып аххан чарых суғлар
Таңахтар кизер пол парды.
Саблығ хайҷы-тахпахчылар
Сын хамнар чіли чіт парды.
Чарға толдыра аххан суғлар
Чазағлар кизер пол парды.
Чайаачы чітіг сағыстығлар
Чонымда нөөс халбады.

* * *

Атығып аххан Төө суғда
Алында аймах палых ойнаан.
Алтын-кўмўстіг чон анда
Амыр-хазых чуртап ырлаан.
Иліг-алтон маллығ пайлар
Истіг Төө істінде чуртаан.
Индіріп олраны пірсінде,
Ис-пай көрбеебіс – ай-пораан.

* * *

Хырда өскен тыт ағас,
Хулас полбин, турчатсын.
Саай, хызылыстығ чуртас
Саарыс, ыырлас чох ползын.
Ойымдағы тыт ағас,
Одың полбин, өсчетсін.
Оой нимес пўўнгі чуртас,
Оодылбин, чаа ла чох ползын.

* * *

Ағбан суғны, хахласпин,
Алтон аймах хус ööрі іссін.
Абам чирінде, сарыспин,
Аймах тілліг чон чуртазын.
Чалбах чазыда, тудыспин,
Читон ат ööрі оттазын.
Іҷем чирінде, хабыспин,
Читон аймах чон чуртазын.

Пизінчі сарын

Көліп алған тораадым
Кізідең алған ат нимес.
Көксімнең сыххан сарын
Кізідең искен көг нимес.
Алтан салған тораадым
Алымға алған ат нимес.
Чӳреемнең сыххан сарын
Чонда искен көг нимес.

* * *

Хатығ чирче чортарға
Хатығ туйғахтығ ат чахсы.
Халыхнаң чоохтазарға
Хыйға сағыс пары чахсы.
Чазы чирлерче чӳгӳртерге
Чортыстығ ат чахсы.
Чахсыларнаң көглезерге
Чалахай чӳрек чахсы.

* * *

Часхы киліп, хатабох
Чир-чайаан хубулча.
Чуртас, чазылбин, пазох,
Чазаң ат чіли, парча.
Ағын хустар хатабох,
Айлан киліп, сарнасча.
Ағырығ чуртас пазох,
Ат чіли сӳрнӳгіп, парча.

* * *

Арығда öскен ах хазың
Ала хараамны тартыпча.
Абахай омалығ хыстар
Арығ чӳреемні чылытча.
Көл хазындағы ах хазың
Кӳрең хараамны тартыпча.
Чалахай омалығ хыстар
Чӳреемде хыныс тамысча.

* * *

Хостап көлген аттар
Хости ойлас турзыннар.
Хынызып, чиит оол-хыстар
Хазых чуртазыннар.
Көл салған хости аттар
Кӳстіг, ниик ойлассыннар.
Кööленізіп, оол-хыстар
Көгліг, пай чуртазыннар.

* * *

Аймах чирлерде чöріп,
Ағбаннаң артых суғ іспеем.
Аймахтар чірін көріп,
Адам чірін мин артых теем.
Ил чирлерінде көп чöріп,
Им-том суғлар мин іспеем.
Илбек чон чірін көріп,
Іңем чирі истіг – көглеем.

* * *

Ап-айас хараада, хынғаным,
Ай чарығы полбас па.
Хынызып чуртаза, хонғаным,
Хыныҕ чуртас полбас па.
Ап-айас күнде, хынғаным,
Күн сузы өтіг салбас па.
Кööленізіп чуртаза, хонғаным,
Көгліг чуртас полбас па.

* * *

Чортыр чөрҷең адым чоғыл,
Чазаҕ мин пастыр чөрчем.
Часхарҷаң кізі чоғыл,
Чобағларны чалғыс көрчем.
Алтан чөрҷең адым чоғыл,
Азахтарыма ізенчем.
Хабасчаң арғыс чоғыл,
Холларыма ла ізенчем.

* * *

Часхы хус чіли сарназам,
Чон-чахсы тыңнап халғай.
Чаҷында пас салзам,
Чонда сарыным даа халғай.
Ағын хус чіли сарназам,
Аймахтар истіп халғай.
Ах чаҷында пас салзам,
Адым даа илде халғай.

Алтынҷы сарын

Чазыда өскен чахайахтар
Чалахай чирімнің сілии.
Чӳреемнең сыххан тахпахтар
Чахайахтар осхас полар ни?
Арығда өскен чахайахтар –
Абахай чирімнің сілии.
Арығ чӳреемнің сарыннары
Ах чахайах осхас полар ни?

* * *

Кӧк тигірдегі кӳннің сузы
Кӧп чир ӳстӳн чылытча.
Кӧгҷі кізінің хыйға сӧзі
Кӧп кізі чӳреен часхарча.
Тӳнде ойлаан айның хараағы
Алғым чир ӳстӳн чарытча.
Айдас кӧгҷінің кӧг-тахпағы
Аймах чон кӧңнін часхарча.

* * *

Ах чазаа сыхса, ах порам,
Астап таа турза, чортырар.
Аарлазып, ынағ чуртаза,
Аар даа полза, ниик полар.
Кӧк чазаа сыхса, кӧк порам,
Сухсап таа турза, чӳгӳрер.
Сарыс чох, чӧптіг чуртаза,
Сидік тее полза, нииктелер.

* * *

Часхыда öскен чахайахтар
Чалбах чир ӳстӳн чазидыр.
Чалахай чӳректіг арғыстар
Чонда аарласта поладыр.
Кölбейе öскен аймах оттар
Кöп чирнің ӳстӳн чабадыр.
Кӳлӳк, ах сағыстығ айдастар
Кöп чон аарлазы поладыр.

* * *

Толғай, толғай чол чатса,
Толғайын кöре, ат чортсын.
Толказы чох пастых ползa,
Тузы читсе, чон кöрзін.
Игір, игір чол чатса,
Игірін кöре, ат чортсын.
Изі чох пастых ползa,
Ипти ӳзӳріп, ил пöксін.

* * *

Ах тасхыллар ӳстӳнде
Хар чатпаан чир чоғыл.
Ах чарыхтың алтында
Артыхтары чох чон чоғыл.
Кök тасхыллар ӳстӳнде
Кöртік салбаан чир чоғыл.
Кök чарыхтың кöксінде
Кӳлӳктері чох чон чоғыл.

* * *

Чазы чирлерде от öс турза,
Чахсы поладыр көрерге.
Чой, істі чохтар чох ползa,
Чахсы поладыр тоғынарға.
Хыраларда ас öс турза,
Харах истенедір көрерге.
Хырыс-табыс, хоптар чох ползa,
Хының поладыр істенерге.

* * *

Адам чирі – илбек чирім –
Алҷас турзын пӳӳн, таңда даа.
Аарлығ минің тадарларым
Амыр чуртазын хаҷан даа.
Инем чирі – аллығ чирім –
Изелбин турзын хаҷан даа.
Иптіг, сіліг хакастарым
Ис-пайлығ ползын хаҷан даа.

Сонеттер

* * *

Мин, сағаа тоғасханҷа, чуртабаам,
Чуртазымда полған ай-пораан.
Толдыра ай чіли чарыпчазың,
Астыхчатсам, чолым чарытчазың.

Мин, сағаа тоғасханҷа, чуртабаам,
Чуртазымнаң олаңай ла ойнаам.
Чӱреемні кӱн чіли чылытчазың,
Айас, часхы кӱннер ағылчазың.

Мин, сағаа тоғасханҷа, чуртабаам,
Хыныс, ырыстың тадиин оңнабаам.
Ікі чахайаабыс ибде өсче,
Сағаа, мағаа олар төӧй көрінче.

Мин, сағаа тоғасханҷа, чуртабаам,
Эк, ноға сала ирте тоғаспаам.

* * *

Ипчі ортын часта улам абахай,
Пілчем, мин сöстернең удаа ойнаам.
Хазың, чахайах, кӳмӳс кӳн, алтын ай –
Маға син не полчазың тіп сарнаам.

Чалахай, порчо сöстернең кӳннің дее
Сині чаңында хоостаам – хынысха.
Көрчем, піссер килген алтын кӳскӳ дее,
Пӳӳн көгенеең чіли, килісче сағаа.

Көңнімде хара пулуттар полза даа,
Сині кірліг сöстерге путхабаам.
Чӳреемде мöңістер аалчы полча удаа,
Хынысңаң имнеп, ундудылча чобаам.

Ипчі ортын часта улам абахай –
Хазың, чахайах, кӳмӳс кӳн, алтын ай.

* * *

Пазох наа көгенектіг ағастарнаң
Хараамны өріндірче часхы тус.
Пазох, айлан киліп, аалчы көөк хус
Піске изен читірче тахпахтарнаң.

Че нимедеңер сарнапча ол іди?
Ол ла мөңіс сарыннар чыл сай даа.
Чүреенде тоозылбас күскү ноға?
Көксін чылытпинча часхы күн чылии.

Арса, көглер киліспеен хыныстаңар,
Ырыстың уйа-чурт сайал парып,
Пүүнгі чалғыс сөрөн чуртазынаңар.

Көөн тыңнапчам, төңде одыр салып,
Пүүн, көөк хус чіли, сарнапча поларлар
Кізілер дее, чуртас сайал парып.

* * *

Ниик чөрістіг, сіліг часхы тузыңда
Пиктіг ізік полған синің чүреең.
Клўс таап полбин, чарых күннер көрбеем
Сағыс-көгіс кіргелек чиит тузымда.

Көңніңе кірерге полып, көп сыйлаам
Чахайахты, тадылығ мөөт сөсті.
Чүрееңде тамызып кööленісті,
Хонған хоныхтың тадиин-ачиин оңнаам.

Чолда тоғасса, пулуттығ даа күннер
Хада тобырып, парчабыс хости.
Ізең, чуртас күні піске күлінер.

Пілчем, майығып, салыхсам пўр чіли,
Тіргісчезің (прайзы даа пілзіннер),
Кööленіс-им ізіртіп, имчі чіли.

* * *

Сағынғам, от чіли ус парған хыныс
Паза минде хаҷан даа тамылбас.
Сағынғам, ирке тузым айланмас
Паза пастағы кööленіс – полған ырыс.

Ай-чыллар кӳлінең чабынған көстер
Ам даа читіре успаан полтырлар.
Тоғазып, пазох салып тахпайлар,
Одырааң хости – кирек нимес сöстер.

Піссер кӳскӳ кӳннер килген полза даа,
Часхы тузыбысты айландырааң.
Синнең хада чылығ, истіг пазох мағаа.

Чолларыбыс пірікпеен – хозынмааң.
Хыртыстар хара сағынзын саңай даа,
Аллап хығырчам – ибімзер парааң.

Төртліктер

* * *

Ырахта турған ағастың
Хойрығы чағыннаң көрінче.
Чондағы даа сіліг хыстың
Хылығы, чоохтасса, пілдірче.

* * *

Хайдаң пасталча ни хыныс?
Пасталча іче сүдінең.
Хайдаң пасталча ни чуртас?
Пасталча арығ хыныстаң.

* * *

Хоосчыларның сіліг хоостары
Аймахтың сағызында халадыр.
Көгчілернің чахсы сарыннары
Тілдең тілге учух чөредір.

* * *

Сіліг тайға аразында
Ірік ағастар даа учурапча.
Чуртастың пирік чолларында
Арғаас-көйтіктер дее тоғасча.

* * *

Чахсыдаң хомайға –
Пір ле алтас.
Хомайдаң чахсаа –
Кирек прай чуртас.

* * *

Мин дее көрчем, хайди орай күскүде
Чилге айағ чох чалаастатча хазыңнар.
Аннаңар сағынчам мин істімде:
Паза хазың тібеспін сірерні, хыстар.

* * *

Пістің дее чуртас – сидік таптырғас,
Күннің піске көп аймах сурығлар турғысча.
Аны пökче олған, хыс, апсағас,
Хайди пökкенін соонаң чуртазох чоохтапча.

* * *

Чалахай чүректіг чахсылар
Чазығ көглер пассалар даа,
Че хара сағыстығ хомайлар
Чахсыны пас полбас хаңан даа.

* * *

Ас-тамахтың тузы чох полза,
Чазығ, татхыны чоғыл пір дее.
Чуртастың даа ачии чох полза,
Чуртас толдыра полбас кізее.

* * *

Хыныс имнепче прай ағырығларны,
Чазылдырча сыыт-чобалыстығларны.
Мин, хыныс полбаан ползa, чуртазымда,
Хаҷанох поларҷыхпын тігі чирде.

* * *

Öскен-төреен чирімнің тайғаларында
Аймах-пасха аң-хустар чуртапча.
Че піл полбинчам: ноға чон тайғазында
Пӳӳл хозан-тӳлгӳлер көп тоғасча.

* * *

Худайдаң хоза күннер сурбинчам алымға.
Хайди төленіп аларбын мин ағаа?
Чуртаста позым даа най чобалчам,
Пу даа күннерні ниик чуртирға сурынчам.

* * *

Кем дее син пол пу чуртаста,
Хаҷан даа чыл чӧр ах чарыхта,
Килер тӳгенҷі күн хаҷан-да,
Пір тиң поларбыс андада.

* * *

Хаҷаннаң сығара ӳлгӳ –
Аарлығ тонның көйтік тӳлгӳ.
Пазох пісті хаңыртча,
Тағлығ, пирік чирҷе ойлатча.

* * *

Хазых, амыр чуртап чир ўстўнде,
Чахсыныӊ ўренін чай чон аразында.
Піс, тартызып, чаалыӷ чуртазабыс,
Аӊ-хустардаӊ нимезінеӊ артыхпыс?

* * *

Кізі нимее төріпче, чуртапча ноға?
Чуртас ноо ниме – чөрчем өтіре пілбин.
Өлгенӊе тілим нандырыӷ сурыӷларға,
Нөөс ідөк ле парыбызарбын, оӊнап албин.

* * *

Хурт ла чіли, ағырыӷ чіпче
Минің ит-ханымны.
А хыр пастыӷ апсах тіпче:
«Чазирзыӊ минің чазымны».

* * *

Минің не сағынғанымнаӊ
Суғлар нандыра ахпинча.
Тузазы чоғыл ырларымныӊ,
Чуртас чахсаа айланминча.

* * *

Прай аӊ-хус, хурт-хоостарнаӊ хада
Кізі чир-чайаанныӊ палазы.
Минің пір сурыӷ пар андағда:
«Иӊ тызы чох, сайбағчы кем, хайзы?»

* * *

Нымырт харахтығ хыс, син ноға
Хыныснаң іди ойнапчазың?
Алай син, аны тиңнеп модаа,
Күннің пасхаа хыныбысчазың?

* * *

Тизік көнектегі суғ чіли,
Тикке аххан чиит тус күннерім.
Чуртазым түбінде халды ни?
Табырах төріңер, көглерім!

ХОРМАЧЫ КИБЕЛІСТЕР

Писатель И. Топоевке

Муза хыс, хайди минзер килбинібістің?
Хайдағ чирлерзер, кемзер син парыбыстың?
Арса, пазох Ильяда ааллапчазың,
Арса, ағаа хыныбызып, мині ундуттың.

* * *

Тілің хормачы, чітіг – прайзы пілче.
Кем хығырған, кемге теңен – пілінче.
Мин дее хынып хығырчам, хатхырчам,
Че маған теебөк парбазын – чочынчам.

* * *

Парнасха сығып таа алдың – өрінчем,
Син Пегасха тептірбеезің – сизінчем.
«Туғаннарны» хығырып хара пастар,
Ам сині туғанға санирлар – пілчем.

Чоллар

Эк, чоллар, аймах-пасха чоллар:
Кидеркізер, алтынзарыхсар.
Пісті ибзер апарчалар олар,
Че пірееде – «сол саринзар».

Нанҷыма

Рубаилерім ӳчӳн мині махтапчазың,
Чахайахты чіли, чылыҕ сӧстер сыйлапчазың.
Хабах іскен чіли, ол сӧстерге изірчем,
Ам хайди мин изірік чӧрербін – пілбинчем.

Пілерге сағынҕаннарҕа

Удаа сурчазар миннең хара пастар,
Хайди, хаҷан тӧріпче кӧг-тапахтар.
Муза хыс килзе, чоохтапчам чазырбин,
Ікӧлең тоғынчабыс хараазын, узубин.

ТАПТЫРҒАС-ЭПИГРАММАЛАР

* * *

Хаҷаннаң «Тунның» тінін, салбин, пик тутча.
Хоос тадар көгенек килісче ағаа.
Тілібіс соолчатханына чүрее ағырча.
Аннаңар түнее орыстап чоохтаан маҷаа.

* * *

Хакас тілліг, че хакас нимеспін тіпче.
Саблығ учёнай, поғдархазыбыс ол.
Прайзы аны хакассың тіп киртіндірче.
Махтапчам, маң пирбинче чалғыс хоорай оол.

* * *

«Илбек чазыда» ікі хылыснаң* хайынча.
Наука тазына хылыстарын чітітче.
Удаа пасха поэттер адына алтаныбысча,
Ол туста тораады чазыда кістепче.

* * *

«Час ханат» торчығастарын öörлендірче,
Ол хатырарға ханаттарын күстенче.
Аймах-пасха чирлерзер учухтырча,
Че пістің хакас ла аалларны ундутча.

---

* І к і х ы л ы с – ікі тіл теені.

* * *

Хакас кибірліг ӱлӱкӱннерге хынча.
Ол сіліг Худай хузы – Хуу хус аттығ.
Сала-сула хакастапча – махтағлығ,
Че хазаанаң тураны алҷаастабысча.

ЭПИГРАММАЛАР

В. Чаптыковха

Пістің саблығ ырҷыны таныбас
Пу чағында, неке, кізі табылбас.
Чон хараанаң ниме чазыр полбас,
Көгҷее министр чит полар ни – пілбес.

Е. Сагатаеваа

Хығырғам наа төреен кибелістеріңні,
Тосхырып аларға чүреем-көңнімні.
Халасты чіли, тайнап сöстеріңні
Ағырыбыстым, хада чібізіп чіңнерні.

Н. Ахпашеваа

Орыс тілліг саблығ хакас көгҷі,
Пыросынчам, тимнебе узун хамҷы.
Пос тілін пілбинчезің – ачырғастығох,
Ам сағаа тілбесчі кирек пазох.

Писательлер пірігізіндегілерге

Пістің ас нимес сын көгҷі нанҷылар,
Хайзы Парнас ўстўне сығып алғаннар.
Хыртыс, істі чохтар көбөк пілдірче,
Арса, анда орын прайзына читпинче?

Депутатха

Син, пирік политика чолына сығып,
Чонға сын чол табарға сағынчазың.
Кічіг дее пастығас полып, астығып,
Нөөс, өөр сыхсаң, астыхпасха сағынчазың?

Рубаилер

* * *

Пӱӱн ӧрінзең, хомзынзаң даа,
Киҷеегізі килбес хаҷан даа.
Таңдағызы таңда полар,
Пӱӱн көрінмес пістің харахха.

* * *

Күскӱ мӧңіс сарыннарын сарнапча,
Чир-чайаан кип-азаан алыстырча.
Кізі дее ағастаң пасха нимес,
Пісті чыллар ағыны хубулдырча.

* * *

Мин хулунах чіли ойлаам иртенімде,
Күр ат чіли күрленгем күндӱс тузымда.
Ам аар полған чолыма чобалыбыстым,
Чазаң ат чіли чӧрербін иир тузымда.

* * *

Чахсынаң хомай хаҷан даа күрезігде,
Чарылыспас нанҷылар полған на кізіде.
Чалахай, ах сағыстығлар пӱӱн санның ла,
Хомайны чахсы чиңзін чӱрек-көңніңде.

* * *

Түгенҷі сарынымны сарнабыссам,
Тоозылбас уйғунаң узубыссам,
Адам чирінде адым адалар ни,
Оол орнына көглерім артыссам?

* * *

Часхыда чүреемні тартхан хызыҷахтар,
Чайғыда хыныс сыйлаан абахай хыстар,
Ам, хара пазыма хыро түс парғанда,
Күскү күн чіли, күлінче мағаа хаттар.

* * *

Хуруп парған ағас паза пүрленмес,
Ирткен тус нандыра айланмас.
Піске мөге тус игір тайах сыйлир,
Сыйиинаң пірдеезі ос полбас.

* * *

Хаңааға көлілген аттар чіли,
Чуртас чолынҷа парчабыс хости.
Аар, узах төңнерні көп тобырып,
Чобағны даа үлесчебіс тиңни.

* * *

Көңнің айас көк тигір осхас полча,
Сырайың, часхы күн чіли, чарыпча.
Көңніңе хара пулут тартыл парза,
Харааңның наңмыры чүреем ачытча.

* * *

Харах час көп ағысхан хакас төллер
Піске артысханнар тустығ көллер.
Чырғал чуртаста хызылып, піс тее
Наа көл артызарбыстар – «өрініңер».

* * *

Сухсаан кізее суғ тадылығ,
Астаан кізее ас тадылығ.
Ас-тамах чохтар хойыпча,
Кізі хызылза – хылыхтығ.

* * *

Ӱлгӱ столында прай ниме пар – пілчем.
Хайди пайыпчалар, чырғапчалар – көрчем.
Пай столдаң турарға кем хынар? Пілдістіг…
Ниме ӱчӱн харбасчалар – сизінчем…

* * *

Чуртас кӱннері тӱбінде халза,
Кізі ірік ағасха төӧй нооза.
Иң артых пайыңны – пілізіңні –
Артыс ундутпин, ноо кирек паза.

* * *

Чирдегі алтынға төӧй ырыс.
Ол чоғыл, хайда кӱннің хырыс.
Алтын чіли чыылча андада,
Хаҷан пар ынағ, паарсас, хыныс.

* * *

Ачых-чарых, чалахай көңніліг полыңар,
Хаалха чіли, чүректеріңні ас турыңар.
Хайдағ даа сидік туста кізі кізі ползын,
Тырғахтыг харсах аңнарға хубулбаңар.

* * *

Чуртас тайғада, астых парып, чөрчеткенде,
Чалахайым, сағаа тоғас парғам пірсінде.
Пүүн дее синнең хада хости парчам пір чолча,
Орта чолға кіртірбін, ам сизінгенімде.

* * *

Чабал удаа чахсаа хубулыбысча,
Хомай хара киректерін ахтанча.
Артых сағыстың үлүкүні – пір күн,
Аллыг, илбек сағыс чыллар алтапча.

* * *

Иртең, чуртас күнім өөрлепчеткенде,
Ах, чарых сағыстар полған пазымда.
Алчаастар идіп, сүрнүгіп чуртаста,
Ачырғанчам күндүс тузым читкенде.

* * *

Күннің үлүкүн полбинча, арғыстар,
Күннің көглебинче көңнімде хустар.
Чүрек-көңніме тоолапча, тоолапча
Чой, істі чохтарда төреен соох харлар.

* * *

Часхы чуртас, тазып, чарларын асча,
Күннер, пілдіртпин, тигір талайзар ахча.
Чуртазым хазыр салғахтарнаң ойнаан,
Ам, күннің соолып, ағынын амыратча.

* * *

Хомзынмаңар, арғыстарым, ӳлӳске,
Өрініс, чобағ тиң пирілген кізее.
Чайаанда күнөрткі, хараа тиң нооза,
Өөркілернің алҷаазы чоғыл пір дее.

* * *

Күмӳс хыро хойыпча хара пазымда,
Хырых чазымда поларбын хыр пазында.
Анаң, суғлух чох аттарым ин сыхса,
Чӳгӳриин тохтадарлар сыыраттығ чазыда.

* * *

Хопчы, чойырхос, көйтік, істі чохтар –
Чуртас чазызындағы пуртах оттар.
Ай-пораан туста улам өңненчелер.
Өс полбин, сарғалча ах чахайахтар.

* * *

«Чӳреең чоғыл» син удаа маҕаа тіпчезің,
«Хаҷанох сағаа пирібіскем» – исчезің.
Арса, аннаңар узы-пазы чох туста,
Хысхыдағы чіли, сыырых чӧрчем – көрчезің.

* * *

Сағынғам, поэзия – ол көк оттар,
Алай ба аң-хустар, сіліг чахайахтар.
Амғы чӱреемнең, сағыснаң көргенде,
Поэзия – ол кізі полтыр, арғыстар!

* * *

Сӧстер полча часхы чахайахтар,
Че пар табылғат осхас хазалҷыхтар.
Чалахай, аллығ чӱректіг полып,
Сыйлас турыңар сіліг чахайахтар.

* * *

Иртіп парған часхы тузым ибірии,
Сарғалча чайғы тузымның сілии.
Чӱреемде кӱскӱ мӧңізі полза даа,
Палам кӱлінче, часхы кӱн чіли.

* * *

Хызыл ирнілері мӧӧттең тадылығлар,
Холлары вата осхас ах, нымзахтар.
Сыны сылағай, чӱрее дее чалахай,
Ол – пӱӱнгі хынызым-хызыҷаам, арғыстар.

* * *

Піс хомзынчабыс ирткен тусха,
Чохсынчабыс кӧк часхы-чайғаа.
Кӱскӱ узах, чылығ даа полза,
Пай нимес ол чахайахтарға.

* * *

Пӱӱн чахсы көріп, сизінгенімде,
Олаңай проза чуртас-киндемде.
Пӧзік поэзия полған полза,
Ӱлӱкӱн тоозылбасчых көңнімде.

* * *

Чуртаста тоғасча мағаа аңчылар,
Хайзы кізее турғысча хахпы-хыллар.
Чидіг, өріністерге атархазып,
Удур-тӧдір аңнасчалар, соолғаннар.

* * *

Наа чылда сыбылар сіліг чазалған,
Иркін-ізиимні Соох апсах тохлатхан.
Сыйыхтар! Мӧңіс, өрініс, чобағ, ырыс
Пазох хапчыхтаң мағаа хахталған.

* * *

Чуртас кӱнім тағ пастарынзар парча,
Пазым пастағы хыронаң чабынча.
Часхы кӱн, пӧзік турып, ізітсе дее,
Пазымдағы хыро хайылбин чатча.

* * *

Чахсынаң хомай чааласча муңарлап чыллар,
Палығладып, өл халчалар чалахайлар.
Киртінчем, тоозылар ол чаа хаҷан полза,
Хаҷан прайзы полар харындас-нанчылар.

* * *

Харах, ирнілеріңні сырлап салзаң даа,
Чүрееңні сырлап полбассың хаҷан даа.
Кізінің хара чүреен, чанын чууп алҷаң
Чирде ам даа пүдірілбеен мылча.

* * *

Өөркідегі мині чайаан іче-пабам,
Сын ибімзер апарбаңар сағам.
Ах чарыхты хараамда ўзўрбеңер,
Чахсының ўренін таарыпчам сағам.

* * *

Көп кізее читче чүрееңнің чахсызы,
Сағаа даа полар кізілер алғызы.
Чахсы чүректі алтынға ал полбас.
Ол – чарых, чалахай часхы күн сузы.

* * *

Арағаның ачии арағада нимес,
А кем, мал чіли, позы позын пілінмес.
Ачығ суғның синін пілбеен күлүктің
Чуртазы – хуруғ чірче, иртенгі пахпыр осхас.

* * *

Чуртас-киндені піске чуртас пасча,
Төреен, чуртаан, ўреен – өөн сюжет полча.
Чарым киндемні пўўн хығыр таа салдым,
Көгнең пазылбааны ла хомзындырча.

* * *

Чахсы, хомай чӱрек-істімде,
Талазып, харбасчалар минде.
Сағызым, парып, хырыс салза,
Истіг амыр чуртас-ибімде.

* * *

Мал даа, суғдаң сухсап, астаң астапча.
Пӱӱнгі кӱнде көптер іди чуртапча.
Поза пағ пылазып, піссер дее хайбин,
Өөркілер иніс индіре ойлатча.

* * *

Часхыда чуртас ӱӱҷігіме наңмыр чағбаан,
Маға полысчаң, суғлаҷаң кізі табылбаан.
Чахсы өзімнерім, пуртах отха пастырып,
Кӱскӱ тузыма читіре чахсы өс полбаан.

* * *

Минде Муза хыс аалҷы полған пӱӱн хараа.
Сибдей, син пазох тарынҷаң полба маға.
Көг, хыныс соонаң, паарсап, ачығнаң
сыйлаам,
Иртен синзер учуххан полар пахпырға.

* * *

Чахсынаң чабалласпин,
Чабалнаң нанҷыласпин,
Чахсаа чахсох хос тур,
Пуртахты чонда өскірбин.

* * *

Кем чиитте чуртас тайғада астыхпаан,
Кем, ирееленіп, чобалып, хомзынмаан,
Андағлар чон аразында пар ползa,
Ол кізі чуртасты ам даа чуртабаан.

* * *

Хыныс оды чалбырап көйген туста
Часхы күннер полған чүреем-көңнімде.
Таң хыныстың көстері ле халды
Сөрөн пулуттығ күскү істімде.

* * *

Пабам, полған иңнес чуртазымны пілчезің,
Ам даа кірліг сөстерге кірлетчем – исчезің.
Синің чылығ сөстерің хара суғ осхастар,
Істі-тастым чууп, чарых ізеніс пирчезің.

* * *

Көгчі көөк хус осхаспын мин,
Көглепчем сірерге, үнім айабин.
Хаҷан ползa, үнім пүт парар.
Парыбыссам, паза килбеспін мин.

* * *

Чөптіг, хынызып чуртазабыс,
Чобағлар даа чобағ полбас.
Тартыстығ, чут күннер турза,
Чахсы даа полар хыйал осхас.

* * *

Чиитте адымнаң халбыр халыхнаң чөрчем.
Чуртас чазызында, астығып, сүрнүкчем.
Ам чүген пик тутчам, изерде пик одырчам,
Оймах, пирік чолларны чахсы пілчем.

* * *

Күннің дее чуртас-турамда аалчылар:
Өрініс, хайхас, мөңіс, чобалыстар!
Хай піреезіне хынмазам даа, пілчем,
Килер-килбезін миннең сурбастар.

* * *

Мин, пешка чіли, көні хайынчам,
Чөріс, хылығым андағ – обалланчам.
Пүүнгі ферзь табаннарны көріп,
Көйтік, хойрых чөрістеріне хайхапчам.

* * *

Нинче-нинче муң чылтыс тигірде,
Чүзерлеп абахай хыс чон аразында.
Пүүн, оларны көріп, чүреем хайнабинча,
Ибде чылтыс, чахайағым парда.

* * *

Чуртас таа изірік кізі осхас полча,
Чахсы-хомайның аразында чайханча.
Минің дее чуртазым сах андағ – пілінчем.
Удаа пахпыр осхас күннерні сыйлапча.

* * *

Сахардаң мööт тадылыг пілдірче,
Тағдаң тағох пöзік көрінче.
Чирде прай ниме тиңнестірігліг,
Төлдең төл артых, хыйға төріпче.

* * *

Чон ööр ӳлгее сығарған пастыхтар
Худай полыбысча осхастар.
А Худайдаң нинҷе дее сурынзаң,
Кемге ол полысхан, арғыстар?

* * *

От-ағастарға, аң-хустарға, кізее
Күн чох, суғ чох чуртас чоғыл пір дее.
Пір чіпнең палғалған чуртас Чирде,
Анзын ундубасха кирек піске.

* * *

Кем-де ниик, пай чуртап, чырғапча,
Кем-де, чобалып, хомзынып, сыхтапча.
Кем чахсы кирек итпеен чуртазында,
Ол пу чирде тикке ле чуртапча.

* * *

Учуғыбысхан көгліг часхы тузым –
Чапчаң ханаттыг харачхай хузым.
Ам, күскӳ тузымны көріп, сизінчем,
Аның позының сілии, арғызым.

* * *

Сабдар адым, маҕаа пубыланма,
Чил чіли учуҕам тіп сағынма.
Тінің тударға суғлух сух салғам,
Иптіг-амыр чөреең, өкпеленме.

* * *

Чуртастағы киректерім, арғыстар,
Пірееде пазыл парған сас осхастар.
Киректерімні килістір полбин,
Пазым ағырча, хыролапча састар.

* * *

Суғлың кізі сууна айланча,
Ибліг кізі ибге айланча.
Анзы-мынзы даа чох ползa,
Піл, кізі чүреен кізөк чылытча.

* * *

Пасха хан тілін пілбезем дее,
Сырайым хызарбас пір дее.
Че төреен тілімні пілбезем,
Санабастар мині кізее.

* * *

Ачығ сөс чүреем палығлапча,
Күрең хараамны частандырча.
Чахсы сөстер ле им осхастар,
Чут күннерде мині ал халча.

* * *

Чуртас күні хайдағ даа полза,
Чалахай, хайхастығ нооза.
Улам на ол аарлығ пілдірче,
Тағ пастарына түсчетсе.

* * *

Поэзия оды пірсінде
Тамылған чүреем-көңнімде.
Чуртас сооғына тооп чөрзем,
Чылынчам мин аның өртінде.

* * *

Өлім күннің дее кізілер апарча.
Аңчы чіли, пісті китеп, аңнапча.
Аннаң кізі ос полбас – үлүс андағ,
Ол мині дее паспахта сағыпча.

* * *

Хомзынчам, хачан чахсылар чох чуртапча.
Тарынчам, хачан оғырлар тик пайыпча.
Өрінчем, хачан чабалны чахсы чиңзе,
Че сағам андағ чиңіс удаа полбинча.

* * *

Хыныс сöстері мööттең тадылығ,
Хыныс күннері нымах ос хайхастығ,
Че соонаң, хыныс оды ус парза,
Чарылыс сöстері ööт осхас ачығ.

* * *

Араға чахсы даа кізіні ардатча,
Чуртты, хыйға сағысты сайбапча.
Изіріктер малға төөй осхастар,
Пілчем, сахта прайзы іди сағынча.

* * *

Хынызып чуртаан кізі ырыстығ,
Хыныс ла пілбееннер айастығ.
Хыныс суғ осхас, күннің дее іссең,
Ірікпессің – олох тадылығ.

* * *

Чирімде полча ба улуғ чаа,
Ноға хара пастығ чоным хырылча?
Усхуныңар, чирімдегі алыптар!
Чаалаттыр парирбыс арағаа!

* * *

Тус таа сахар осхас аппағас көрінче,
Амзап ла көрзе, тадии пілдірче.
Чуртаста даа андағ нооза, арғыс,
Чабал, хомай даа чахсы чіли көрінче.

* * *

Чуртас – ол чалахай чарых күн хараа,
Өлім – ол сымзырых харасхы хараа.
Ниме сағыпча пісті ол хараада?
Худай чіли, чазытта хаҷан даа.

* * *

Чортыстығ аттығ ойлатса,
Чол даа узун пілдірбес, хынза.
Чазаң ат киліс парғанда,
Чолда чазағ осхассым нооза.

* * *

Пу иир, пу иртен полған хаңан даа.
Нөөс пістің сообыста полбас ам даа?
Тіріг кізее, пу чирдең парғанңа,
Хаңан даа кирек чарых күн хараа.

* * *

Хайдағ ізіктең чуртассар кіргем – пілчем.
Минің чоғыл мында пыром – сизінчем.
Ам, чуртастың тадиин, ачиин ізіп алып,
Хайдағ ізіктең сығарбын – пілбинчем.

* * *

Чуртас чолында астыххан ползаң даа,
Чүрек-көңнің тартылзын чахсаа.
Прайзына хара сағын чөрзең,
Чуртаста ырыс таппассың хаңан даа.

* * *

Хой мүні хой идінең поладыр,
Хозан идінең хозан мүні сығадыр.
Сағызым читпинче, пілбинчем, ноға
Хыйғалардаң алығлар даа төридір.

* * *

Чуртаста иң хыйға ӳгретчі – чуртас.
Пу сӧстер, пу сағыс саба полбас.
Ӧӧркілер мині, хомай ӳгренҷі тіп,
«Ікінҷі чылға» артызарға айабас.

* * *

Сынап пол парзаң пӳӳрлер аразында,
Пӳӳр полыбызар кирек осхас тузында.
Пас айланған хой чіли, аңмай чӧрзең,
Хынып ла салдап саларлар сині анда.

* * *

Син пӳӳнгі хыстарны тӳлгӳ тіпчезің,
Пу харахнаң оларны кӧрбинчезің.
Тарынма, синнең сурарға сағынчам,
Позыңны хайдағ аңнаң тиңнепчезің?

* * *

Алығдаң чахсы сӧс испессің,
Харамнаң ниме сурап полбассың.
Чахсы ползa, кізӧк чахсы нооза,
Аннаңох артыхты таппассың.

* * *

Иртен полғам хара сууҷах осхас ап-арығ,
Ортын кӳнде – тасчатхан суғ осхас хазыр.
Чайғы, кӳскӳзін арығ, порас ағып,
Иирде соол парарбын, көглеп тӳгенҷі сарын.

* * *

Тигірде пулуттар ылғаза,
Өзімнер чахсы өсче нооза.
Чуртаста айас күн не ползa,
Харах көл соол парар, хынза.

* * *

Чарым чолны мин дее иртібістім,
Чөрізім аар полча – майығыбыстым.
Ирткен чолымзар хайбағынып,
Иңнеске төөй көріп, мөңіссіребістім.

* * *

Чирзер, хаҷан ползa, мин чадыбызарбын,
Ағас алай пулутха айлан парарбын.
Хонғаным, аат чіли халып, тапсап чөрзең,
Ўстўңде пулут полып, ылғап турарбын.

* * *

Сірер күскүлен парған ползар даа,
Че ўніңер торчых хусти осхас ам даа.
Пўўнгі сөрөн чуртасха мөңіс көрбин,
Сарын сарнап турыңар хаҷан даа.

* * *

Райзар парҷаң оңдайым чоғыл – пілчем,
Кізі полып чуртирға сіренчем.
Ол чирде сағам чуртас хайдағдыр?
Кемге пу сурығны пирҷең – пілбинчем.

* * *

Сыннаң даа, хыр пастығ апсахтар
Пастарында хар сал салған осхастар.
Че ол харлар ачырғастығ уғаа,
Часхы даа килзе, хайылбастар.

* * *

Хайдағ чирде чөргезің син – пілбеем.
Харах алнында полғазың – көрбеем.
Че кинетін пір туста, хынғаным,
Сині танып салған минің чүреем.

* * *

Полған на кізінің позының чуртазы:
Өрініс, ырыс, хыйал, хомзынызы.
Андағ даа ползa, күн сузы чіли,
Прайзына читсін кізінің чахсызы.

* * *

Арина хызычаама

Хара сууҷах осхас суулаах хызым –
Пүүнгі өрініс, ырыс, чарых сузым.
Таңда, хонҷых хыс синінче өс парзаң,
Поларзың минің сағыссыразым.

* * *

Тизік көнектегі суғ чіли чиит тузым
Тикке көп аххан – ачырғас, хомзынызым.
Кізі хатап таа төріп чуртаҷаң полза,
Көңніме кіреріік пе ол даа чуртазым?

* * *

Сыдаспиныбыстым хызылыс чуртасха,
Малхадыбыстым ööркі пастыхха.
Хығырбаспын, көрбеспін, тыңнабаспын,
Хомай тылаастар оо осхас мағаа.

* * *

Чарым чуртас чолны иртібістім,
Тирең сағыстарға тўзібістім.
Пўўл мин, кўскў тузымны удурлап,
Иркіннең төрзер иртібістім.

* * *

Чітіг сағызым алҷаас чох пілче:
Хаҷан даа аңнаң аң төріпче.
Кемнең, хайда төріп, аң осхастар,
Саай, сайбағлар идіп, пос чөрче.

* * *

Минің чўреем – алғым чазы, арғыстар.
Анда аймах чахайах, хазалҷыхтар.
Хазалҷыхтар – оғыр, чой, көйтіктерге,
Чалахайларға – сіліг чахайахтар.

* * *

Мин олаңай ла чуртапчам, оғыр итпин,
Че чөрчем не – пайлығларға атархабин.
Хоосчылар чох чуртас чоғыл оларға даа.
Көг алтыннаң аарлығ. Хайдағ пайзым мин!

* * *

Чуртастағы хомзыныс, өріниc –
Піске Худайдаң пирілген ўлўс.
Арғабысха сидік артылза даа,
Чўректе чахсаа ползын ізеніс.

* * *

Көглерім минің – минің палаларым,
Чўреемнең сыххан абахай хыстарым.
Пўўн сірерні чон аразынзар ўдесчем,
Ырыстығох ползын чуртастарың.

* * *

Часхыны ағылдылар парчыхтар,
Хохтыда сарнапчалар тахпахтар.
А сарыннаң ниме чоохтапчалар?
Арса, төреен чирөк артыхтаңар?

* * *

Син өөрлепчеткен күніңек осхассың,
Минің хомзынызымны піл полбассың.
Мин, чарым чолымны иртіп, күн чіли,
Тағлар пазына тўсчеткен осхаспын.

* * *

Хараам, ізік чіли, азылыбысты,
Көрбеен нимелерні көр сыхты.
Чуртас пораанында астых чөріп,
Сағыс-көгізім дее алғыбысты.

* * *

Мин хомзынминчам ирткен чылларға,
Чуртас пай өрініс-чобалысха,
Роза чахайах, сіліг дее полза,
Пайох нимес пе хазалҷыхтарға?

* * *

Хырых чазым алтаан ползам даа,
Хараам абахайларда ам даа.
Часхы кӳнге читтенчем, арса?
Чӳрек ле кирібинче хаҷан даа.

* * *

Хайзы көглерімні мӧңіс тіпчелер,
Анзын олар орта даа сизінчелер.
Пу чуртаста өрініс көп пе хайди?
Көглер дее чуртас хоостыра төріпчелер.

* * *

Иргі ай орнына наа ай төріп парча.
Чуртас ӳзілбинче, чуртас чылча.
Худай-аданың чайааны хайхастығ –
Кізі парыбысса, кізӧк халча.

* * *

Мин чиит туста хазыр чил осхас полғам,
Орам аразында ай-пораан салғам.
Чилӧк чіли, амырап, пӳӳн пыросынчам,
Пыром тастаҷар – мин алығ полғам.

* * *

Син пӱӱн хысхы кӱн осхассың,
Чӱреемні чылыт полбассың.
Часхы кӱн ос чалахай ползаң,
Нӧӧс сағаа мин хынмаспын?

* * *

Саар азах чол – минің чуртазым.
Піс хости парчабыс, хонғаным.
Че сынап чолда сӱрнӱкчетсем,
Син не хол пирерзің, хынғаным.

* * *

Кізі чуртазында ӱс той поладыр,
Че ол позы пірсін не піледір.
Төреен, ӱреенінде полған тойда
Пасхазы көглеп-сыхтап халадыр.

* * *

Мині ачығ сӧстернең сӧклебе,
«Сағыс чох», «нимее чарабаан» тібе.
Сынап ол сӧстерні удаа иссем,
Андағ даа пол парам – пыролаба.

* * *

Хоостардағы осхас сіліг тура уғаа
Оғырлаан ағастаң пӱдіріп алар даа.
Че оғырлаан сағыс-сӧснең, чиит көгчі,
Поэзия өргезі пӱтпинче хаҷан даа.

* * *

Прайзы даа хынғаннарын чахайах тіпче,
Часхы хазың, ай, чылтыс сілиинең тиңнепче.
Оларның чойланчатханнарын чахсы пілчем,
Андағ тиңнес хынғаныма ла килісче.

* * *

Чуртас – ол мööт алай ба ачығ тус.
Пірде асфальт чол, пірде тайлыххан пус.
Пір хати чуртапчатханда, арғызым,
Чуртас ӳлӳзін толдыразынаң сус.

* * *

Часхы көрік айынаң пасталча,
Ипчілер пайрамы таныхталча.
Илбек сағыс мин мында көрчем.
Ипчі, часхы – олар чуртас сыйлапча.

* * *

Харибге кірерге ізік чалбах тіпчелер,
Анзын, неке, прайзы даа пілчелер.
Че аннаң сығарға ла уғаа сидік, ыхчым.
Ноға анзын көбізі пілбинчелер?

* * *

Чалахай часхы иркін алтабысты,
Чӳрекке истіг, чарых пілдірібісті.
Чобағ-хомзыныстар даа полбаан осхас,
Хустар даа, іскен чіли, көглезібісті.

* * *

Ниик, аар, хойрых, чіке полған чолларым –
Ол минің учуғыбысхан чылларым.
Че синеп, тиңнеп көрзем мин оларны,
Төөй, тиңнер – хайхастығ даа, арғыстарым!

* * *

Син, сынап таа, ах чахайах осхассың,
Мин, сілиіңні көріп, хаҷан даа тоспассым.
Чазың хойып, парыбыссаң – ачырғастығ,
Чахайах чіли, паза хатап öспессің.

* * *

Піс прайзыбыс пу күннің ах чарыхта
Аалҷы полчабыс амыр-хазыхта.
Аннаңар хырыспа мині, ипчім,
Аалҷы чіли, ізібісчем пос туста.

* * *

Хыныс таа төөй хабах арағаа,
Изіртче, теепче чүрек-пасха.
Хаҷан сын хыныс полбин парза,
Төөй іскі соондағы пахпырға.

* * *

Хайди чил, пүрлерні сайап, ағастарны
Соғын итче, көглеп күскү тахпахтарны,
Ідök чыллар, чиллер чіли учуғып,
Айабин апарча сілиин абахайларның.

* * *

Пулуттар кистінең сыххан күн чіли,
Чарытча чуртазымны хыныс чылии.
Аннаңар сағынчам пүүн істімде,
Паза пулуттар килбеҷең дее полза чи.

* * *

Кізі чирде төріпче, чуртапча.
Чирөк пісті, азырап, суғарча,
Төріткен аарлығ іҷебіс осхас.
Кем аны пүүн, хайраллап, айапча?

* * *

Часхы тан охсанча абахай хысты.
Арса, минөк чіли, ағаа хыныбысты?
Ноға мин пүүн ол таныҷах нимеспін?
Күннег оды чүреемде көйібісті.

* * *

Пу чуртастың чахсызын даа көрбин,
Минің чазым ырабысты пілдіртпин.
Прайзына оң полбинча, че чахсы,
Хаҷан хонҷых таа чуртаза хомзынмин.

* * *

Минің хараамда иней-апсахтар
Игір-пүгір тайахтары осхастар.
Че хаҷан полза, мин дее пілінчем,
Маға даа тайах сыйлап пирер тустар.

* * *

Син мині, пис салааңны чіли, пілчезің,
Пірееде хара пулутнаң даа тиңнепчезің.
А наңмыр хара пулуттаң на чағадыр,
Өзім чахсы полар тіп, синөк өрінчезің.

* * *

Синің чиит сырайың – часхы абахай!
Сыныңдаа иптіг, ніске, сылағай.
Чуртаста сілии дее кирек кізінің,
Че, ағаа хоза, ползын чүрек чалахай.

* * *

Кізі чуртасты хыныс таа чох чуртир.
Кем іди чуртап полча – ол сын ир.
Че ол даа пораанныг чуртас хысхыда
Хыныс чылии чох, соохха тооп, ылғир.

* * *

Пүүн төреен күнімні таныхтапчам,
Чыллар пасхызынңа өөр ле сыхчам.
Пазымда күскү хыро ползадаа,
Палам чіли, алыг полыбысчам.

* * *

Кізіде, ирепчілер ле чіли,
Чуртапча айнанаң ангел сілии.
Хара оманы сыгара сүрзе дее,
Чарылыспинчалар піс чіли.

* * *

Сіліг хыс, син минзер харахсынма,
Мині хығырып, харах сығынма.
Ибде ипчім, хызыҷаам сағыпча.
Маңзырапчам, астапчам – тарынма.

* * *

Мөңіс көрче минзер чылии чох күскү күн,
Че кемнің-де чуртас садында үлүкүн.
А минің садымда ниме сыхпаан, пілчем,
Часхы туста ирте хыро түскен үчүн.

* * *

Ізік чіли, чүреем азых прайзына,
Кірдің-сыхтың полча хайзы даа.
Тураны чіли, чүреемні дее
Соот салбазыннар – чочыныстығ уғаа.

* * *

Пүүн кирек нимес күмүс күннің чылии,
Пүүн кирек нимес алтын айның сілии.
Абахай хыс, син не миннең хада ползаң,
Чылытсаң, чарызаң, ай-күн чіли.

* * *

Мин чуртазымнаң шахмат ойнапчам.
Таң утчам, таң утырчам – піл полбинчам.
Килген төл-чарғыҷылар көргейлер.
Көйтіктенмин ойнаам мин – обалланчам.

* * *

Пӱӱн кемге кирек минің сарыннарым,
Хаҷан хызылыста чир-суғҷыларым?
Че чахсы көглер дее халас осхастар,
Көңніңер тосхырыңар, арғыстарым!

* * *

Іҷем, сині соох айнаң тиңнебеспін,
Сағаа чылығ сӧстерге харанмаспын.
Чӱрееңні кӱннең тиңнирбін хаҷан даа,
Чылытчазың, полысчазың – кілебеспін.

* * *

Чуртаста, ат чіли, сӱрнӱккем ас нимес,
Саназа, ікі хол салаазы читпес.
Атты чіли, посты пыролапчам удаа.
Арса, пыро палғас чолда полған – пілбес.

* * *

Көглер мағаа чахайах осхас пілдірчелер,
Ах чаҷында кӧк чазыда чіли ӧсчелер.
Хайям, Пушкин, Есениннің чахайахтары,
Сарғалбин, хурубин, ам даа ӧңненчелер.

* * *

Хынғаным, кӱннебе мині Муза хысха,
Синнең хада полбаспын пӱӱн хараа.
Хайдағ-да чирдең килче ол минзер,
Чӱреемде тамысча чалын – тӧӧй хынысха.

* * *

Хакас поэзия чазызынаң көгҷі арғыстар
Парыбысханнар, ўзіп алып чахайахтар.
Пўўн мағаа нанҷылар чох өкіс пілдірче,
Таңда кем көг сыйлир сірерге, хара пастар?

* * *

Муза хыс, хайди минзер килбинібістің?
Хайдағ чирзер, кемзер син парыбыстың?
Арса, пістің чиит көгҷі төріп парды,
Арса, ағаа хыныбызып, мині ундуттың.

* * *

Прайзы ах сағыстығ, чалахай полған полза,
Чуртас таа ырыстығ, пай поларҷых, хынза.
Че андағлар, көгҷілер ос, асхынахтар.
Оларох хомай, хызылып чуртапча нооза.

* * *

Пазох хараа чай салды кўмўс-алтыннарын.
Хайхапчам, ўрўкчем мин, көріп пайларын.
Алтын чирзер учуғыбысса, өрінчем,
Мағаа сыйлады тіп өөркі харындастарым.

* * *

Ах чарыхтаң парыбыссаң саңайға,
Сіліг полғаның кирек полбас сағаа.
Өөркі чарғы алнында турыбыссаң,
Чахсы киректерің алылар санға.

* * *

Хынғаным, килбинібістің ноға?
Синнең хада ниик, истіг мағаа.
Тоғазып, парыбыссаң пазох,
Чылытпас чүреемні күн дее хараа.

* * *

Постың чирін мал даа таныпча,
Пасха чирге хынмин, хазыбысча.
Төреен чирдең артых чир чоғыл,
Ол, іче чіли, пісті хығырча.

* * *

Ўр нимес астых парарға чолларда,
Амғы пирік чон тайға аразында.
Харсах аңнарға хозылбин, туңмачах,
Орта, сын чол табар кирек тузында.

* * *

Ахнаң Хара алып харбасхан чіли,
Чирде чахсынаң хомайның күрезии.
Ах алып ўчўн прайзы «ағырза» даа,
Ол пўўн пілдірче утырчатхан чіли.

* * *

Хоза күннер Худайдаң сурап полбас,
Мағаа пирілген ўлўзім чаза парбас.
Пўўн кичеегі алчаасха ачырғанзам даа,
Тус, поезд чіли, минің ўчўн турбас.

* * *

Часхы. Кӱн чахайағы миннең хости
Кӱлінче, чарыпча часхы кӱн чіли.
Постаң тузымда мин ағаа тоғаспаам,
Хайда, хайдағ ла чолларҷа чӧрді ни?

* * *

Хомайнаң харбасхан прай чуртазында.
Тееннер: «Хайдағ чахсы андағлар парда!»
Ам аның чуртас кӱні кӧлен парған,
А хомай ам даа чуртап парча чонда.

* * *

Пістің чуртазыбыс хайхастығ чи,
Че ӱлӱс полғанының на пости.
Чол чіли аар-пеер піс хойралчабыс,
Чуртас чолы кӧні, тӱс пе хайди?

* * *

Чазағ, чалаң даа узах чолға сыхсам,
Айланыбысчаң оңдай пар, хынмазам.
Чуртас чолынаң на айланыбысчаң
Оңдайым чоғыл, тың даа майыхчатсам.

* * *

Чиит оол даа апсах осхас полар хыйға,
Чуртаста тоғасса хыйал-чобалға.
Апсах таа оолағастаң пасха нимес
Ӧрініcте, кірзе сарын-ойынға.

* * *

Пір туста, пір нимені итселер дее,
Харахтар көріспинчелер пір дее.
Пурун-хыраң оларны чарча. Арса,
Істі чохтанмас пірсі пірсіне.

* * *

Чарылыс – тоғазығ, амыр – чаа,
Чуртас – ӧлім, кӳнӧрткі – хараа,
Часхы – кӳскӳ, чайғы – хысхы,
Пісте чурттығ хомай-чахсы.

* * *

Чӳгӳрчем, ойнапчам – хатхырчам.
Изірчем, сӳрнӳкчем – ылғапчам.
Ӳлӳстің айағынаң ізіп,
Ӧрінчем, хомзынчам – чуртапчам.

* * *

Пілчем, чон аразында чоллар пирік.
Киртінминчетселер, чуртирға сидік.
Че кізі пірдеезіне хынминчатса,
Чуртазы улам полар туйух, пирік.

* * *

Хопчы, чойырхос, істі чохтар
Чир ӳстӳнде хайда чоғыллар?
Олар пісті сыырыхтырчатхан
Чылии чох хысхы кӳн осхастар.

* * *

Түүл пардым кізі чабалын көрерге,
Тимдебін Өөркі ибімзер көзерге.
Пу ах чарыхты чахсы көріп албин,
Ноға маңзыраам мин пеер килерге?

* * *

Хайдағ даа син пол: саблығ, чарғылығ,
Кинек, хазых алай соғын, сіліг –
Хаҷан даа іҷең сині тастабас,
Іҷе чүреене прайзы айастығ.

* * *

Чүреемнің көглері хаҷан полза,
Сынап кізілер хығырбаза,
Миннең узах частығ полбастар,
Минөк чіли үс парарлар, хынза.

* * *

Прай даа чистектің позының тадии,
Полған на кізінің позының хылии.
Сағыс-көгіс кірбеен саарбахтар даа
Пыспаан чистек осхас ниместер бе хайди?

* * *

Чуртазымдағы мөңіс, хомзыныстар,
Хайди мині тастап парбиныбыстар?
Чолҷа амыр, ниик парарға пирбин,
Күннің мині тузахтапчатхан осхассар.

* * *

Айланмаспын теен маҕаа чиит тузым.
Ўдезіп, мөҥіссіреем, арҕызым.
Ханҷа даа учухсыннар тус-чиллер,
Че чўреемде успазын хынызым.

* * *

Синің тіліҥні чітіг пычах тіпчелер,
Кем искен, кислеткен – олар пілчелер.
Чітіг пычахтыҕ кізее хорҕыстыҕох –
Удаа холларын хыйып, ирееленчелер.

* * *

Ирткен-парҕан чуртазым – хомзыныс,
Пўўн чуртаста мөҥіс, хыйал-хызылыс.
Ырыс ўчўн кўрезер кирек осхас,
А минің кўзім паза халбаан, арҕыс.

* * *

Пілчем, кем дее, ўреп парза, чон аразында
Чалахай, чахсы полҕан полча чуртазында.
Чох кізее махтас сöстер паза ноо кирек?
Мині азынада махтаҥар хазых-тірігде.

* * *

Пасталча ағын хустар ағыны,
Апарчалар чылыҕ, көгліг чайҕыны.
Мөҥіс сағыстар чоҕыл пазымда,
Полар ниме полча, сахтим часхыны.

* * *

Чир-чайаанның позының чазыттығ чуртазы,
Пар чазанар, көглир, мөңіссірир дее тузы.
Чуртазына аның кізі кірісче удаа,
Сағынмин, хайдағ аның пар сині чох күзі.

* * *

Сус пир мағаа сухсумның айранны,
Сал пир мағаа тосхымның талғанны.
Посха пости чағын полҷаң, туңма,
Амды пирдек холыма чатханны.

* * *

Тустың чүгүриин тохтат полбассың,
Полар нимее ізік чаап полбассың.
Чуртас чолы хайдағ даа полза,
Че тоозылғаны пір ле – ос полбассың.

* * *

Күскү. Полған өкер ипчі миннең хости,
Чараан, күлінген, чалахай күн чіли.
«Анымҷох саңайға!» – теем ағаа хаҷан-да,
Амды ол пастых, минзер көрер дее ни?

* * *

Чахсаа чахсынаңох нандырим,
Хомайға чахсынаңох читірим.
Чолымда хахпан турғыссалар даа,
Чуртапчам оларға тарынмин.

* * *

Амды харахтарым чітіг көрбинче,
Хулахтарым даа чахсы испинче.
Арам пол парды арғыс-нанҷыларым,
Соолчатхан хутухсар кізі чөрбинче.

* * *

Ирбен чыстығ, чүрееме истіг тағларым,
Тоозылбас-парбас күргенніг чазыларым.
Тустар тубаны өтіре көрчем пазох –
Иренек пиг ағылча чааҷыларын…

* * *

Ызых чирні алтап чөрбе, тохтабыс, арғыс,
Ас-тамах сал сал, арағаҷах таа наныбыс.
Чалама палғап, Тенгри худайзар айланчам:
«Ӱзілбес-парбас ӱлӱстіг ползын төлібіс!»

* * *

Минің Муза хызым полған чиит, сылағай,
Ам ол күскӱ тузындағы ипчі-абахай.
Нинҷе чыл ручка-адым полған тузахта?
Сағынғам, кеен поэт көглерін тоосты саҷай.

* * *

Пастағы хар хайыл парча, чатпинча,
Ол соох тыныснаң хысхыны сағбалапча.
Сибірек пазымдағы пастағы хар
Хайылбинча, чатча, улам хойыпча.

* * *

Чуртас хайдағ даа туста ниик полбаан,
Ол кізіні хаҷан даа хамҷылаан.
Халас тигірдең түспинче піске,
Кізінің ӱлӱзі андағ – хомзынмааң.

* * *

Көөлҷе-көөлҷе азылча хараа көзеңезі,
Тигір төзінде наа күннің күлінізі.
Хомзынминчам, хоптанминчам чуртазыма,
Ікі абахай хызым – чӱреем өрінізі.

* * *

Ачығ тіллігні иссем, көңнім түсче,
Чахсы ла сöс кізее ханат пирче.
Чоохха сöсті кізі позы таллапча,
Че анда аның хылии көрінче.

* * *

Арғаастар, көйтіктер – туған-чағыннар,
Махтанҷыхтар, чойлар – харындастар.
Чуртас – чахсы-хомайның харбазии,
Че олар хаҷан даа утыс полбастар.

* * *

Пайларға тоғынҷаң тус хатап килді,
Чохтар чобалҷаң чуртас айланды.
Пайның ізебін толдыр полбассың,
Нööс кізіде кізі көп ле халбады?

* * *

Ибдең не сыхса, чорых полҷаң, хызым,
Азых чолда аар чӳк полбаҷаң – ползын.
Іди ӳдесчең мині хайран іҷем,
Ам мин хол саап турчам – чолың азых ползын.

* * *

Кӧлек, «харааның очы хызы»* маҕаа сырбалча,
Турзам – турча, одырзам – одырча, хости ла полча.
Ӧкпеленіп, хыйа сӳрчем аны, че хыйа парбин,
Позынзар хығырча, хаҷаннаң мині сағыпча.

* * *

Ікі харааң кӧрбезе, чӳреең сыстабас,
Ікі хулааң испезе, чаның ағырбас.
Постың харах-хулағы кізінінең артых,
Ол чонда тайма чоох-чаах таратпас.

* * *

Рифманаң ойнапчатханнар кӧп полча,
Че чахсы, хоос сӧстіг кӧглері чох полча.
Чонда күннің тӧрібинче сын Поэт,
Полған на хус, торчых чіли, сарнабинча.

* * *

Киҷеегіні сизінерзің пӳӳнгі күнде,
Пӳӳнгіні кӧрерзің таңдағы күнде.
Чуртас терпегі тохтап парбинча,
Чуртас узарапча наа килген тӧлде.

---

* В. Майнашевтің сӧстері.

* * *

Хонғаным, хазыр көрбе минзер іди,
Пу чирде мин дее чуртим пір ле хати.
Чуртас – чобалыстығ, чыллар – ханаттығ,
Көг пазып, чуртап алим поэт чіли.

* * *

Хуртуйах айында соох хысхы килді,
Ах кибізін чазы-тағларға төзеді.
Амды чирібісте хан полча хысхы,
Аның хаҷан даа хатығ полған ӱлгӱзі.

* * *

Ирееттің тӱбі чоғыл, чӧрҷем изі чох,
Аның чахсызын көрбеем, че ісчем пазох.
Ам тастаам, че чуртазым, изірік чіли,
Чахсы-хомай арали чайханча олох.

* * *

Ол – Ӧӧркі чайаанның хынған палазы,
Хоосхани осхас аның истіг чуртазы.
Син – хара тоғыста чоо сіренчезің,
Полған на кізінің позының ӱлӱзі.

* * *

Чилегезі іріктеен ағас хурупча,
Тілін, кибірлерін ундаан чон чіт парча.
Кӱн кірізінзер парчатхан хакас чоным,
Көрчем, нандыра айланча, хакастапча.

* * *

Хоосчы хоостапча сырларнаң,
Поэт чазапча сöс, омаларнаң.
Олар – чағын харындастар,
Тоғасчалар төöй Муза хыстарнаң.

* * *

Түүлчем телевизорны көрерге,
Чой, изі чох хабарлар истерге.
Хызылыс соонаң хызылыс чонға,
Тохтабыс, Чир, мин түзібізерге!

* * *

Поэт – Ööркі чайааннарның илчізі,
Хаған даа Чахсының, Сілігнің көгчізі.
Көг чазызы ээн халбинча, пүүн анда мин,
Таңда килер чиит поэт – чонның хынызы.

* * *

Киҷее үреен, айланмас хығырзаң даа,
Таңда төреелек ам даа, арса, полбас таа?
Кізі чуртабинча ирткен, полар күнде,
Иң аарлығ Пүүн, ол ла турыстығ хынысха.

* * *

Тарынҷах кізі таға чағын полча,
Хомзынаачы хомдызар харахсынча.
Малхадып, өлімні тілеп чөрбеҷең,
Тус читсе, ол позы пісті таап алча.

* * *

Істі чох хоп суғар – пілбессің,
Прайзына чахсы пол полбассың.
Тиксі чонға хынарға чарир,
Че полған на кізее хынмассың.

* * *

Иир пӳлезі тағлар идеенде хойыпча,
Салғахтарнаң ойнап, Төө суғ хайлап ахча.
Поғда турча чалбах чарынның Улуғ тағ,
Истіг Төө чирім, хынызым сооп парбинча.

* * *

Хайа-тастар чолда полза, син
Азыра алтап чӧр, сӳрнӳкпин.
Хайдағ даа сидік чуртас полза,
Алнынзар ла пастыр, кілебин.

* * *

Төреннең кізінің – сағыс, хылии,
Нимее чайалғаны, пирілген сілии.
Пазың азыра сегір полбассың,
Худай хайди салған, чуртирзың іди.

* * *

Хайда рай? Алай тоозылбас тигірде?
Хайда ад? Алай сыхтығ, хара чир алтында?
Чайаанның сиспегін көрчем күннің дее –
Ад паза рай чуртаста, тіле позыңда.

* * *

Тастабыс ағырығны, аар-чӳкті чіли,
Кӳлінібіс, чалахай часхы кӳн чіли.
Истек, хайди сіліг сарнапчалар хустар,
Хонғаным, син өрінзең, өрініс мини.

* * *

Көрчем чахсаа тың чапсыбин,
Чабалға даа артых тарыхпин.
Чабал чахсаа хубуларға кӳс,
Аннаң хаҷаннаң таныспын мин.

* * *

Өөркі харахха пулут-көзеңе тартылзын,
Чазыхтарға патчатханымны көрбезін.
Ораза, чағбан тудар кирек пе маға?
Ол чирдең кем айланды? Миннең тоғассын.

* * *

Кирі, істі чох Хара Хоосха хайынча,
Кирекке чӧрзем, чол кизіре ойлапча.
Талааным алча, харғапча, сайбаан итче,
Харын, чоон хара адай пол парбинча.

* * *

Кӳмӳс кӳннің сузы хайдағ кӳстіг,
Чирнің сырайы алысча сіліг.
Айланча піссер часхы-абахай,
Парчан тіріг нимее өріністіг.

* * *

Чахсы ӳрен салчам чон хыразында,
Ол часка-талааннаӈ öссін чонымда.
Чабал чахсыны төріт полбинча,
Чуртас чахсы хомайнаӈ ӳрілік чирде.

* * *

Сурынған кізінің пырозын таста,
Чылығ чӳрееӈнің ізиин ас, ахта.
Ööркі чарғыӵының хараа чітіг,
Чахсы чахсынаӈ айланча чуртаста.

* * *

Хысхы сооғы чох полбинча,
Чуртас хырыс чох полбинча.
Ипчі чон хаӵан даа сиспек,
Ир чон оларны піл полбинча.

* * *

Хызым – минің пӳӳнгі чарых кӳнім,
Сағыссырас, öрініс, ӳлӳкӳнім.
Сидіктерні тобыр чöр, сӳрнӳкпин,
Чуртазың часхынаӈ öӈнензін, хызым.

* * *

Хам хамнап пастапча, сабылча тӳӳр,
Таӈ аба орлапча, таӈ улча пӳӳр.
Ағаа ирткен, полар тустар – пір тиӈ.
Чонымда сын хамнар халбады пӳӳн.

* * *

Кізі өрінзе, кізі хомзынмазын,
Кізі хомзынза, кізі өрінмезін.
Чоным пурунғыдағыдаң ам ынағ,
Алындағыдаң ам чөптіг чуртазын.

* * *

Хайди табырах иртче кізі чуртазы,
Полған иртен, күндүс, амды иир тузы.
Прайзының чуртас күні хон парча,
Че прайзының күнніг полбинча чуртазы.

* * *

Артысхам мин сағаа харах часты,
Пос холынаң үзүріп кööленісті.
Пыросынчам, кеен ипчі, че чідірбеең,
Таң чіли чарыпчатхан ізеністі.

* * *

Тигірде көрчем муңар чылтыс көстерні,
Кізі чооғында исчем муңар сөстерні.
Алғас сөстерің пала-пархаа ползын,
А іче-пабаа читір алғыс сөстерні.

* * *

Сын хайығ тартпас, олаңай сырайлығ,
Че чой хаңан даа кеен, өкер омалығ.
Чуртаста сынның нанңы ас поладыр,
Чойның сөзі көбізіне тадылығ.

* * *

Ипчім, «хатым» сöске хынмин, тарынча маға.
Харағат, хызылғат чистек нимес ағаа.
Ипчі «домохозяйка» поларға хынча.
Хатым, ачығ чистек полба, чол ас хынысха.

* * *

Кізі алнына чойлан чöрбе,
Кистінең дее соона тÿспе.
Постың чÿзіне тееп парча,
Көгілбей тигірзер тÿкÿрбе.

* * *

Чиновник, пай столда одырып, иртінче,
Олаңай кізіні хамчылап, кÿлче.
Пуртах оттар чіли, öсче сайбағчылар.
Хызылыс пазох. Нööс чирімде кÿн ölче?

* * *

Парыбыссам, сыхтир кирек чоғыл,
Пу ах чарыхта аннаң им чоғыл.
Сабланыс, öрініс хынмаан маға,
Көні чоохтығ кізее хыныс чоғыл.

* * *

Минің тигірибім – кÿргенніг чазыларым,
Чÿрееме истіг, сіліг, пöзік тағларым.
Тағлар көрген, чазылар искен – киречілер.
Хакасиябыс – ызых чир, тадарларым.

* * *

Абахайым, көңнің синің пулуттығ,
Сіліг харахтарың кизек наңмырлығ.
Ипчі чой наңмырны даа позыдадыр,
Анзынаң ол улам иптіг, хайхастығ.

* * *

Хыйал, чобағ, мөңіс – прай мини,
Алҷаастар, читпестер – прай мини.
Түгенҷі чолыма сыхчатсам,
Чазых чүкке күзім чидер ни?

* * *

Удаа килбинче чуртымзар өрініс,
Кірбес полыбысты көөлбек кööленіс.
Чиитте улуғ аалҷы полҷаңнар минде,
Харын, ундутпинча мині күлініс.

* * *

Часхы, күскү – чуртас төреені, киреені,
Чайғы, хысхы – көгліг той, анаң үреені.
Чайғы тузымның чахайаа сарғал парған,
Істілче мағаа күскү хустар көглеені.

* * *

Чеек хутухха түс пararға үр нимес,
Чазых кипті суурарға оой ла нимес.
Чуртас-ибні кізі позы пүдірче,
Чуртаста пір дее ниме тикке нимес.

* * *

Ирт парар чииттегі чылларың,
Ағар парар хара састарың.
Пу чуртаста иң аарлығ – чуртас
Паза чахайах-палаларың.

* * *

Айланар ағыннаң хустарым,
Айланар ибінзер хыстарым.
Полар ибде чалахай часхы,
Анаң чит килер парар тустары…

* * *

Хыйал, чобағ синзер чол таппазын,
Талаан, ырыс синде ээлен турзын.
Мööт, чырғал нимес пу чирде чуртас,
Сарина, чайааның пөзік ползын.

* * *

Пүрлер теелбегінең күскү парир,
Хастар, анымҷох пиріп, тапсир.
Килче хыр пастығ хысхы-хайҷы,
Нымаан төрт ай пораанна хайлир.

* * *

Тайма тілдең тілге чөредір,
Турадаң тураа учуғадыр.
Арығ кізее кір дее чухпаҷаң,
Чонда сын сынынаң чөредір.

* * *

Чайаан пирген чуртас аарлыг кізее,
Күннің талаан күлінмезе дее.
Пір дее ниме тиктең полбинча:
Өрініс, хомзыныс, кööленіс тее.

* * *

Чарир-чарабас нимее малхатпа,
Чуртым ізиин тазылада чаппа.
Көңнің айастап парза, килерзің,
Олох ізікче кірерзің – уйатпа.

* * *

Ойнир көг хомыс хыллары,
Хакастап «Ӱлгер» оол-хыстары
Чараан таң өңінең көглир.
Ылғим, тыңнап «Ағын хустарын».

* * *

Ай-күнніг чирде истіг,
Хустар сарнапчалар сіліг.
Иң аарлыг Чирде – чуртас,
Прай тіріг ниме ӱлӱстіг.

* * *

Чуртас-турам азых полған прайзына,
Ам чӱрек ізиим пиктіг хайзына.
Ачыг тілліглер соотча турамны,
Азам ах сағысха паза хынысха.

* * *

Чӱлтек кізее туйух урунча,
Өткіннің чолы азых полча.
Кӱстензе, киректер иділче,
Сірензе, Худай даа полысча.

* * *

Паарсас полза, чуртас истіг,
Кööленіс полза, чуртас көгліг.
Мөңіс, хомзыныс – тузах кізее,
Кӱннің чуртас ползын кӱнніг.

* * *

Чазы-чалбахха мал сыыспазын,
Тағ-суғда аң-хус көп ползын.
Тоғыс чайаанның хакас чоным,
Илег пілбин, пай чуртазын.

* * *

Арғаас кізі көйтік поладыр,
Өтіркеес прай ниме піледір.
Чуртаста хаҷан даа андағ:
Кӱлӱк идедір, арғаас көредір.

* * *

Ӱлгӱ пісті хатығ хамҷылапча,
«Албан, албан чыырға!» – хысхырча.
Аар чӱкнең артылча хызылыс,
Чонның ізебі пазох хахталча.

* * *

Пай кізі улуғ көңніліг,
Кем көп ахчалығ – ол күстіг.
Пай чохха туған нимес,
Ол чирҷе чөрбес ӱлӱстіг.

* * *

Халаснаң мал азыраба,
Талғанны чібеечік полба.
Аарлығ асты улуғлаҷаң,
Хатығ чылларны хығырба.

* * *

Айның сырайы абахай,
Күннің чӱрегі чалахай.
Олар чох чуртас ӱзілер,
Чахсы, сіліг – ööні полғай.

* * *

Пӱӱн чоғыл сöстеріңде күн чылии,
Паза чарыбассың маға ай чіли.
Ам пістің кööленіс күскӱ öңніг,
Чоохтасчабыс таныс кізілер чіли.

* * *

Палалар ползa хыйғаҷах, сіліг,
Іҷе-пабаа хайдағ öріністіг.
Пала тілі хаҷан даа тадылығ,
Ползын хакас пала хакас тілліг.

* * *

Чуртас киліспинчетсе, хомзынма,
Прайзын пыролап, саба хылынма.
Аймах чон аразында кізі пол,
Че піл, прай ниме постаң, туңма.

* * *

Аңдарылып, турып, кізі өсче,
Постың алҷаастарынаң ӳгренче.
Чуртас чазызы оймах-соңылығ,
Чылхалығ кізі чирні дее ӧтче.

* * *

Хыр пазымнаң ай-кӳнге пазырчам,
Ӧӧркі тоғыс чайааннаң чоохтасчам.
Харағы сіліг, иптіг чоныма
Чобалыс пілбес ӳлӳс сурынчам.

* * *

Иб-чуртыңда мӧңіс ээленмезін,
Хыйалның холы сағаа теңмезін.
Пілчем, чуртас аймах-пасха өңніг,
Чайаан пайын сағаа харанмазын.

* * *

Чахсы көрдек минзер, арғызым,
Сарғал партыр ба чуртас ағазым?
Иң пӧзік чидиим – ікі хызым,
Чирде, чонда чилегелен пардым.

* * *

Ап-арығ Оот сууҕах полҕам хаҕан-да,
Табырах Төө суғ полҕам чиит тузымда.
Амды амыр ағынның Ағбан суғбын,
Алып Ким суғ поларбын иир тузымда.

* * *

Хомзыныс хум чазыны мин ирткем,
Өрініс көк чазыда ойын салҕам.
Пүүн пір дее ниме наа нимес маҕаа,
Че чуртас-киндем халын, тоозылбас сағам.

* * *

Хонҕаным, көлілген аттар чіли,
Чуртас чолынҕа парчабыс хости.
Ам, сазыбыс хыролап парҕанда,
Төңіҕек тее пілдірче, тағ чіли.

* * *

Іҕе-пабам пар – өбекелерге алғыс!
Тіл, кибірлер пар – өбекелерге алғыс!
Чыллар хадылында чааларны көрчем мин…
Чоным, чир-суум пар – өбекелерге алғыс!

* * *

Суғ, чир, кии, от – минің ит-ханымда,
Өөркі тилекей полҕан на кізіде.
Хуттар учухча аар-пеер үзігі чох,
Арғыс, тоғазарбыс Хыро чолында.

* * *

Хомыс ўнніг чазыларым хакас тілліг,
Хайлап ахчатхан суғларым хакас тілліг.
Тағлар, суғлар ээлерінең чоохтасчам мин,
Піліңер, олар даа прайзы хакас тілліг.

* * *

Хакасия, Тыва, Алтай – ўс пиче,
Олар тиксі тўрк чоннарға сын іче.
Казах, хакас, татар – харындастар,
Чилегебіс пір, чөрчем ызых чирче…

* * *

Орай кўскў. Чирім сөрөннең тынча,
Пазым чіли, тағ пастары ағарча.
Өтіре көрінче Төө арығлары,
Чалғыс чаныма чарых мөңіс толча.

* * *

Аттила хайынған Худай хамчызы чіли,
Аннаң илбек чаачы Кўл тегин турар хости.
Соонаң чараан Чиңісханның чарых чылтызы,
Тўрк чонға кидеркі, іскеркі полған пости.

* * *

Кўстігдең кўстіг пар поладыр,
Хыйғадаң артых хыйға төридір,
Чонның хара суу соол парбинча,
Кізідең чахсы кізөк поладыр.

* * *

Чылығ сöстер – чарых кӳн сузы маға.
Ачығ сöстер – хара пулуттығ хараа.
Öрініс ээлензін чуртазыбыста,
Чалахай сöске харанчабыс ноға?

* * *

Ирткен чылларда халған öрініс-хомзыныс,
Хакас чӳреемде öрт-чалыннаң кöйген хыныс.
Ам, тӳгенҷі тойымда кӳлеттеп, ыр-кögнең
Чолға сыған, туғаннарға читіріп алғыс.

* * *

Чахсы кізі – чарым Худай, нанҷы,
Синің чылығ сöзің – маға имҷі.
Минің сööк-саама öстіглер парох,
Кізі кізее полбазын чарғыҷы.

* * *

Сӳріскен чіли, айнаң кӳн алысча,
Пазыттығ аттар чіли, чылларым парча.
Учуғыбысхан чиит тузым – сіліг хузым,
Кörчем, хайди аппағас хар тоолапча.

* * *

Чабалларға мин нанҷы полбаспын,
Алығларға мин арғыс полбаспын.
Хылыныс нандырығлығ чуртаста,
Кізі Худай нимес – пазырбаспын.

* * *

Чіт парды көгліг арығларымның сілии,
Ирт парды чалахай чайғы күннернің чылии.
Истілбинче ағын хустар үні. Көрчем,
Ағастаң пүрлер тоолапча, харах чазы чіли.

* * *

Хаңан даа хозан чүректіг полбаам,
Худайға чіли, кізее пазырбаам.
Соған осхас көні сөзім үчүн,
Най хыйғалар чолымны туйухтаан.

* * *

Хазыр чилні чалаң сүріп, читпессің,
Тузахты пілбинче тус – тут полбассың.
Чуртастың көстее – ырыстығ полары,
Полған на күнні аарла – хомзынмассың.

* * *

Чоным, синің көгчі хус оолғыңмын мин,
Көглепчем сірерге, төлег сурбин.
Өөрлебіссем дее, үнім чіт парбас,
Көг-палаларым чуртир, өлім пілбин.

* * *

Чуртазым пазох тузахтал парды,
Киректерім киліспинче, чаза парды.
Аар-пеер ойлапчам – прай чирде туйух.
Арса, мағаа хара урунңах урунды?

* * *

Ипчім, диванда одырааң хости,
Ирткен чиит тузыбыстағы чіли.
Хулааңа чылығ сöстер сыбырим,
Чӳреең чазылар, им іскен чіли.

* * *

Чилегезі чох ағас öскен хайда?
Чилегезі чох кізі чуртаан хайда?
Кӳс пирче төреен чир. Чилегем минің
Төө чирімде паза хакас чонымда.

* * *

Ööркі чайаан маға полыспинча,
Пулуттығ күннерім айастабинча.
Прайзы чахсы чуртирға сағынча,
Че прайзын часка хуҷахтабинча.

* * *

Халас öспинче ағаста пилен,
Тигірдең ниме тӳспинче – посха ізен.
Тоғынып ла ис-пайға чидерзің,
Кізідең кинек полба, кӳс парда, сірен.

* * *

Төреен тілімде – іче холының чылии,
Ирбен от чызы, илбек чазының сілии.
Тілімде – чонның худы, Ағбан, Ким суғлар
Хайлааны. Пӱрӱс, Көгмен тайғалар пайии.

* * *

Чахсы ипчіні ир тастабас,
Чахсы ирдең ипчі ойлабас.
Парбас кізіні сӱр полбассың,
Саңай парчатханны тут полбас.

* * *

Төө чирінде көглерін торчых сарнапча,
Асхыс чазызында торғай ырлапча.
Чайаачы турада – тӱннің палалары,
Пӱӱн харға-саасхан даа көгчее саналча.

* * *

Кізі кізіні, хынмин, хыйыхтапча,
Кізі кізіні, китеп, аңнапча.
Чуртас – кізілер харбасчатхан чазы.
Ах чарыхта тоозылар ба пу чаа?

* * *

Пірсі пірсіне төөй күннер учухча,
Ағбан салғағы чіли, чылларым ахча.
Нимее паза өрінем пу чуртаста?
Пүүн пархам күлінізін чүреем сағыпча.

* * *

Ах чахайах ипчің синнең хости,
Че харааңда пасха ипчінің сілии.
Артых сағыстығбыс піс, иреннер.
Аар-пеер ле көрчебіс, аарлабин постин.

* * *

Сала хыныс, сала мөңіс – албинчам,
Сала чобағ, сала ырыс – хынминчам.
Ӱлӱсті толдыра айахнаң мағаа!
Сала-сула чуртасты оңнабинчам.

* * *

Минің чалғыс чаным изіл тее парды,
Чуртас күннерім тӱбінде халды.
Пай полғам өрініс, ырыс, хынысха,
Амды чохпын, чіпче тыным халды.

* * *

Иттіг чарба ӱгрее хынчам, хакаспын мин,
Ызых чирлерде пазырчам, уйатпин.
Хай – чаныма, айран-талған – ит-ханыма,
Ағбанҷа чӧрчем, постың ас-тамаан таппин.

* * *

Ӧбекелернің сырады – кӱргенніг чазы.
Чаалар. Кӧллерҷе тӧгілген харах чазы.
Харбасхан алыптар. Таҕҷа ӱӱлген сӧӧктер…
Парыс хан тӧлі ӱзілбеен, ӧңненче чазы.

* * *

Позымны игір-пӱгір санабинчам,
Кӱн кірізінзер маңзырабинчам.
Таңда даа кӧрем чуртас ойнастарын,
Чылларға пастырарға хынминчам.

* * *

Синде пар полза, минде ползын,
Минде пар полза, синде ползын.
Удур-тӧдір полызааң, туңмам,
Сидікті алтирға ниик ползын.

* * *

Хайди пір дее маҕаа айабинчазың,
Палығлығ чүрееме тус салчазың.
Сыннаң даа, сөөгі чоғыл тіліҥнің,
Ачығ сөстернең чаалирға хынчазың.

* * *

Көргем, хайди чабаллар чахсаа хубулча.
Көргем, хайди алығ хыйғаларнаң устапча.
Пүүн оғыр, чой, талант чохтар ат үстүнде,
Көрчем, хайди устағчы худайға айланча.

* * *

Тоғысчы атпын мин синің харааңда,
А сірер истіг одырчазар хаңаада.
Пөзік сыннарны көп асхам, аар тібин,
Ам чуртаңар өрініс, часка хуҷааңда.

* * *

Төлібіс кибір, тілні тастабазын,
Постың сын чолынаң хыйа сыхпазын.
Хакас чон ікі муң азыра частығ,
Пу чирде аның күні хонмас ползын.

* * *

Орыс тізем, мини осхас, хакас сырай,
Хакас кізі тізем, орыс тілліг саңай.
Аарла постин, пасха чонға сабыхпин,
Андада полызар піске Тенгри худай.

* * *

Читпес чирге чит турыңар,
Албас чирдең ал турыңар.
Пирчеткен Худай пир турзын,
Хазых-амыр, пай чуртаңар.

* * *

Хомзыныс, мөңіснең нанчыласпа,
Ачыг тілліглерге көңнің түзірбе.
Аллап килербін, үлүкүн идербін,
Чалахай чүрееңнің ізиин чаппа.

* * *

Көйген одың успас ползын,
Аххан сууң табырах ползын.
Чобағ-сыытты пілбин чурта,
Иб-хониің хозыл ла турзын.

* * *

Көріс ползын ырах,
Чазың ползын узах.
Ис-пай тоозылбазын,
А сағыс ползын ах.

* * *

Ай алтын алты айландыра,
Күн алтын читі айландыра
Чөрдім. Хыйғалар чирін таппадым.
Арса, ööркі чуртас хандыра?

Ікіліктер

* * *

Чыллар ағынында іди дее пол парадыр,
Апсах хатап олған тузынзар айланадыр.

* * *

Полған на чистектің позының тадии,
Полған на кізінің позының хылии.

* * *

Чӳрееме ачығ сӧс теңзе, сағызым часхарча:
Хомзынма, тус, ачығ даа ползa, татхын хосча.

* * *

Ӧлім – мӧге уйғу, тоозылбас хараа ползa,
Чуртас – ол хысхыдағы хысхаҷах кӳн, хынза.

* * *

Кӳн, пала чіли тӧріп, кӧрчетсе ах чарыхсар,
Ай парча, пӳгір иней пол парып, харасхызар.

* * *

Кӳн чахайағы чіли кӧйче хыныс,
Че ол сарғалча, хаҷан талас-хырыс.

* * *

Пабам сөзі чылытча часхы күн чіли,
Іҷем сөзінде чалахай чайғы чылии.

* * *

Чуғынҷах чіли, чоох-чаах тарапча,
Кискекке чіли, пазым ағырча.

* * *

Чамдых айға төөй полған чалғыс чуртазым,
Че пүүн толдыра айға төөйбіс, хонғаным.

* * *

Мин сині паза чахайахнаң тиҥнебеспін,
Мин оларны харлығ хысхыда көр таппаспын.

* * *

Полған на кізі чарых чылтыс,
Хаҷан чүреенде көйче хыныс.

* * *

Чухтығ полза, чалғыс турун даа чалбырапча,
Чылхазы читсе, чалғыс таа кізі чуртапча.

* * *

Чахайахтанза, чистек полар,
Хоных хонғанның төлі полар.

* * *

Ырах чоллыг кізіні тутпа,
Чағын чуртапчатханны сӱрбе.

* * *

Улуғларға, кинектерге орын пир,
Алығларға, изіріктерге чол пир.

* * *

Иділ парар нимее сағыссыраба,
А иділбес нимені сағын чӧрбе.

* * *

Кічіг сууҷах тың солбыридыр,
Улуғ суғлар амыр ағадыр.

* * *

Чабалны чағын итпе,
Чахсыны хыйа итпе.

* * *

Чабал хыйа чӧрзін,
Чахсы чағын чӧрзін.

* * *

Турчатхан ат сӱрнӱкпинче.

* * *

Амзабин хыйалның ачиин,
Пілбессің ырыстың тадиин.

* * *

Сағыс-көрістерні ўзўрчелер илбектер,
Кізіні ўзўрчелер сағысха кинектер.

* * *

Хайда сўрнўккенің кирек нимес піске,
Хайди азахха турғаның – туза кізее.

* * *

Кўстенгенің тикке парбас,
Чидіг позы чиде салбас.

* * *

Чахсы чабалнаң даа айланча,
Чабал чахсынаң айланминча.

* * *

Таныбас кізі сағаа хомай итпес,
Чидіг, өріністеріңні ол пілбес.

* * *

Өскен ағас игірі чох полбинча,
Алҷаастар итпин, кізі чуртабинча.

* * *

Пірде айас, пірде пулуттығ кўн чіли,
Чуртаста чахсы, хомай хаҷан даа хости.

* * *

Чидіглерің пар ползa, махтанма,
Айас ла кўннер полар сағынма.

* * *

Чуртас – узуны синел парған чол.
Туңма, прай синнең, хайдағ полар ол.

* * *

Киртініс чоннаң устаҷаң чӳген полза,
Ӳлгӳ – ол поза пағ, хамҷы ағаа хоза.

* * *

Ӧлім – ӧӧркізер ізік азылғаны
Паза ах чарыхтың ӳзӳрілгені.

* * *

Кізі чирі харахха сіліг,
Постың чирі чӳрекке истіг.

* * *

Тарынзаң, сӧзіңде хысхы сооғы,
Ӧрінзең, тіліңде часхы хоозы.

* * *

Парыбысхан часхы тузым, айланмас,
Пілчем, килер хысхы тузым, астыхпас.

* * *

Ағын суғ инче, ахлача,
Тус килбинче, тус парлача.

Тілбестеглер

Федор Зайцев

Минің Хакасиям

Минің Хакасиямда
Сөрөн чил ойнапча.
Тағлар тӧзі иирде
Хызыл сырнаң сырлалча.

Пулуттар ахчалар,
Чиліннерінең ойнап.
Тағ азыра учухчалар,
Хайда-да чазынып.

Харлығ тасхылларның
Оолғы – алып Ағбан –
Хай-көглерін сыйлапча,
Ойнапча чатхан.

Хыри-пазы чох чазыда
Тоғыс хайнапча.
Ас-пуғдайлар салғаанҷа
Тахпах кӧӧ чайылча.

Тоғысчы хакас ипчі
Чалахай көңнінең
Сарнапча кӧк чазыда
Торғайах ӱннең.

Күн, чолын иртіп,
Тағ пастарына түсче.
Түгенҷі сустары
Чирнің көксін иркелетче.

Узу, сіліг чирім,
Түннің амыр хуҷаанда.
Усхунып, өңненерзің
Чарых күн харааанда.

ХАРЫНДАС ШОР ЧОННЫҢ ПОЭТТЕРІ

Геннадий Косточаков

* * *

Синнең хости турғанымда –
Кök часхым хатап айланча!
Öл дее ползa орамнарда,
Харағымда öл полбинча.

Соох кўскў дее турчатханда,
Чöрчем көңнімде часхылығ.
Сарығ пўрлер ағастарда,
Ачығ нимелер – татхынныг.

* * *

Ана суғ сорлапча,
Пўрлер сыбдырасча.
Минің чўреем, тізең,
Ўн пирбин, чазынча.

Хузух ниміс кирче,
Наңмыр, чаап, чуунылча.
Чўреем хаңанох
Öл парған чіли полча.

Сағызым, чыл санап,
Чўреемні кирітче.
Кöй парған істіме
Сып-сымзырых килче.

Мин піди ле пілчем:
Наа кізі тоғазар.
Ам на тоғаспазам,
Таңда таңым атар.

* * *

Синің харааң – харағат,
Сазың суснаң чайылча.
Хайдағ даа ниме айтчат –
Ўніңе чўреем хайылча.

Синің көріп чахсыңны,
Көгчі чўреем тартылча.
Пірге дее мин полбазам,
Хости парың чылытча.

Мин андағ кўстіг, кирсее
Полбаам пір дее алнында.
– Ырызыбысха килеең! –
Айтчам, пірге полғанда.

Хызар парып, айтчазың:
– Минің чўреем пос нимес,
Сöстер тик хоратчазың,
Ол піске ырыс пирбес.

Сохтырған кізізім ме,
Харах чазым – хан талай.
Ўрўк парып, көріп ле,
Аар айланыбыстың, иркемей.

* * *

Мин сині паза көрбеспін,
Чылығ холыңа теңмеспін.
Пірге сиңнең пол чөрбеспін,
Сіліг үніңні испеспін.

Таңда таң чариинда чалғыс,
Чахсымай, хайди полардын?!
Чүреемде аар ағырсыныс,
Ам хайди сыдап аларбын?!

Хайди сыдап чатчадарбын,
Ізенізім хорап парды.
Ам хайди кізі полардын,
Худым, кўзім тоозыл парды.

Тўн көргенім ирте халды,
Ізеніс сöс алып алып.
Арығ иртенде сых пардым,
Кööн ағастарның ис алып.

Кўн сустары, ötіг салып,
Кўс чох чўреемні чылытчалар.
Аар сағысты хыйа сўріп,
Таннар амыр ағылчалар.

* * *

Харасхыда
Хапчығай пас чөрчем.
Сан сананарға
Кўзім читпинче.

Сағызымда
Тырғахтар ал чөрчем.
Хайа-хайа
Худым сөөртепче.

* * *

Іскі чуртасча
Улуғ изірік парчам.
Пос позыма
Ниме-ниме нахланчам.

Ол ла тинде
Пір дее ниме пілбинчем.
Хаалағларымның
Изірігін көрбинчем.
Чирім ылғапчатханын,
Аахтап, испинчем.
Алығ ла
Пу часха усхунминча.

Мин усхунчам,
Кемні оңнапчам!

Чуттаң

Чуттаң
Минің халығым полған.
Чуттаң
Минің аҷаларым полған.
Чуттаң
Пістің хаттар полған.
Кем айтар,
Ол ниме кем полған?

Ноға

Ноға мин
Талай кис чӧрдім?
Ноға мин
Пу чирні кіröстедім.
Тыным,
Сағызыма хайнап пардым.
Пу чарыхты,
Көріп албин, ноо алдым?

Чидер

Чидер!
Мин тигірге айтчам.
Чидер!
Мин тағларзар айланчам.
Чидер!
Мин Худайдаң сурынчам.
Піске хаҷан
Чахсы чыллар килер?

Изен

Кем иң пастап теен: «Изен!»
Пу сöс чозахта öзен.
Чöрче ол піске пилен,
Улуғ чозахтығ изен.

Кўндўс, иир, хызыл иртен
Изеннесчем кўннің мин:
«Изен, хайран чахсы, изен!
Изен, чалахай иртен!»

Ах хазың

Пу чирде хазың ағас
Хыс осхас най аппағас.
Наны – ах кўрең хахпас,
Сазы – кöк көпен осхас,
Сўрмезі – хойығ сыбырғас,
Монҷых кискен хазыңас –
Шор чирде хумартхы ағас.
Хустарға – уйа, халас,
Часхыда – им, сыбырғас,
Чайғыда – сöрöн ағас.
Парчатса, турча иптіг,
Піске ол аарлығ, сіліг.

Аарлыг ас

Парчан чирде аарлыг ас –
Хаҷаннаң суғнаң халас.
Суғ чох чир ўстў хурупча,
Тіріг нимелер сухсапча.
Халас паза суғ – кізі тох,
Хулахха истілче маңадох!

Наа хар

Пазох наа хар тоолапча,
Чўгўрче, ойнапча, чатча.
Төреен чир амды аппағас,
Аппағас хар нымзағас.

Суғ-тағлар чалтырапча,
Пус харах айдырча.
Көрзе, чарых сўлейке
Алай айғы – көріндес.

Хысхы ээленіп чөрче,
Соох позыдарға итче.
Төреен чир амды аппағас,
Аппағас хар нымзағас.

Сым

Пастырчам, көрчем – сын ма?
Одырча сым сым на.
Мині көріп, сығырча,
Позынзар хығырча.

Сығырча, ойнапча,
Ӱні ырах тарапча.
Учухча, сығырча,
Кізіні алаахтырча.

Хысхы-хан

Хысхы пораан сығырча,
Аппағас харны сыбырча.
Сегіріп, сыйбап, ойнапча,
Соох апсах хайлапча.

Хысхы-хан чоо өрінче,
Чирнің ӱстӱнде ээленче.
Парчан ниме аппағас,
Чылығ ах тон кискен осхас.

Хысхы-хан матап тынча,
Соохтарны улам тыыдынча.
Чӱгӱр чөріп, ӱбӱрче,
Аппағас харны көдірче.

Аппағас аалҷы

Изенӧк, хысхы –
Аппағас аалҷы!
Килді ааллап хысхы,
Тӧрт айға сарынҷы.

Ӱбӱріп, кил, сығырча,
Сӧӧкті тоңдырча.
Чилбеп, кил, сыбырча,
Чирні ағартча.

Тӧреен чирім

Чиит чӱреем минің халған
Тӧреен-ӧскен Прас чирімде.
Чобағ чох тузым халған
Прас суғның көглерінде.

Кӧк торғылығ хазыңас
Ипчі чіли хол саап турча.
Чӱрееме аарлығ ағас
Чыл сай чирімзер хығырча.

Прас чирі – тӧреен чирім,
Синзер ааллап таа чӧр килим.
Сағынчам сағаа, чирім,
Хусхаҷах полып учуғим.

Чолыҷах

Тайға чирде чолыҷах
Пастыр чӧрерге нымзах,
Толғалып, кил, ойлапча,
Чил-таннаӈ чарысча.

Мині чолыҷах апарча,
Прас суғнаӈ хости парча.
Андар-мындар айланча,
Кӧні-кӧні ойлапча.

Чолыҷах, чолыҷағас –
Тайға чирде нымзағас.
Алнымда ла чӳгӳрче,
Ибзер мині читірче.

Шор чирім

Шор чирде төреем-öскем,
Аннаӈар тайға – ибім.
Кӧк торғылығ ағастар –
Олар маға харындастар.

Сағын парчам чулат-суға,
Шор чирі аарлығ маға.
Кӧйче кӳн чахайахтар –
Чарых кӳн сузы осхастар.

Парчан нимее кӧӧленчем,
Тайғаларымнаӈ тынчам.
Пабам-іҷемнің чирі,
Хайран минің Шор чирім.

Чарых күн

Чалахай күн піссер көрче,
Тигірче чолын айнытча.
Чир ӱстӱн тиксі ибірче,
Чылыҕ сустарын сыйлапча.

Чоным хазых ла чуртазын
Часхы, хысхы күннің сузында.
Олғаннар, ойнап, өрінзін
Шор чирнің паарсах хойнында.

* * *

Хусхаҷах полып көглирбін,
Сабландырып Шор чирін.
Чулат полып солбырирбын
Сағаа, ирке төреен чирім!

ТАПТЫРҒАС

Кибелістер 5
Сөрөн 6
Часхы чазыда 6
Синнеңер сағынып 7
Киреем халбас 7
Сығырайлар 8
Иртен 8
Ағырин көйген хынызым 9
«Пӱӱн парчам мин чирімзер, Төө істінзер…» 10
Иирдегі хоос 11
Кӱскӱ 11
Усхундах, туңмаҷаам 12
Наа чыл иирде 13
Чоллар 14
Аалдағы иирде 15
М. Е. Кильчичаковха 15
Ағастарның абахайы 16
Син киртін 17
Алызығлар 18
Харасхы полыбысса 19
Часхы көө 20
Чоохтап пир 21
Студентпіс 22
Хысхыҷах 23
Адамның чирінде 23
«Хайда кӱреңхарахтарың…» 24
Сыбы 25
«Аалҷы полған ағын хустар…» 25

Тағларым 26
Чахсы мағаа 27
Хайдазың, чахайағым? 28
Изен 28
Күскү кöö 29
Олған тузым – сіліг хузым 30
Чахайахтар 31
Хоостап саларбын 32
«Уйғаа пастырған чирнің үстүнде…» 33
Пулуттар 34
«Чарых күннің төреен-öскен чирім…» 34
«Кизекти турған арығда…» 35
Чиліҷек *(хормачыланып)* 36
Полча күннер 37
Ылғаба 38
«Ташкент городтың орамнарында…» 39
Хазыңнар 40
«Нинҷе дее ойлассыннар пу тустар…» 41
Іҷеме пічік 42
«Тасхар күскү чиллер сығырчалар…» 43
«Көк часхы чирге сыйлаан…» 43
«Аймах чирлер, чоннар аразында…» 44
Хызыҷах 45
Ах чаҷын 45
«Кибіс чазылған арығ-тағларда…» 46
Ипчінің перінізі 46
Айландым 48
«Чахсы күннер…» 49
Иртенгі город 50
Хумартхы тас хыринда 50
Аалдағы хоостар 51
«Төö суғ арығлары…» 52
Иң тадылығ нимедір? 53
Кööк 54
Пыромны таста 55
Чил 56

Сын хыныс 56
Тоғазыг 58
Сыбы хыстар 58
Чуртастың мөңіс сарыннары 59
Хысхы арыгда 60
Чалахай часхы 61
Чуртазымнаңар 62
Төө чирім 63
Хызылыстаңар 64
Сарина 65
Чут күн 66
Хоосчы күскү 68
«Күн пазох узирға парыбысты…» 69
«Изірік кізілер чіли…» 70
Чир үстү чазан салза 70
Сағынчам мин 71
Хада ползаң 72
М. И. Боргояковха 72
«Хакас чирі» газетаа 73
Халастаңар сöс 73
Чир-чайаанны хайраллирдаңар 74
Часхарбаңар мині, нанчылар 75
Адайымнаң чоохтазыг 76
Төреен тілімнеңер 77
Ипчімнең чоохтазыг 78
«Ирткен туснаң…» 79
Амгы чуртастаңар 80
Чалгыс хазың 81
Сарна, көгчі хус 82
«Чалбах пүрліг кирі пай хазың…» 83
Оолның ыры 83
Арыгда. *В. Лунинңең* 84
Чайгыдагы ойын 84
Хакас чирі 85
Хакас хазыңнар 86
Төө чирім, синде сагыстарым 88

Хакасия ... 89
Күскү тузым ... 90
«Тағлар кистінең, хызарып…» ... 91
Часхы күн сузы ... 92
Пай хазың ... 93
«Чалахай часхы…» ... 94
«Пазох ээленібісті күскү...» ... 95
«Пазох чүреемде…» ... 96
«Чазы-арығлар…» ... 97
«Суғ хазында…» ... 97
«Чир үстү көкнең…» ... 98
Пүүн суулабинча Төө арығлары ... 99
Көглебе, күскү ... 100
«Піснең анымҷохтазып…» ... 101
Иргі садта ... 102
Парыбызарбын ағынға ... 103
М. Р. Баиновха ... 104
«Хайда, Баин, ханаттығ адың…» ... 105
«Өкер ипчі, син тоғазыға…» ... 106
«Хысхы тубан турған хараада…» ... 107
Хаҷан исчем ... 108
Иртче-парча чылларым ... 109
Таңма ... 110

Тахпахтар ... 111

Пастағы сарын ... 112
Ікінҷі сарын ... 115
Үзінҷі сарын ... 119
Төртінҷі сарын ... 122
Пизінҷі сарын ... 125
Алтынҷы сарын ... 128

Сонеттер ... 131

«Мин, сағаа тоғасханҷа, чуртабаам…» ... 132
«Ипчі ортын часта улам абахай…» ... 133
«Пазох наа көгенектіг ағастарнаң…» ... 134

«Ниик чӧрістіг, сіліг часхы тузыңда…» 135
«Сағынғам, от чіли ус парған хыныс…» 136

Төртліктер 137

Хормачы кибелістер 143

Писатель И. Топоевке 143
Чоллар 143
Нанҷыма 144
Пілерге сағынғаннарға 144

Таптырғас-эпиграммалар 145

«Хаҷаннаң «Туннің» тінін, салбин, пик тутча…» 145
«Хакас тілліг, че хакас нимеспін тіпче…» 145
«Илбек чазыда» ікі хылыснаң хайынча…» 145
«Час ханат» торчығастарын ӧӧрлендірче…» 145
«Хакас кибірліг ӱлӱкӱннерге хынча…» 146

Эпиграммалар 147

В. Чаптыковха 147
Е. Сагатаеваа 147
Н. Ахпашеваа 147
Писательлер пірігізіндегілерге 147
Депутатха 148

Рубаилер 149

Ікіліктер 213

Тілбестеглер 219

Федор Зайцев. Минің Хакасиям 220

Харындас шор чонның поэттері 222

Геннадий Косточаков. «Синнең хости турғанымда…» 222
«Ана суғ сорлапча…» 222
«Синің харааң – харағат…» 223
«Мин сині паза кӧрбеспін…» 224
Николай Бельчигешев. «Харасхыда…» 225
«Іскі чуртасча…» 225

Чуттаң 226
Ноға 226
Чидер 226
Валентина Тотышева. Изен 227
Ах хазың 227
Аарлығ ас 228
Наа хар 228
Сым 229
Хысхы-хан 229
Аппағас аалҷы 230
Төреен чирім 230
Чолыҷах 231
Шор чирім 231
Чарых күн 232
«Хусхаҷах полып көглирбін…» 232

Литературно-художественное издание

Кичеев Геннадий Владимирович

ХАКАСИЯ – СВЯЩЕННАЯ ЗЕМЛЯ

Стихи, тахпахи, сонеты, четверостишия, эпиграммы, рубаи, двустишия, переводы

Редактор *К. В. Кичеева*
Технический редактор *О. П. Субракова*
Компьютерная верстка *С. И. Тюкпиековой*
Дизайн обложки: *В. Г. Киштеев*

Подписано в печать 04.09.2024. Формат 60х84 1/16. Печ. л. 15,0. Усл. печ. л. 13,95.
Тираж 200 экз. Заказ №483.

ГБУ РХ «Хакасское книжное издательство им. В. М. Торосова».
655017, г. Абакан, ул. Щетинкина, 75-18н.

Отпечатано в типографии
ГБУ РХ «Хакасское книжное издательство им. В. М. Торосова».
655017, г. Абакан, ул. Советская, 173.

ISBN 978-5-7091-1076-2